

GÜZİDE İREM CAN

TÜRK BORÇLAR HUKUKUNDA İRADE SAKATLIKLARI NEDENİYLE İPTAL HAKKI VE SONUÇLARI

Bilkent Üniversitesi 2023

TÜRK BORÇLAR HUKUKUNDA İRADE SAKATLIKLARI NEDENİYLE İPTAL HAKKI VE SONUÇLARI

Yüksek Lisans Tezi

GÜZİDE İREM CAN

Hukuk Bölümü
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Ankara
Temmuz 2023

TÜRK BORÇLAR HUKUKUNDA
İRÂDE SAKATLIKLARI NEDENİYLE
İPTAL HAKKI VE SONUÇLARI

İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü

GÜZİDE İREM CAN

Özel Hukuk Disiplininde Yüksek Lisans Derecesi
Kazanma Yükümlülüklerinin Bir Parçasıdır.

HUKUK BÖLÜMÜ
İHSAN DOĞRAMACI BİLKENT ÜNİVERSİTESİ
ANKARA

Temmuz 2023

TÜRK BORÇLAR HUKUKUNDA İRADE SAKATLIKLARI NEDENİYLE İPTAL
HAKKI VE SONUÇLARI
Güzide İrem Can

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Hukuk Yüksek Lisans derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....
Vedat Buz
Tez Danışmanı

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Hukuk Yüksek Lisans derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....
Şemsi Barış Özçelik
Tez Jüri Üyesi

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Hukuk Yüksek Lisans derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....
Hayrunnisa Altın Şahin
Tez Jüri Üyesi

Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü'nün onayı.

.....
Refet Soykan Gürkaynak
Enstitü Müdürü

ABSTRACT

THE RIGHT TO AVOID AND ITS CONSEQUENCES DUE TO DEFECTS IN CONSENT IN TURKISH LAW OF OBLIGATIONS

Can, Güzide İrem

LL.M., Department of Law

Supervisor: Prof. Dr. Vedat Buz

July 2023

Every aspect of the daily life contains a form of legal relationship between people. These relationships can be both complex and simple, due to the development of economic life. Legal relationships usually manifest themselves in the form of “contracts”. The legal order allows people the freedom to organize their legal relationships as they wish, within the limits set by the law. Contracts must be entered into with sound intention and binding declarations of the parties. However, in some cases, the intent of the parties may be undermined by mistake, fraud or duress. In such cases, the parties need the right to avoid in order to eliminate the consequences that have occurred against the will of the parties. In our study, the right to avoid due to a defect in consent and its consequences will be analyzed.

Keywords: Defect in Consent, Right to Avoid, Partial Avoidance, Compensation.

ÖZET

TÜRK BORÇLAR HUKUKUNDA İRADE SAKATLIKLARI NEDENİYLE İPTAL HAKKI VE SONUÇLARI

Can, Güzide İrem

Yüksek Lisans, Hukuk Bölümü

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Vedat Buz

Temmuz 2023

Günlük hayatın neredeyse her alanında çevredeki insanlarla hukuki ilişkiler içerisine girilmektedir. Hukuki ilişkiler, genellikle “sözleşmeler” şeklinde kendini göstermektedir. Hukuk düzeni, kişilere kanun tarafından belirlenen sınırlar dâhilinde hukuki ilişkilerini diledikleri gibi düzenleme özgürlüğü tanımaktadır. Sözleşmeler, tarafların sağlıklı iradesi ve bağlayıcı beyanlarıyla akdedilmelidir. Ancak belli durumlarda tarafların iradesi, “irade sakatlığı” hâllerinden yanılma (hata), aldatma (hile) veya korkutma (ikrah) nedeniyle sakatlığa uğrayabilmektedir. Bu gibi durumlarda, taraflar iradelerine aykırı olarak ortaya çıkan sonuçları ortadan kaldırmak için iptal hakkına ihtiyaç duymaktadır. Çalışmamızda irade sakatlıkları nedeniyle iptal hakkı ve sonuçları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İrade Sakatlıkları, İptal Hakkı, Kısmi İptal, Tazminat.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT	I
ÖZET.....	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR CETVELİ	VII

SUNUM.....	1
GİRİŞ	3

I. GENEL OLARAK	3
II. İRADE SAKATLIKLARININ TÜRLERİ	4
A. Yanılma (Hata) Kavramı.....	5
1. Esaslı Beyan Yanılması Hâlleri	5
2. Saikte Yanılma	7
B. Aldatma (Hile) Kavramı	9
1. Sözleşmenin Diğer Tarafının Aldatması	10
2. Üçüncü Kişinin Aldatması	10
C. Korkutma (İkrah) Kavramı	11

BİRİNCİ BÖLÜM

İPTAL HAKKININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA DÜZENLENİŞİ

§ 1- İPTAL HAKKININ TARİHSEL GELİŞİMİ	13
I. ROMA HUKUKU	13
II. MUNZİNGER TASARILARI.....	15
§ 2- KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTAKİ DURUM	16
I. ALMAN HUKUKU.....	16
II. FRANSIZ HUKUKU.....	18
III. İNGİLİZ HUKUKU.....	19
IV. AVUSTURYA HUKUKU.....	21
V. AVRUPA SÖZLEŞMELER HUKUKU PRENSİPLERİ (PECL)	22

VI. ORTAK REFERANS ÇERÇEVESİ TASLAĞI (DCFR)	23
VII. AVRUPA ORTAK SATIM HUKUKU TÜZÜĞÜ (CESL).....	25
VIII.MİLLETLERARASI TİCARİ SÖZLEŞMELERE İLİŞKİN UNIDROIT PRENSİPLERİ-2016 (PICC).....	26
IX. OR 2020	27

İKİNCİ BÖLÜM

İPTAL HAKKININ KULLANILMASI

§ 3-İPTAL HAKKI	31
I. GENEL OLARAK	31
II. İRADE SAKATLIĞININ SÖZLEŞMENİN GEÇERLİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN ÖĞRETİDE İLERİ SÜRÜLEN TEORİLER	33
A. “Sözleşme ile Bağlı Olmama” İfadesi.....	33
B. Geçersizlik (Düzelebilir Hükümsüzlük) Teorisi	34
C. Bölünmüş Geçersizlik (Tek Taraflı Bağlamazlık) Teorisi.....	37
D. İptal (Bozulabilir Geçerlilik) Teorisi	38
E. Yargıtay Tarafından Benimsenen Görüş.....	42
III. İPTAL HAKKININ HUKUKİ NİTELİĞİ.....	43
A. Yenilik Doğuran Hak Olması ve Sonuçları	44
1. Tek Taraflı Varması Gereken İrade Beyanı ile Kullanılması	45
2. Şarta Bağlı Olmaması	45
3. Hak Düşürücü Süreye Tabi Olması	48
4. İptal Hakkının Kullanıldıktan Sonra Geri Alınamaması.....	49
§ 4- İPTAL BEYANI.....	51
I. İPTAL BEYANINDA BULUNACAK KİŞİ.....	51
II. İPTAL BEYANININ MUHATABI.....	59
III. İPTAL BEYANININ SÜRESİ	60
A. Genel Olarak	60
B. Azami Süre Tartışması.....	62
IV. İPTAL BEYANININ ŞEKLİ.....	66
§ 5- İPTAL HAKKININ SINIRLANDIRILMASI.....	68
§ 6- İPTAL HAKKININ KULLANILMASININ HÜKÜM VE SONUÇLARI ...	73

I. GENEL OLARAK.....	73
II. SÖZLEŞMENİN TASFİYE EDİLMESİ.....	75
A. Genel Olarak	75
B. Klasik Tasfiye Teorisi	77
C. Sözleşmesel Tasfiye Teorisi.....	81
III. KISMİ İPTAL	84
IV. SÜREKLİ BORÇ İLİŞKİSİ DOĞURAN SÖZLEŞMELERDE İPTAL	92
§ 7- İPTAL HAKKINI SONA ERDİREN HÂLLER	97
I. GENEL OLARAK.....	97
II. KANUNİ ONAMA (KANUNİ İCAZET)	100
III. İRADİ ONAMA (İRADİ İCAZET)	105
IV. SÖZLEŞMENİN KURULMASI SIRASINDA İRADE SAKATLIKLARI SEBEBİYLE SÖZLEŞMEYİ İPTAL HAKKINDAN FERAGAT	107
§ 8-TAZMİNAT HAKKI.....	109
I. GENEL OLARAK.....	109
II. YANILMA HÂLİNDE TAZMİNAT TALEP ETME HAKKI.....	111
A. Genel Olarak	111
B. Tazminat Yükümlülüğünün Şartları.....	114
C. Özel Durum: Yanılanın Sözleşmenin Diğer Tarafından Tazminat Talep Etmesi.....	118
III. ALDATMA HÂLİNDE TAZMİNAT HAKKI	119
A. Genel Olarak	119
B. Sözleşmenin Diğer Tarafının Aldatması Hâli	120
C. Üçüncü Kişinin Aldatması Hâli	122
IV. KORKUTMA HÂLİNDE TAZMİNAT HAKKI	123
A. Genel Olarak	123
B. Korkutulanın Tazminat Talep Etme Hakkı	124
1. Sözleşmenin Diğer Tarafının Korkutması Hâli.....	124
2. Üçüncü Kişinin Korkutması Hâli.....	126
C. Korkutulanın Tazminat Yükümlülüğü	127

SONUÇ.....	130
KAYNAKÇA.....	137

KISALTMALAR CETVELİ

ABGB	: Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch
Art.	: Article/Artikel
AKÜHFD	: Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BATİDER	: Ankara Üniversitesi Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
BGB	: Bürgerliches Gesetzbuch
BGE	: Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgerichts (Amtliche Sammlung)
Bkz./bkz.	: Bakınız/bakınız
BK	: 818 sayılı mülga Borçlar Kanunu
BÜHFD	: Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
C.	: Cilt
c.	: cümle
CESL	: Common European Sales Law
çev.	: çeviren
ÇÜHFD	: Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
DCFR	: Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law- Draft Common Frame of Reference
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
dn.	: dipnot

E.	: Esas
EÜHFD	: Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
FMK	: Fransız Medeni Kanunu
GAÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
GÜHFD	: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HD.	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HHFD	: Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi
I.	: Issue
İAÜHFD	: İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi
İBBGK	: Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurul Kararı
İnÜHFD	: İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İÜHFY	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları
İKÜHFD	: İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İÜMHAD	: İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi
K.	: Karar
MÜHFHAD	: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi
md.	: madde
N./No	: Number
OR	: Obligationenrecht= Bundesgesetz über das Obligationenrecht
OR 2020	: Entwurf für einen neuen allgemeinen Teil des Schweizerischen Obligationenrechts

Örn./örn.	: Örneğin/örneğin
PECL	: Principles of European Contract Law
PICC	: Unidroit Principles of International Commercial Contracts
S.	: Sayı
s.	: sayfa
T.	: Tarih
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBK	: 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
TMK	: 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu
V.	: Volume
vd.	: ve devamı
Yarg.	: Yargıtay
yuk.	: yukarı
yy.	: yüzyıl
YBHD	: Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

SUNUM

Bir sözleşmenin akdedilmesi sırasında iradenin sakatlanması sözleşmenin geçerliliğini etkiler ve akdedilen sözleşme iptal edilebilir. Öğretide irade sakatlığı türlerinden yanılma (hata), aldatma (hile) ve korkutma (ikrah) konusunda birçok çalışma gerçekleştirilmiş olmasına rağmen irade sakatlığı nedeniyle sözleşmenin iptal edilebilirliğine ilişkin yeterince çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle, bir hükümsüzlük türü olan iptal edilebilirliğin anlamını açıklamak Türk hukuk literatürü açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmanın konusunu irade sakatlığı nedeniyle iptal hakkı ve sonuçları oluşturmaktadır.

Çalışmamızın giriş kısmında öncelikle irade sakatlığı türlerinden yanılma (hata), aldatma (hile) ve korkutma (ikrah) kavramları çalışmanın konu sınırı nedeniyle kısaca incelenecektir.

Çalışmamız, giriş ve sonuç bölümleri hariç olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Çalışmamızın birinci bölümünde, iptal hakkının tarihsel gelişimi ve karşılaştırmalı hukukta düzenlenişi ele alınacaktır. Bu kapsamda ilk olarak Roma hukukunda iptal hakkı incelenecek; ardından iptal hakkının Alman, Fransız, İngiliz ve Avusturya hukuklarındaki düzenlenişi üzerinde durulacaktır. Bununla birlikte hukukun birleştirilmesi çabaları çerçevesinde ortaya çıkan metinler olan Avrupa Sözleşmeler Hukuku Prensipleri (PECL), Ortak Referans Çerçevesi Taslağı (DCFR), Ortak Avrupa Satım Hukuku Tüzüğü (CESL) ve Milletlerarası Ticari Sözleşmelere İlişkin UNIDROIT Prensipleri (PICC) içerisinde iptal hakkına ilişkin düzenlemeler incelenecektir. Devamında OR 2020 Taslağı'nda iptal hakkına ilişkin düzenlemelere de değinilecektir.

İkinci bölümde iptal hakkının hukuki niteliği tahlil edilecektir. Aynı zamanda irade sakatlığının sözleşmenin geçerliliği üzerindeki etkisine ilişkin öğretide ileri sürülmüş görüşler üzerinde durulacaktır. Daha sonra, bu hakkın kim tarafından, ne şekilde, ne zaman kullanılması gerektiğine değinilecektir. Bu bölümde ayrıca iptal hakkının kullanılmasının hüküm ve sonuçları ile birlikte iptal hakkını sona erdiren hâller ele alınacaktır. İptal hakkının kullanılması ile beraber sözleşme geçmişe etkili olarak sona ermektedir. Bu etkinin sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerde nasıl ortaya çıktığı ayrıca değerlendirilecektir. Ardından sözleşmenin tasfiyesinin hangi esaslara tabi olduğu hususu incelenecektir. İptal hakkının kullanılmasının bir diğer sonucu ise iptalin neden olduğu zararın tazmin edilmesidir. Bu bölümün son kısmında iradesi sakatlanan tarafın (TBK md.39/2) veya sözleşmenin diğer tarafının (TBK md.35 ve TBK md.37) tazminat isteme hakkı ve tazminat ödeme yükümlülüğü ayrı ayrı incelenecektir.

Çalışma, ulaşılan belli başlı sonuçları içeren bir “sonuç” bölümü ile sona erecektir.

GİRİŞ

I. GENEL OLARAK

Hukuk düzeni kişilere, kanun tarafından belirlenen sınırlar çerçevesinde hukuki ilişkilerini arzu ettikleri şekilde düzenleme özgürlüğü tanır. Türk Borçlar Hukukunda “irade özgürlüğü” ilkesi geçerlidir. Bu özgürlüğün kişilerin hukuki ilişkilerini düzenlemesine olanak sağladığı araç ise “hukuki işlemdir”.¹ Hukuki işlemlerin bir çeşidi olan “sözleşmeler” önemli bir yere sahiptir. İrade özgürlüğü, Borçlar Hukukunda “sözleşme özgürlüğü” olarak karşımıza çıkmaktadır.² Buna göre; kural olarak bir kişi, dilediği herhangi bir kişiyle, her konuda ve her şekilde sözleşme yapmakta özgür olduğu gibi sözleşme yapmamakta da özgürdür.³ Türk Borçlar Kanunu (TBK) Madde 1 hükmü gereğince bir sözleşmeden söz edebilmek için tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarının bulunması gerekir. Ancak sözleşmenin kurulması sırasında taraflardan birinin iradesinin oluşum ya da beyan aşamasında sakatlık meydana gelebilir.⁴ Bu durumda ortaya çıkan sakatlıklara, irade sakatlıkları denir.

Bu durum şu soruyu beraberinde getirmektedir: “İrade sakatlığına uğramış bir tarafın izleyeceği hukuki yol ne olacaktır? İradesi sakatlığa uğramış olan taraf,

¹ von Tuhr, A.: Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı, C. I-II, (çev.: Cevdat Edege), 1983, s. 133; Oğuzman, K./Barlas, N.: Medeni Hukuk: Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar, 27.Baskı, İstanbul 2021, s. 178; Kocayusufpaşaoğlu, N./Hatemi, H./Serozan, R./Arpacı, A.: Borçlar Hukuku Genel Bölüm, C. I, Yenilenmiş Genişletilmiş Tamamlanmış 4’üncü Bası’dan 7’inci Tıpkı Bası, İstanbul 2017, s. 90; Reisoğlu, S.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Güncelleştirilmiş ve Genişletilmiş 14.Baskı, İstanbul 2000, s. 42.

² Eren, F.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 27.Baskı, Ankara 2022, s. 27; Oğuzman, K./Öz, T.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, Güncellenip Genişletilmiş 20.Baskı, İstanbul 2022, s. 51.

³ Kurşat, Z.: Borçlar Hukuku Alanında Hile Kavramı, İstanbul 2003, s. 4-5.

⁴ Eren, s. 434; Reisoğlu, s. 76.

sözleşme ile bağlı olmak zorunda mıdır? Yoksa bu sözleşme ile bağlı olmamak için kendisine tanınmış hukuki bir imkân var mıdır?”. Bu soruların cevabı, TBK md. 39’da düzenlenmiştir. TBK’deki ilgili hükümden anlaşılabacağı üzere, sözleşmenin kurulması sırasında yanılma (hata), aldatma (hile) veya korkutmaya (ikrah) uğrayan taraf sözleşme ile bağlı olmayacaktır. Başka bir deyişle, taraflardan birinin iradesinde sakatlık varsa, bu kimseye sakat iradesi ile akdetmiş olduğu sözleşmeyi iptal etme imkânı tanınmıştır. Çalışmanın konu sınırlaması nedeniyle irade sakatlığı türleri bir sonraki başlıkta kısaca incelenecektir.

II. İRADE SAKATLIKLARININ TÜRLERİ

Türk-İsviçre Hukukunda irade sakatlıkları; yanılma (hata), aldatma (hile) ve korkutma (ikrah) hâlleri olarak üçe ayrılmıştır. Mülga 818 sayılı Borçlar Kanunu’nun (BK) “Rızadaki Fesat” başlığı altındaki 23 ila 31. maddeleri arasında “Hata”, “Hile” ve “İkrah” adıyla düzenlenen irade sakatlığı hâlleri, 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe giren 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’nun (TBK) “İrade Bozuklukları” başlığı altındaki 30 ila 39. maddeleri arasında “Yanılma”, “Aldatma” ve “Korkutma” adıyla düzenlenmiştir. TBK; yanılma, aldatma ve korkutmayı borç doğuran sözleşmeler bakımından düzenlemiştir. Ayrı bir yasal düzenleme bulunmaması hâlinde bu hükümler, yapılarına aykırılık teşkil etmediği sürece⁵ diğer sözleşmelere ve her türlü hukuki işleme kıyasen uygulanabilir.

⁵ Evlenme ve ölüme bağlı tasarruflar açısından farklı düzenlemeler mevcuttur. Bkz. Dural, M./Oğüz T./Gümüş, M.A.: Türk Özel Hukuku: Aile Hukuku, C. III, 17. Baskı, İstanbul 2022, s. 155 vd.; Dural, M. /Öz, T.: Türk Özel Hukuku: Miras Hukuku, C. IV, 18. Baskı, İstanbul 2022, s. 52 vd.

A. Yanılma (Hata) Kavramı

Yanılma, “*ya irade beyanının istenmeyerek iradeye uygun olmaması ya da iradenin oluşmasına etken olan bir hususta düşüncenin gerçek duruma uygun olmamasıdır*”.⁶ İrade beyanının istenmeyerek iradeye uygun olmaması hâline “beyan yanılması (açıklamada yanılma)”, iradenin oluşmasına etken olan bir hususta düşüncenin gerçek duruma uygun olmaması hâline ise “saikte yanılma” denilmektedir.⁷ TBK md.30’a göre sözleşme kurulduğu sırada esaslı yanılmaya düşen taraf, o sözleşme ile bağlı olmayacaktır. Kanunda esaslı yanılma kavramı tanımlanmamıştır. Öğretide esaslı yanılma, hukuki olarak dikkate alınan ve bir hukuki işlemin geçerliliğini etkileyen yanılma olarak tanımlanmaktadır.⁸

1. Esaslı Beyan Yanılması Hâlleri

Her yanılma sözleşmenin geçerliliğini etkilememektedir. Ancak sözleşmenin kurulması sırasında yapılan esaslı bir yanılma sözleşmenin geçerliliğini etkiler. Esaslı sayılacak açıklamada yanılma hâlleri, TBK md.31’de beş bent hâlinde sayılmıştır. Buna göre, esaslı sayılacak yanılma hâlleri; sözleşmenin niteliğinde yanılma, sözleşmenin konusunda yanılma, sözleşmenin tarafı/kişisinde yanılma, sözleşme

⁶ Eren, s. 437; Oğuzman/Öz, s. 95; Akıncı, Ş.: Borçlar Hukuku Bilgisi Genel Hükümler, 13.Baskı, Konya 2022, s. 146; Kocayusufoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 395; Yargıtay bir kararında yanılmayı, “*iç irade ile açıklanan irade arasındaki bilmeyerek yapılan uyumsuzluk*” olarak tanımlamıştır. Bkz. Yarg. 1.HD, T. 04.04.2022, E. 2022/205, K.2022/2733. (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 10.11.2022).

⁷ Eren, s. 438.

⁸ Kocayusufoğlu, N.: Güven Nazariyesi Karşısında Borç Sözleşmelerinde Hata Kavramı, İstanbul 1968, s. 133; Reisoğlu, s. 88.

akdedildiği sırada kimliği göz önüne alınan tarafın/kişinin niteliklerinde yanılma ve sözleşmenin miktarında yanılmalıdır.

Yanılan taraf işlem iradesine uygun bir sözleşme akdetmek istemesine rağmen akdetmek istediği sözleşme yerine yanlışlıkla başka bir sözleşme için irade beyanında bulunursa, sözleşmenin niteliğinde yanılma hâli ortaya çıkar. Örneğin, A evini kiraya vermek istemesine rağmen B'ye yanlışlıkla satış beyanında bulunursa, sözleşmenin niteliğinde yanılma hâli söz konusudur. Sözleşmenin konusunda yanılma, yanılanın gerçekte istediğinden başka bir konu için irade beyanında bulunmasıdır. Örneğin, B'nin otomobilini satın almak isteyen A, otomobil yerine yanlışlıkla motosiklet alırsa sözleşmenin konusunda yanılma hâli söz konusudur. Sözleşmenin tarafı/kişisinde yanılma, yanılanın gerçekte sözleşme akdetmek istediği kişiden, başka bir kişiye sözleşme yapma iradesini açıklamasıdır. Burada yanılan, sözleşme akdedeceği kişinin kimliğinde yanılmaktadır. Örneğin, A vekâletini avukat C'ye vermek isterken avukat B'ye verirse, sözleşmenin tarafı/kişisinde yanılma hâli söz konusu olur. Sözleşme akdedildiği sırada kimliği göz önüne alınan tarafın/kişinin niteliklerinde yanılma ise mülga BK'nın aksine TBK'da açıklamada yanılma hâlleri içerisinde düzenlenmiştir. Buna göre, yanılan tarafın sözleşmenin akdedildiği sırada bu sözleşmenin konusunu ilgilendiren kişide yanıldıysa, yine esaslı beyan yanılması söz konusudur. Örneğin, çocuk bakıcısı A, B'nin çocuklarından C'nin bakım işini üstlenmişken, yanlışlıkla B'nin diğer çocuğu D'nin adını bildirmişse, burada sözleşme akdedildiği sırada kimliği göz önüne alınan tarafın/kişinin niteliklerinde yanılma vardır. Sözleşmenin miktarında yanılma hâlinde ise yanılan kişinin üstlendiği borcun miktarı gerçekte kastettiğinden önemli ölçüde çok ya da karşı edimin miktarı önemli ölçüde azdır. Örneğin, A satacağı ürünün fiyatını etikete 50 TL olarak yazmak yerine 500 TL olarak

yazmışsa veya A, 500 TL’lik ürünün fiyatını etikete 50 TL olarak yazmışsa, sözleşmenin miktarında yanılma söz konusudur.⁹

2. Saikte Yanılma

Bir kişi belirli şartlarda bir sözleşme yapmaya karar verdiğinde, bir dizi hususu göz önünde bulundurur. Eğer kararını etkileyen bu hususlardan birinde veya birkaçında yanılma varsa; iradesinin beyanında değil, oluşmasında yanılma vardır.¹⁰ Bu hâle “saik yanılması” denir. TBK md.32 hükmünün ilk cümlesine göre kural olarak saikte yanılma, esaslı yanılma değildir. Bu nedenle, sözleşmenin diğer tarafı saik yanılmasını bilse dahi sonuç değişmez.¹¹

Bir saik yanılmasının esaslı yanılma olarak kabul edilebilmesi için subjektif unsur, objektif unsur ve karşı tarafça bilinebilirlik unsurlarının birlikte bulunması gerekir.¹² Bunlardan ilki, taraflardan birinin sözleşme yapma arzusunu etkileyen bir hususta yanılmış olmasıdır. İkinci olarak, subjektif unsurun bulunması gerekir. Subjektif unsur, yanılanın yanıldığı saiki, sözleşmenin temeli (“*condicio sine que non*”: olmazsa olmaz koşul) olarak görmesidir. Bu husus, TBK md.32’de açıkça düzenlenmiştir. Yanılanın yanıldığı hususu bilseydi sözleşmeyi ya hiç yapmayacak veya bu şartlarla yapmayacak olması subjektif unsuru oluşturur. Subjektif unsur kapsamında yanılan, sözleşmenin temel unsurları olarak gördüğü olay veya durumlara ilişkin hatalı bir kabul ve tasavvura sahiptir. Hatalı kabul ve tasavvur, yanılan taraf

⁹ Eren, s. 443-445; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 398-402; Akıncı, s. 148-152; Reisoğlu, s. 89.

¹⁰ Eren, s. 438; Oğuzman/Öz, s. 102.

¹¹ Eren, s. 440; Reisoğlu, s. 90.

¹² Eren, s. 448; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 404.

için çok önemlidir. Bu nedenle, yanılan söz konusu sözleşmeyi akdeder.¹³ Üçüncü olarak, objektif unsurun varlığı aranır. Belli bir olay ya da durum hakkındaki yanlış tasavvur yani saik yanılması, yalnızca yanılan açısından değil, aynı zamanda iş hayatındaki dürüstlük kurallarına göre doğru ve makul düşünen bir kişi tarafından da sözleşmenin temeli olarak kabul edilmelidir. Dolayısıyla; iş hayatındaki dürüstlük kuralları, bir olayın yanılan tarafça sözleşmenin temeli olarak kabul edilmesini haklı kılıyorsa, esaslı yanılmanın objektif unsuru gerçekleşmiş olur. Makul ve dürüst bir kişi, yanılanın sözleşmenin temeli olarak kabul ettiği durum ve olayların gerçeği yansıtmadığını bilseydi, böyle bir sözleşme akdetmeyeceğini ve nitekim olaylar hakkında yanılmamış olsaydı kendisinin de aynı şartlarda böyle bir sözleşme akdetmeyeceğini kabul etmelidir.¹⁴ Son olarak, yanılanın yanılma konusu saiki sözleşmenin temeli saydığı sözleşmenin diğer tarafınca bilinebilir olmalıdır. Sözleşmenin diğer tarafının, yanılma konusu saiki bilmemesi veya bilebilecek durumda olmaması hâlinde, esaslı yanılma söz konusu değildir.¹⁵

Sonuç olarak, TBK md.30 uyarınca sözleşme kurulurken esaslı bir hataya düşen taraf, o sözleşme ile bağlı olmayacaktır. Hataya düşen taraf, hatayı öğrenmesinden itibaren bir yıl içerisinde sözleşmeyi hükümsüz kılmak için iptal beyanında bulunmazsa, sözleşme geçerli hâle gelecektir. (TBK md.39/1)

¹³ Eren, s. 448; Reisoğlu, s. 93; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 406; Tekinay, S.S./Akman, S./Burcuoğlu, H./Altop, A.: Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7.Baskı, İstanbul 1993, s. 430.

¹⁴ Eren, s. 449; Oğuzman/Öz, s. 107, N. 336; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 408; Reisoğlu, s. 94.

¹⁵ Eren, s. 449; Reisoğlu, s. 94; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 406-407.

B. Aldatma (Hile) Kavramı

Aldatma, bir kişiyi hukuki işlem yapmaya teşvik etmek için onda yanlış fikirler veya düşünceler uyandıran ya da bu düşünceleri pekiştiren ve sürdüren davranışları ifade etmektedir.¹⁶ Aldatma fiili, olumlu (aktif) veya olumsuz (pasif) davranışla gerçekleşebilir.¹⁷ Olumlu davranış bir yapma fiili olabileceği gibi olumsuz davranış susma veya kaçınma da olabilir. Olumlu davranışla gerçekleştirilen aldatmada, aldatan aktif bir davranışla ya gerçekte var olmayan bir şeyi, bir olay ve durum mevcutmuş gibi gösterir ve onun var olduğunu iddia eder veya gerçekte var olan bir şeyin, olay ya da durumun varlığını gizleyerek onu inkâr eder.¹⁸ Lakin olumsuz davranışla aldatmadan yani susma yoluyla aldatmadan söz edebilmek için kendisine hile isnat edilmiş tarafın somut olayda aydınlatma (bilgi verme) yükümlülüğü altında olması gerekir. Zira dürüstlük kurallarına (TMK md.2) aykırı olarak aydınlatma (bilgi verme) yükümlülüğün ihlal edilmesi hâlinde susma, bir aldatma fiilidir.¹⁹

TBK md.36 uyarınca aldatılan taraf, sözleşme ile bağlı olmayacaktır. TBK md.36, sözleşmenin diğer tarafı veya üçüncü bir kişinin aldatması ile sözleşme akdedilmesi hâlini ayırım yaparak düzenlemektedir.

¹⁶ von Tuhr (çev.: Edege), s. 292-293; Funk, F.: Borçlar Kanunu Şerhi I Umumi Hükümler (çev.: Hıfzı Veldet/Cemal Hakkı Selek), İstanbul 1938, s. 44; Eren, s. 458; Oğuzman/Öz, s. 112; Kocayusufoşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 454; Yıldırım, M.F.: Borçlar Hukukuna Göre Sözleşmenin Kuruluşunda Hile, Ankara 2002, s. 8; Reisoğlu, s. 93-94; Yargıtay bir kararında aldatmayı “genel olarak bir kimseyi irade beyanında bulunmaya, özellikle sözleşme yapmaya sevk etmek için onda kasten hatalı bir kanı uyandırmak veya esasen var olan hatalı bir kanıyı koruma yahut devamını sağlama hâli” olarak tanımlamıştır. Bkz. Yarg. 1.HD, T. 23.06.2022, E. 2021/10625, K. 2022/5117. (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 10.11.2022).

¹⁷ Eren, s. 459; Kocayusufoşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 455-459; Tiftik, M.: *Borç Sözleşmelerinin İrade Sakatlığı Sebebiyle İptalinde Uğranılan Zararların Tazmini*, EÜHFD 2006, C. X, S. 3-4, s. 406.

¹⁸ Eren, s. 459; Tiftik (Tazmin), s. 406; von Tuhr (çev.: Edege), s. 294; Kurşat (Hile), s. 50-52.

¹⁹ Eren, s. 459; Kocayusufoşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 460; Buz, V.: *Kamu İhale Sözleşmelerinin Kuruluşu ve Geçerlilik Şartları*, Ankara 2007, s. 326; Tiftik (Tazmin), s. 406, dn. 46; Yıldırım (Hile), s. 101.

1. Sözleşmenin Diğer Tarafının Aldatması

TBK md.36/1'e göre aldatılan taraf, sözleşmenin diğer tarafının aldatması sonucu sözleşme akdetmesi hâlinde yanılması esaslı olmasa bile, sözleşmeyle bağlı olmayacaktır. Bu durumda bir sözleşmenin aldatma nedeniyle bağlayıcı olmaması için gerçekleşmesi gereken belli şartlar vardır. Bunlardan ilki, sözleşmenin diğer tarafının davranışı ile aldatma fiilinin gerçekleşmesidir. Aldatma teşkil eden davranış, aktif bir hareket veya pasif bir davranış olabilir.²⁰ İkinci olarak, aldatma teşkil eden davranış kasıtlı olarak yapılmalıdır. Taraflardan birinin eylemlerinin diğer tarafı yanıltacağını bilmesi ve istemesi hâlinde kast gerçekleşmiş olur.²¹ Üçüncü olarak; aldatma, sözleşmenin akdedilmesinin nedeni olmalıdır. Bu şart, sözleşmenin diğer tarafının aldatması olmasaydı tarafların sözleşmeyi hiç akdetmeyecekleri veya mevcut koşullarla akdetmeyecekleri durumlarda gerçekleşmiş olur. Son olarak; aldatma teşkil eden fiiller, sözleşmenin diğer tarafı ya da sözleşmenin akdedilmesinde yardımından yararlanan bir kişi tarafından gerçekleştirilmiş olmalıdır.

2. Üçüncü Kişinin Aldatması

Aldatılan taraf, üçüncü kişinin aldatması sonucu sözleşme akdettiği takdirde sözleşmenin yapıldığı sırada sözleşmenin diğer tarafının aldatmayı bilmesi ya da bilebilecek durumda olmaması gerekir. Sözleşmenin diğer tarafının aldatmayı bilmesi ya da bilebilecek durumda olması hâlinde aldatılan taraf sözleşmeyle bağlı

²⁰ von Tuhr (çev.: Edege), s. 294; Eren, s. 460; Kurşat (Hile), s. 50-52.

²¹ von Tuhr (çev.: Edege), s. 294; Eren, s. 460; Oğuzman/Öz, s. 113-114.

olmayacaktır. (TBK md.36/2) Aldatma üçüncü kişi tarafından gerçekleştirilmişse, bu aldatmanın sözleşmenin geçerliliğini etkileyebilmesi için TBK md.36/1’de hükme bağlanmış olan şartların gerçekleşmesi ve sözleşmenin diğer tarafının aldatmayı bilmesi ya da bilmesinin gerekli olması şartı aranmaktadır. Bu koşulların gerçekleşmemesi hâlinde üçüncü kişinin aldatması sözleşmenin geçerliliğini etkilemeyecektir.²² Bu hâlde aldatılan taraf, esaslı yanılmaya veya saik yanılmasına maruz kalmış sayılır. Üçüncü kişinin fiili, haksız fiil niteliği teşkil ettiğinden aldatılan TBK md.49 vd. hükümleri uyarınca uğramış olduğu zararların tazmin edilmesini talep edebilir.²³

Sonuç olarak, TBK md.36 uyarınca sözleşme taraflarından biri, diğerinin aldatması sonucu bir sözleşme akdetmişse, yanılması esaslı olmasa bile sözleşmeyle bağlı olmayacaktır. Aldatma nedeniyle sözleşmenin iptal edilebilmesi için bu eylemin teşebbüs aşamasında kalmamış ve tamamlanmış olması gerekir.²⁴ Bu durumda aldatılan taraf, aldatmayı öğrendiği andan itibaren sözleşmeyi hükümsüz kılmak için iptal beyanında bulunmazsa, sözleşme geçerli hâle gelecektir. (TBK md.39/1).

C. Korkutma (İkrah) Kavramı

Korkutma, bir kimsenin kötülüğe maruz kalacağı kanısının uyandırılması ile istenilmeyen bir irade beyanında bulunmaya zorlanmasıdır.²⁵ Normalde bir sözleşme

²² von Tuhr (çev.: Edege), s. 297; Eren, s. 462; Reisoğlu, s. 94-95.

²³ Eren, s. 462.

²⁴ Buz (İhâle), s. 324.

²⁵ von Tuhr (çev.: Edege), s. 298; Eren, s. 464; Kocayusufoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 473; Oğuzman/Öz, s. 116-117; Reisoğlu, s. 95; Yargıtay bir kararında korkutmayı “kişinin irade serbestisini ihlal suretiyle onu gerçek isteğine uymayan bir beyanda bulunmak zorunluluğunda bırakan, hukukun caiz görmediği davranışlar” olarak tanımlamıştır. Bkz. Yarg. 1.HD, T. 26.01.2022, E. 2021/1244, K. 2022/724. (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 10.11.2022).

akdetmeyecek olan taraf, korkutma sonucu irade beyanında bulunmaya ve bir sözleşme akdetmeye mecbur bırakılır. TBK md.37/1'e göre *“tarafardan biri, diğerinin veya üçüncü bir kişinin korkutması sonucu bir sözleşme yapmışsa, o sözleşmeyle bağlı değildir.”* Korkutmadan söz edilebilmesi için gereken şartlar TBK md.38/1'de hükme bağlanmıştır. İrade sakatlığına uğrayan tarafın hukuka aykırı şekilde tehdit edilmiş olması gerekir. Söz konusu bu tehdit, kişinin kendisine veya yakınlarına yönelik olması gerektiği gibi ağır ve yakın bir zarar tehlikesinin var olduğu izlenimini de yaratmalıdır. Tehlike, kişinin kişilik haklarına veya mallarına yönelik olabilir. Ağır ve yakın bir zarar tehlikesinin doğması gerekir. Son olarak, sözleşme tehdidin neden olduğu korkunun sonucu olarak akdedilmiş olmalıdır.²⁶ Başka bir deyişle, korkutma fiili ile sözleşmenin akdedilmesi arasında nedensellik bağı bulunmalıdır. Sayılmış olan şartların varlığı hâlinde sözleşmenin diğer tarafı veya üçüncü bir kişi tarafından korkutmaya maruz kalmış olan taraf, TMK md.37 uyarınca sözleşmeyle bağlı olmayacaktır. Korkutmaya neden olan tarafın üçüncü bir kişi olması ve sözleşmenin diğer tarafının korkutmayı bilmemesi ya da bilebilecek durumda olmaması hâlinde sözleşmeyle bağlı kalmak istemeyen tarafın, hakkaniyet gerektirdiği takdirde, sözleşmenin diğer tarafına tazminat ödemesi gerekir. (TBK md.37/2)

Sonuç olarak, TBK md.37 uyarınca sözleşme taraflarından biri korkutmaya maruz kalarak sözleşme akdetmişse, sözleşmeyle bağlı olmayacaktır. Korkutulan taraf, korkutmanın etkisinin ortadan kalktığı andan itibaren bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde sözleşmeyi hükümsüz kılmak için iptal beyanında bulunmazsa, sözleşme geçerli hâle gelecektir. (TBK md.39/1)

²⁶ von Tuhr (çev.: Edege), s. 299; Kocayusufoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 474; Reisoğlu, s. 96-97; Eren, s. 465-468.

BİRİNCİ BÖLÜM

İPTAL HAKKININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE KARŞILAŞTIRMALI

HUKUKTA DÜZENLENİŞİ

§ 1- İPTAL HAKKININ TARİHSEL GELİŞİMİ

I. ROMA HUKUKU

Roma hukukunda irade sakatlığı hâllerinin vuku bulması hâlinde uygulanacak olan yaptırım, bugünkü anlamında bir iptal edilebilirlik yaptırımı değildir.²⁷ *Ius civile* (Medeni Hukuk) döneminde, yalnızca *ius civile* tarafından belirlenmiş olan şekil şartlarına uygun gerçekleştirilmiş olan hukuki işlemlerin geçerli sayılacağı kabul edilmiştir. Aksi takdirde, bu işlemler kesin olarak hükümsüz hâle gelecektir. Bu sebepten dolayı, hukuki işlemin temel öğelerinin birinde ortaya çıkan sakatlığın hukuki işlemin “iptal edilebilirliği” sonucunu doğuracağı düşünülemezdi.²⁸

Roma hukukunda her ne kadar iptal hakkına ilişkin direkt bir kavram yer almasa da bu kavrama benzeyen “fesih (*rescissio*)” ve “cayma (*revocatio*)” kavramları bulunmaktaydı.²⁹

Sözlü sözleşmeler (*stipulatio*) akdedilen Roma hukukunda dikkate alınması gereken bir durum ise şekil şartının zorunlu olması hususudur. İradeyi değil irade beyanını dikkate alan Roma hukukunda, şekil şartı zorunlu olduğu için tarafların

²⁷ Baş, S.: Türk Borçlar Hukukunda İptal Edilebilirlik Yaptırımı, Ankara 2022, s. 7.

²⁸ Yeşiller, M.: *Roma Hukukunda Hükümsüzlük Hâlleri*, GAÜHFD 2011, C. XV, S. 3, s. 78; Öztürk, Ö.: *Roma Hukukunda İrade Bozukluğu Hâlleri*, Leges Hukuk Dergisi 2020, C. III, S. 130-131, s. 294.

²⁹ Gül, İ.: İrade Bozukluğunun Sonucu Olarak İptal Edilebilirlik, Ankara 2020, s. 50, dn. 150.

iradelerinin yeterli ve gerçek şekilde aksettirdiğine olan bir inanç söz konusuydu.³⁰ Bu durumda iradenin herhangi bir şekilde sakatlığa uğraması gibi bir ihtimal dikkate alınmamakta ve yanlışla bir irade sakatlığı hâli olarak kabul edilmemektedir.³¹ Şaşırtıcı bir şekilde, Roma hukukunda aldatma (*dolus*) ve korkutma (*metus*) sonucu kurulan bir sözleşmede Medeni Hukuk (*ius civile*) kuralları uyarınca iradesi sakatlanan tarafın beyanı geçerli kabul edilirdi. Bunun sebebi ise iradeden ziyade irade beyanının dikkate alınması ve irade sakatlanan kişinin etki altında olsa bile söz konusu hukuki işlemi yapma konusunda irade gösterdiğinin kabul edilmesiydi.³² Ancak bu durumda ilgili düzenlemeye hakkaniyet düşüncesiyle müdahâle edenler ise³³ *Praetor*’lardı. *Praetor*’lar, her ne kadar *ius civile* tarafından geçerli kabul edilmiş olan hukuki işlemleri geçersiz kılma yetkisine sahip olmasa da gerektiği takdirde irade sakatlığına uğramış olan işlemin sonuçlarının meydana gelmesini önlemekteydi.³⁴

Praetor’ların faaliyetleri sonucunda, *ius civile*’den etkilenererek Roma’da şekil şartı zorunluluğu bulunmadan da geçerli bir hukuki işlem olabileceği fikri *ius gentium*’da ortaya çıkmış ve klasik hukuk dönemiyle birlikte bir hukuki işlemin “gerçek irade ile beyan edilen iradenin birbirine uygun olması” şartıyla geçerli olacağı kabul edilmiştir.³⁵ Ek olarak, şekil zorunluluğu anlayışının terk edilmesiyle klasik hukuk döneminde yanlışla (*error-ignorantia iuris*) kavramı da aldatma ve korkutma

³⁰ Yeşiller, s. 77; Sayın Korkmaz, B.: *Roma Hukuku’nda Hile (Dolus) Kavramı*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2017, C. VII, S. 2, s. 430; İpek, N.: *Roma Hukukunda Korkutma (Metus)*, MÜHFHAD 2017, C. XXIII, S. 3, s. 101; Öztürk, s. 283-284.

³¹ Zimmermann, R.: *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Oxford 1996, s. 587; Gül, s. 51.

³² Gül, s. 52.

³³ Sayın Korkmaz, s. 436.

³⁴ “*Praetor hile ile yapılan anlaşmalara uyulmayacağını söyler. Çünkü hilenin olduğu durumlarda kurnazlık ve kötü niyet vardır; ve Pedius’un dediği gibi, birini aldatma amacıyla aslında var olandan farklı bir şeyin gösterildiği bir anlaşma hile ile yapılmıştır.*” Bkz. Sayın Korkmaz, s.427; Litvinoff, S.: *Vices of Consent, Error, Fraud, Duress and an Epilogue on Lesion*, Louisiana Law Review 1989, V. L, N. 1, s. 6.

³⁵ Öztürk, s. 283-285.

gibi bir irade sakatlığı olarak kabul edilmiştir.³⁶ Bununla birlikte Cumhuriyet döneminin sonlarında *Praetor*'lar, yanıltma, aldatma veya korkutma nedeniyle iradesi sakatlanmış kişilerin korunabilmesi için iptal hakkı tanıyamasa da çeşitli imkânlar tanımıştır³⁷. Bu hâlde hile davası (*actio doli*)³⁸, hile def'inde bulunma (*exceptio doli*)³⁹ ve eski hâle getirme davası (*in integrum restitutio*)⁴⁰ iradesi sakatlanmış kişinin başvurabileceği imkânlar olarak sayılmıştır.⁴¹ İradesi sakatlanmış taraf bu imkânları kullanarak akdedilmiş olan sözleşmeyi geçmişe etkili olarak ortadan kaldırabilme hakkına sahip idi.⁴² Ancak belirtmek gerekir ki, hile davası yalnızca başka bir hukuk yolunun bulunmadığı hâllerde uygulanabilmekte ve iradesi sakatlanan tarafın öncelikle hile def'inde bulunması ya da eski hâle getirme davası açması gerekmektedir.⁴³

II. MUNZİNGER TASARILARI

1881 tarihli mülga İsviçre Borçlar Kanunu'nun (OR) kabulünden önce 1869, 1871, 1875, 1877 ve 1879 tarihli olmak üzere birçok kanun tasarısı hazırlanmıştır.

³⁶ Kanişlı, E.: İsviçre-Türk Borçlar Hukukuna Göre Sözleşmenin Kurulmasında Yanıltma, İstanbul 2018, s. 22, s. 46; Özer, M.T.: Medeni Hukukta Hata Kavramı, İstanbul 2019, s. 6.

³⁷ Yeşiller, s. 79; Sayın Korkmaz, s. 436; Kanişlı, s. 45.

³⁸ D.4.3.1.1 Ulpianus: “*Beyannamenin sözleri şu şekildedir: Birisine karşı hile niyetiyle yapılmış bir durum olduğunda, bu durum için uygulanacak başka dava yoksa ve de haklı bir nedeni varsa, ona bir dava hakkı vereceğim.*” Hile davası (*actio doli*) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sayın Korkmaz, s. 431-434; Yeşiller, s. 79.

³⁹ D.44.4.12 Papinianus: “*Davayı düşürmek için haklı bir savunması olan davalı, hile def'inden yararlanabilir.*” Hile def'inde bulunma (*exceptio doli*) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sayın Korkmaz, s. 434-435; Yeşiller, s. 79.

⁴⁰ “*...Praetor daha sonra, bazı hâllerde bozukluğa uğramış olan bir hukuki işlemde mağdur olan tarafa eski hâle getirme davası (in integrum restitutio) hakkı tanıyarak hukuki işlemi iptal etme imkânı sunmuştur.*” Eski hâle getirme davası (*in integrum restitutio*) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sayın Korkmaz, s. 435; Yeşiller, s. 79.

⁴¹ Öztürk, s. 280; Sayın Korkmaz, s. 436.

⁴² Kanişlı, s. 22, s. 46; Özer, s. 6.

⁴³ Uçaryılmaz,T./Emiroğlu,H.: *Roma Hukukunda Haksız Fiil ve Suç İlişkisi Işığında Tazminatın Cezalandırıcı Fonksiyonu*, AÜHFD 2020, C. LXIX, S. 2, s. 858.

Çalışmamızın konusu itibariyle belirtilmiş olan tasarılar içerisinde *Walther Munzinger* tarafından hazırlanmış olan 1869 ve 1871 tarihli tasarıların (*Munzinger* Tasarıları) iptal edilebilirlik kavramı açısından önem taşıdığını belirtmek gerekir.⁴⁴ 1869 tarihli tasarıda yanılma hâlinde kesin hükümsüzlük, aldatma ve korkutma hâlinde ise iptal edilebilirlik yaptırımını öngörülmüştü. 1871 tarihli tasarıda ise 1869 tarihi tasarıdan farklı olarak tüm irade sakatlıkları hâllerinde iradesi sakatlanan tarafa iptal hakkı tanınmış idi.⁴⁵

Ancak iptal hakkı, 1881 tarihli mülga OR'da yer almamıştır. Bunun yerine Kanunda, tek taraflı bağlamazlık yaptırımına yer verilmiştir.⁴⁶ 1869, 1871, 1875 ve 1877 tasarılarında yer almayan bu yaptırımın, Prof. *Friedrich von Wyss*'in önerisiyle 1879 tarihli tasarıda iptal edilebilirliğin yerini aldığı görülmektedir.⁴⁷ 1881 tarihli OR'da yer verilen tek taraflı bağlamazlık yaptırımı yürürlükteki OR'da varlığını muhafaza etmiştir.⁴⁸

§ 2- KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTAKİ DURUM

I. ALMAN HUKUKU

Alman Medeni Kanunu (BGB), Türk-İsviçre hukukundan farklı olarak §119-120 ve 123⁴⁹ hükümlerinde yanılma, aldatma veya korkutma hâllerinde (irade sakatlığı

⁴⁴ Gül, s. 57.

⁴⁵ Gül, s. 56-59; Kanışlı, s. 520.

⁴⁶ Baş, s. 10.

⁴⁷ Baş, s. 12; Kanışlı, s. 521.

⁴⁸ Gül, s. 59; Kanışlı, s. 521.

⁴⁹ Alman Medeni Kanunu'nun (*Bürgerliches Gesetzbuch*) ilgili madde hükümleri için bkz. (<https://www.buzer.de/s1.htm?g=BGB&a=119-123>, Erişim Tarihi: 23.11.2022)

hâllerinde) sözleşmenin geçerli olacağı ve fakat iradesi sakatlanan tarafça iptal edilebileceği düzenlenmiştir. Alman hukukunda irade sakatlığı hâlinde uygulanacak olan yaptırım, iptal edilebilirlik (*Anfechtbarkeit*) yaptırımıdır.⁵⁰ BGB §142/1'e göre irade sakatlığı hâlinde sözleşme, iptal beyanında bulunulana kadar geçerli, iptal beyanında bulunulduktan sonra ise geçmişe etkili olarak geçersiz sayılacaktır. Bir diğer ifadeyle, iradesi sakatlanan taraf, kanunda belirlenmiş olan süre içerisinde iptal beyanında bulunmadığı takdirde sözleşme kesin olarak geçerli hâle gelecektir⁵¹. BGB §130/1'e göre iptal beyanının hüküm ifade edebilmesi için sözleşmenin diğer tarafına ulaşması gerekmektedir.

BGB'de de irade sakatlığı nedeniyle iptal hakkı bakımından bir yıllık süre öngörülmüştür. Buna göre, hata ve hilenin öğrenildiği tarihten; ikrahta ise ikrahın ortadan kalktığı tarihten itibaren bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde iptal beyanında bulunulması gerekir.⁵² Ancak Türk-İsviçre hukukundan farklı olarak Alman Hukuku'nda; yanıltma hâllerinde BGB §121/2, aldatma ve korkutma hâllerinde ise BGB §124/2 hükümlerine göre irade beyanında bulunulması anından itibaren işleyen azami süre öngörülmüş ve 01.01.2002 yılında yürürlüğe girmiş olan “Borçlar Hukuku Reformu” ile irade sakatlığı hâlinde sözleşmenin iptali için belirlenmiş olan azami süre sınırı, otuz yıldan on yıla düşürülmüştür.⁵³ Söz konusu reform ile ayrıca irade sakatlıkları hâlinde tazminat talebinin hukuki dayanağını teşkil eden *culpa in contrahendo* sorumluluğu da yasal bir temele kavuşturulmuştur (§ 311 BGB).⁵⁴

⁵⁰ Gül, s. 63.

⁵¹ Çağa, T.: *Rızadaki Fesat Sebeplerinden Biri veya Gabin ile Malul Sözleşmelerde Fesih Beyanı ve Bunun Süresi*, DEÜHFD 1980, C. I, S. 1, s. 39; Umar, B.: *İsviçre-Türk Hukukunda İrade Fesatları Karşısında Hâkimin Rolü*, İÜHFM 1967, C. XXXIII, S. 3-4, s. 231, dn. 15.

⁵² Alman hukukunda irade sakatlığı hâlinde işlemin iptaline ilişkin detaylı inceleme için bkz. Yıldırım (Hile), s. 50 vd.; Oğuzman, M.K.: *Bir Akdin Hile Sebebiyle İptali Azami Bir Müddetle Tahdit Edilmiş Midir?*, İBD 1953, C. XXII, S. 4, s. 180-181.

⁵³ Tiftik, M.: *Borç Sözleşmelerinin İptali*, BATİDER 2006, C. XXIII, S. 3, s. 63, dn. 37.

⁵⁴ Tiftik (İptal), s. 63.

II. FRANSIZ HUKUKU

Fransız Medeni Kanunu (*Code Civil des Français*-FMK), birçok hukuk sistemini etkilemekle birlikte kaynağı İsviçre hukuku olan TBK'yı da etkilemiştir.⁵⁵ 1804 tarihli FMK Art.1109-1117⁵⁶, 2016 yılına kadar değişmeden yürürlükte kalmıştır. Bu maddelerin içeriğine göre yanılma, aldatma veya korkutma ile sakatlığa uğramış olan sözleşmelerin nispi hükümsüz (*nullité relative*) sayılacağı hükme bağlanmıştır. Fransız hukukuna göre yanılma, aldatma veya korkutma ile sakatlanmış olan bir sözleşmede geçersizlik dava yoluyla ileri sürülebilmektedir. Söz konusu dava, beş yıl içerisinde açılmalıdır. Bununla birlikte iptal hakkı sahibi, ifa davasına dayanak olarak söz konusu sözleşmenin ortadan kalkmış olmasına ilişkin tespit davası dahi açabilmektedir.⁵⁷ 11.02.2016 yılına gelindiğinde ise 10.02.2016 tarih ve 2016-131 sayılı kararname⁵⁸ ile FMK'da bilhassa sözleşmeler hukukuna ilişkin mühim değişiklikler gerçekleştirilmiştir.⁵⁹ Yapılan bu değişiklikler irade sakatlıklarına ilişkin

⁵⁵ Kara, D.: *İsviçre Türk Hukuku'yla Karşılaştırmalı Olarak Fransız Medeni Kanunu Uyarınca Fransız Hukuku'nda Satıcının Ayrıntı Sorumluluğu*, GSÜHFD 2021, C. MMVIII, S. 1, s. 1047-1048; Baysal, B.: *Fransız Borçlar Hukuku Reformuna İlişkin Ön Tasarıya (Avant-Projet de Reform du droit des Obligations) Genel Bir Bakış*, İÜHFM 2006, C. LXIV, S. 2, s. 215.

⁵⁶ Fransız Medeni Kanunu'nun (*Code Civil des Français*) ilgili madde hükümleri için bkz. (https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000006150236/1804-02-17, Erişim Tarihi: 25.11.2022).

⁵⁷ Yıldırım (Hile), s. 228.

⁵⁸ 10.02.2016 tarih ve 2016-131 sayılı kararname için bkz. (<https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000032004939>, Erişim Tarihi: 25.11.2022).

⁵⁹ Fransız Medeni Kanunu'nda (*Code Civil des Français*) sözleşme hukukuna ilişkin getirilen değişikliklere ilişkin bkz. Develioğlu, M.: *Fransa'da Sözleşmeler Hukuku Alanındaki Reformda Yer Alan Sözleşmenin Kurulması ile İlgili Bazı Önemli Düzenlemeler*, İKÜHFD 2016, C. XV, S. 2-1, s. 601-613; Steiner, E.: *The Law of Contract, French Law: A Comparative Approach*, 2nd Edition, Oxford 2018, s. 211-249; Grunmann, S./Schafer, M.S.: *The French and the German Reforms of Contract Law*, *European Review of Contract Law* 2017, V. XXIII, I. 4, s. 459-490; Mekki, M.: *France-The French Reform of Contract Law: The Art of Redoing Without Undoing*, 10 *Journal of Civil Law Studies* 2017, V. X, N. 1, s. 222-259; Ismail, M.: *Contract Breach and Remedies in French Law According The Reform in 2016*, *Journal of Southwest Jiatong University* 2022, V. LVII, N. 6, s. 1104-1111.

madde hükümleri değişikliğe uğramış ve güncel olarak 26.02.2023 tarihinde yürürlüğe girmiş olan “Rıza - Muvafakat Kusurları” (*Le consentement - Les vices du consentement*) başlıklı Art.1130-1144 hükümlerinde hata, hile ve ikrah durumları düzenlenmiştir.⁶⁰ Yeni düzenlemede; daha önceki düzenlemelerde de olduğu gibi irade sakatlığı hâlinde sözleşmenin nispi hükümsüz (*nullité relative*) olacağı hüküm altına alınmıştır. (FMK Art.1131)

FMK Art.2224 uyarınca iptal davası açma süresinin beş yıl olduğu ve FMK Art.1144 uyarınca iptal davası için beş yıllık sürenin yanılma ve aldatmanın öğrenilesinden, korkutma için korkutmanın sona erdiği tarihten itibaren işlemeye başlayacağı hükme bağlanmıştır. Ek olarak, FMK Art.1183 uyarınca sözleşmenin karşı tarafı, iradesi sakatlanmış olan taraftan, altı ay içerisinde iptal davası açmasını veya sözleşmeyi onamasını talep edebilir. Söz konusu maddenin 2.fıkrasında ise iradesi sakatlanan tarafça altı ay içerisinde dava açılmaması hâlinde irade sakatlığına uğramış olan sözleşmenin onanmış sayılacağı hükme bağlanmıştır. Sonuç olarak, Fransız hukukundaki nispi hükümsüzlük yaptırımının, dava yoluyla ileri sürülmesi dışında, Türk hukukundaki iptal edilebilirlik yaptırımına benzediği söylenebilir.⁶¹

III. İNGİLİZ HUKUKU

İngiliz hukukunda sözleşmelerin iki tür geçersizliği söz konusudur. Bunlardan ilki, sözleşmenin herhangi bir işleme gerek olmaksızın, kendiliğinden “geçersiz-kesin

⁶⁰ 26.02.2023 tarihinde yürürlüğe girmiş olan madde hükümleri için bkz. (https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000032007571/#:~:text=Version%20en%20vigueur%20au%2026%20f%C3%A9vrier%202023&text=L'erreur%20C%20le%20dol%20et,%C3%A0%20des%20conditions%20substantiellement%20diff%C3%A9rentes), Erişim Tarihi: 26.02.2023).

⁶¹ Gül, s. 62.

hükümsüz (void)” olmasıdır. Bir sözleşme “geçersiz-kesin hükümsüz (void)” olarak nitelendirilirse, herhangi bir hüküm ve sonuç doğurmayacaktır. Diğer geçersizlik türü ise “iptal edilebilirlik (voidable)”tır. Bu durumda sözleşme resen geçersiz olmamakta ancak geçersiz kılınabilmektedir.⁶² Aynı zamanda bu sözleşme taraflardan birinin sözleşmeyi feshedebileceği (rescission) ya da onaylayabileceği anlamına da gelmektedir.⁶³ Nadew, “iptal edilebilir (voidable)” nitelikteki bir sözleşmeyi, iyileşebilecek veya ölebilecek durumda olan bir “hasta sözleşme” olarak tanımlamaktadır.⁶⁴ Ek olarak belirtilmesi gereken kavram ise “ıfa edilmesi istenemeyen (unenforceable)” kavramıdır. “İfa edilmesi istenilemeyen (unenforceable)” sözleşmeler ise mevcutta var olan ancak belirli sebeplerden (örn. şekil eksikliği) dolayı ifası dava edilemez olan sözleşmeler olarak tanımlanmaktadır.⁶⁵

İngiliz hukukunda⁶⁶, irade sakatlığının meydana gelmesi hâlinde yalnızca iradesi sakatlanmış olan tarafa sözleşmeyi iptal etme hakkı tanınmıştır. İptal beyanında bulunulması ile birlikte sözleşme geçmişe etkili olacak şekilde sona ermektedir.⁶⁷ İptal beyanında bulunacak olan taraf, bu hakkını kullanana kadar sözleşme geçerli ve icra edilebilir niteliktedir.⁶⁸ Aynı zamanda iptal beyanında bulunması gereken süre içerisinde beyanda bulunulmaması hâlinde irade sakatlığı mevcut olmasına rağmen sözleşme onanmış sayılacaktır.⁶⁹ İrade sakatlığına uğrayan tarafın iptal hakkını

⁶² Yavuz, E.: *Türk ve İngiliz Hukukunda “Hile” Kavramına Bakış*, İstanbul Bilgi Üniversitesi 2017, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 95; Nadew, L.: *Void Agreements and Voidable Contracts: The Need to Elucidate Ambiguities of Their Effects*, Mizan Law Review 2010, V. II, N. 1, s. 92; Schaefer, J.A.: *Beyond a Definition: Understanding the Nature of Void and Voidable Contracts*, Campbell Law Review 2010, V. XXXIII, I. 1, s. 195.

⁶³ Nadew, s. 92.

⁶⁴ “A voidable contract, thus, is a ‘sick contract’ that may be ‘cured or killed’ depending upon the option that may be exercised by the victim of the defective agreement.”, Bkz. Nadew, s. 92.

⁶⁵ Gül, s. 67.

⁶⁶ Misrepresentation Act 1967 madde hükümleri için bkz. (<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/7>, Erişim Tarihi: 26.11.2022).

⁶⁷ McKendrick, E.: *Contract Law*, 12th Edition, 2017, s. 316.

⁶⁸ Stone, R./Devenney, J.: *The Modern Law of Contract*, 11th Edition, s. 280.

⁶⁹ McKendrick, s. 296.

kullanması şekil şartına tabi değildir, iptal beyanının hüküm ifade edebilmesi için sözleşmenin diğer tarafına ulaşması gerekmektedir.⁷⁰

Sonuç olarak, İngiliz hukukunda irade sakatlığı hâlinde tanınan haklar bakımından Türk hukukuna benzer bir durum olduğu görülmektedir. Her iki hukuk sisteminde de irade sakatlığı hâlinde sözleşmenin iptal edilebilirlik yaptırımına başvurulmaktadır.⁷¹

IV. AVUSTURYA HUKUKU

Avusturya Medeni Kanunu'nun (ABGB), "Gerçek Rıza" (*Wahre Einwilligung*) başlıklı § 869-877 arasında irade sakatlığına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. ABGB § 870 uyarınca sözleşmenin diğer tarafınca irade sakatlığına dayanarak sözleşme akdetmeye ikna edilmiş olan bir kişi açısından sözleşmenin bağlayıcı olmadığı (*nicht verbunden*) kabul edilmiştir. ABGB § 871 uyarınca yanılma ile sakatlanmış olan sözleşmenin bağlayıcılığının bulunmadığı (*keine Verbindlichkeit*) hüküm altına alınmıştır. Avusturya öğretisinde, iradenin açık ve anlaşılır şekilde ileri sürülmesi gerektiği; aksi takdirde irade sakatlığı sonucunda sözleşmenin iptal edilebilirlik yaptırımına tabi olacağı kabul edilmektedir.⁷² Nitekim, Avusturya Yüksek Mahkemesi de aynı yönde karar vermiştir. Bu nedenle, Türk-İsviçre hukukunda olduğu gibi sözleşmenin bağlayıcı olmaması iptal edilebilirlik yaptırımı şeklinde yorumlanmaktadır.⁷³ Öte yandan, üçüncü bir kişinin irade sakatlığına sebebiyet

⁷⁰ McKendrick, s. 293 vd.

⁷¹ Yavuz, s. 95-96.

⁷² Kottig, C.: *Folgen der Anfechtung von Dauerschuldverhältnissen*, Universität Linz 2018, Doctoral Dissertation, s. 7; Stockmar, K./Wittwer, A.: *Die Pflicht zur Empfangsbestätigung von elektronischen Bestellung im Spiegel der Reschtsprechung*, Computer und Recht 2005, V. XXI, N. 2, s. 124.

⁷³ Baş, s. 43.

vermesi ve sözleşmenin diğer tarafının bu durumdan haberdar olması veya iştirak etmesi hâlinde sözleşmenin diğer tarafı açısından bağlayıcı olmayacağı öngörülmektedir.⁷⁴

AGBG’de iptal beyanının dava yoluyla ileri sürülmesine ilişkin düzenleme bulunmamaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, öğretide ve mahkeme kararlarında ABGB § 877 dikkate alınarak iptal beyanının dava yoluyla ileri sürülmesi gerektiği düzenlenmiştir. Ek olarak; AGBG uyarınca iptal hakkı, yanılma hâlinde sözleşmenin akdedilmesinden ve korkutma hâlinde ise korkutmanın ortadan kalkması hâlinde itibaren üç yıllık süre içerisinde kullanılmalıdır. Aldatma açısından ise bu süre sözleşmenin akdedilmesinden itibaren otuz yıldır.⁷⁵ Bununla birlikte iptal hakkı sahibi, ifa davasına dayanak olarak söz konusu sözleşmenin ortadan kalkmış olmasına ilişkin tespit davası dahi açabilmektedir.⁷⁶

V. AVRUPA SÖZLEŞMELER HUKUKU PRENSİPLERİ (PECL)

Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanması on dört yıl süren, başkanlığını Ole Lando’nun yürüttüğü⁷⁷ Avrupa Sözleşmeler Hukuku Prensipleri⁷⁸ (PECL), 1999 yılında 1-9. bölümleri içeren ilk kısmı; 2003 yılında ise 10-17. bölümleri içeren üçüncü kısmı yayınlamıştır. PECL Art. 4:103, hata hâlinde; Art. 4:107 ve Art. 4:108 ise hile ve ikrah hâlinde iradesi sakatlanan tarafın, sözleşmeyi iptal etme hakkına sahip

⁷⁴ Tiftik (İptal), s. 64.

⁷⁵ Bezemek, C.: Die Geschäftsgrundlage im österreichischen Zivilrecht: Strukturfragen und Synopse, Vienna 2009, s. 145, s. 147.

⁷⁶ Yıldırım (Hile), s. 228, dn. 953.

⁷⁷ Oba, M.E.: *Anasyonel Hukuk Kuralları ve Uygulama Alanı*, TBB Dergisi 2017, C. XXIX, S. 129, s. 301-302.

⁷⁸ Avrupa Sözleşmeler Hukuku Prensipleri (PECL) hükümleri için bkz. (https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/, Erişim Tarihi: 27.11.2022).

olduğunu düzenlemektedir. PECL Art. 4:112 incelendiğinde iradesi sakatlanan tarafın, yanılgının veya aldatmanın öğrenilmesinden ya da korkutmanın etkisinin kalkmasından itibaren makul süre içerisinde sözleşme ile bağılı olmadığını bildirmesi gerektiğini düzenlemektedir. Makul süre içerisinde beyanda bulunulmaması hâlinde PECL Art. 4:114 uyarınca sözleşme onanmış sayılacaktır. PECL Art. 4:115’te tarafların iptal beyanından önce sözleşmeden doğan edimlerin ifasını gerçekleştirmiş olması hâlinde ise yerine getirilmiş olan edimlerin karşılıklı olarak iade edilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Ancak aynen iadenin mümkün olmadığı hâllerde ise edimin değerinin iade edilmesi gerektiği düzenlenmektedir.

PECL Art. 4:110 ve PECL Art. 4:116, kısmi iptali düzenlemektedir. Buna göre, irade sakatlığının sözleşmenin iyi niyet ve dürüstlük kurallarına aykırı nitelikte olması ancak sözleşmenin tamamını etkilememesi hâlinde, yalnızca irade sakatlığına uğrayan kısmı iptal edilebilecek ve sözleşmenin geri kalan kısmı geçerliliğini devam ettirecektir. Bu düzenleme, Türk hukukundaki kısmi iptal bakımından kabul edilen esaslarla uyum içindedir.

Son olarak, PECL Art. 4:117 incelendiğinde ise iptal beyanında bulunmuş olan tarafın, uğramış olduğu menfi zararı sözleşmenin diğer tarafından talep edebileceği ve ödenecek olan tazminatın yalnızca irade sakatlığının neden olduğu zararlarla sınırlı olduğu görülmektedir.

VI. ORTAK REFERANS ÇERÇEVESİ TASLAĞI (DCFR)

PECL’nin Avrupa Birliği’ndeki etkisi ile birlikte Birlik içerisinde “sözleşme hukukunun uyumlaştırılması” fikri güçlenmiştir. Bu fikirle birlikte Avrupa

Komisyonu tarafından 2003 yılında “Daha Uyumlu bir Avrupa Sözleşmeler Hukuku Oluşturulmasına Yönelik Eylem Planı” (Eylem Planı) hazırlanmıştır. Eylem Planı aracılığıyla ortaya konulmuş olan “Ortak Referans Çerçevesi” oluşturulması talebine cevaben Avrupa Medeni Kanunu Hakkında Çalışma Grubu (*Study Group on a European Civil Code*) ve Avrupa Komisyonu Özel Hukuk Hakkında Araştırma Grubu (*Research Group on European Commission Private Law*) “Ortak Referans Çerçevesi Taslağı” (DCFR) hazırlamıştır.⁷⁹ Söz konusu taslak; Avrupa özel hukuku için ilkeler, tanımlamalar ve model kuralları içermektedir.

DCFR⁸⁰, 7. bölümünün 2. kısmı içerisinde irade sakatlıklarına ve iptal hakkına yer vermektedir. DCFR Art. 7:201’de hata, Art. 7:205’te hile, Art. 7:206’da ise ikrah hâli tanımlanmıştır. İrade sakatlıkları nedeniyle iptal hakkı, DCFR Art. 7:209 ila 7:214 arasında düzenlenmiştir. DCFR Art 7:210’a göre iradesi sakatlanan taraf, makul süre içerisinde iptal beyanında bulunacaktır. Ancak makul süre içerisinde iptal beyanında bulunulmaması hâlinde DCFR Art. 7:211 uyarınca sözleşme onanmış sayılacaktır.

DCFR Art. 7:213, kısmi iptali düzenlemiştir. Bu durumda, irade sakatlığı sözleşmenin tamamını değil de yalnızca bir kısmını etkilemişse; sözleşmenin diğer hükümleri geçerliliğini sürdürecektir. Diğer taraftan sözleşmenin tamamının etkilenmemesi hâlinde, yalnızca irade sakatlığına uğrayan kısım iptal edilebilecek ve sözleşmenin geriye kalan kısmı geçerliliğini devam ettirecektir.

Son olarak, DCFR Art. 7:214 uyarınca tazminat yükümlülüğü düzenlenmiştir. İptal hakkına sahip olan tarafın uğramış olduğu zararların, sözleşmenin iptal edilip

⁷⁹ Oba, s. 303; Özkan, Z.: *Avrupa Özel Hukukunun Uyumlaştırılması*, AÜHFD 2017, C. LXVI, S. 1, s. 178 vd.

⁸⁰ Ortak Referans Çerçevesi Taslağı (DCFR) hükümleri için bkz. (https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf, Erişim Tarihi: 28.11.2022).

edilmediğine bakılmaksızın, iptal sebeplerini bilen veya bilmesi gereken tarafça tazmin edilmesi gerektiği öngörülmüştür. Ancak bu durum yalnızca sözleşmenin diğer tarafının irade sakatlığını bildiği veya bilmesinin beklenebileceği hâllerde mümkün olacaktır.

VII. AVRUPA ORTAK SATIM HUKUKU TÜZÜĞÜ (CESL)

Avrupa Komisyonu, 2010 yılında “Yeşil Kitap” (*Green Paper*) ile Avrupa Birliği üyelerince uygulanacak olan ortak bir borçlar kanunu hazırlanması fikrini ileri sürmüştür. Ardından, 11 Ekim 2011 tarihinde Avrupa Ortak Satım Tüzüğü (CESL), bir teklif olarak Parlemantoya sunulmuştur. Ancak 16 Aralık 2015 tarihinde Komisyon, CESL’yi uygulamaya koyma planını tamamen geri çektiğini açıklamıştır.⁸¹

Toplam 186 madde ve 8 kısımdan oluşan CESL⁸², “İrade Sakatlıkları” başlıklı 5.bölümünde iptal hakkını düzenlemiştir. CESL Art. 48’de hata, Art. 49’da hile, Art. 50’de ise ikrah hâli tanımlamıştır. CESL Art. 52 uyarınca iptal beyanı, yanılmanın öğrenilmesinden itibaren altı ay, aldatmanın öğrenilmesinden ya da korkutmanın etkisinin kalkmasından itibaren ise bir yıl içerisinde sözleşmenin diğer tarafına karşı ileri sürülmelidir. Belirtilmiş olan süreler içerisinde beyanda bulunulmaması hâlinde CESL Art. 53 uyarınca sözleşme onanmış sayılacaktır. İradesi sakatlığa uğrayan tarafça belirtilmiş olan süreler içerisinde yapılacak olan iptal beyanı ile sözleşme geçmişe etkili olarak ortadan kalkacak ve kesin olarak hükümsüz hâle gelecektir. (CESL Art. 54)

⁸¹ Oba, s. 304-306; Özkan, s. 184.

⁸² Avrupa Ortak Satım Tüzüğü (CESL) hükümleri için bkz. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011PC0635&from=EN>, Erişim Tarihi: 28.11.2022).

VIII. MİLLETLERARASI TİCARİ SÖZLEŞMELERE İLİŞKİN UNIDROIT PRENSİPLERİ-2016 (PICC)

Milletlerarası ticari sözleşmeler için uygulanacak genel kuralları öngören Milletlerarası Ticari Sözleşmelere İlişkin UNIDROIT Prensipleri-2016 (PICC)⁸³, 11 bölümden oluşmaktadır. İlkelerin “Geçerlilik” başlıklı 3.bölümünde ise sözleşmenin geçerliliğine ilişkin düzenlemeler yapılmış olup; iptal hakkı tanımlanmıştır. PICC Art. 3.2.1 ile 3.2.3 arasında yanıltma, Art. 3.2.5’te aldatma, Art. 3.2.6’da ise korkutma hâli düzenlenmiştir. PICC Art. 3.2.9 ve Art. 3.2.11 ile 3.2.16 arasında yanıltma, aldatma veya korkutma hâlinde iradesi sakatlanan tarafın sözleşmeyi iptal etme hakkına sahip olduğu düzenlenmiştir.

PICC Art. 3.2.11, iptal hakkının sözleşmenin diğer tarafına bildirimde bulunarak kullanılabileceğini hükme bağlamıştır. İptal bildirimini, PICC Art. 3.2.12 uyarınca iptal hakkına sahip tarafın, irade sakatlığını öğrendiği ya da irade sakatlığından haberdar olmasının mümkün olmadığı andan veya serbest hareket edebilir hâle geldiği andan itibaren “makul bir süre” içerisinde kullanılmalıdır. “Makul süre” içerisinde açık veya örtülü şekilde sözleşmeye onay verilmesi hâlinde ise sözleşmenin onanmış sayılacağı PICC Art. 3.2.9’da düzenlenmiştir.

PICC Art. 3.2.14’e göre iptal hakkı geriye etkili olarak hüküm ifade etmektedir. PICC Art. 3.2.13, kısmi iptali düzenlemektedir. Buna göre iptal sebebi sözleşmenin yalnızca belli hükümlerini etkiliyorsa, hâl ve şartlara göre, sözleşmenin kalan kısmının

⁸³ Milletlerarası Ticari Sözleşmelere İlişkin UNIDROIT Prensipleri-2016 (PICC) hükümleri için bkz. (<https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-Turkish-bl.pdf>, Erişim Tarihi: 27.11.2022).

devamlılığını sağlamanın makul olmadığı durumlar dışında, iptalin etkisi söz konusu hükümlerle sınırlı olacaktır.

İptal hâlinde tarafların iade yükümlülüğü, PICC Art. 3.2.15’te düzenlenmiştir. Sözleşmenin iptali hâlinde tarafların sözleşme uyarınca edindiklerini birbirlerine aynen iade edecekleri düzenlenmiştir. Aynen iadenin mümkün olmadığı hâllerde ise edimin parasal değerinin iadesi gerçekleştirilecektir. Ancak aynen iadenin, diğer tarafa atfedilebilecek bir nedenden dolayı imkânsızlaşması hâlinde ifayı alan tarafın edimin parasal değerini iade etmesi zorunlu değildir.

Son olarak, PICC Art. 3.2.16 ise tazminat yükümlülüğünü düzenlemiştir. Buna göre; sözleşmenin iptal edilip edilmediğine bakılmaksızın, iptal sebeplerini bilen veya bilmesi gereken tarafın tazminatla yükümlü olduğu düzenlenmiştir.

IX. OR 2020

Prof. Dr. *Claire Huguenin* ve Prof. Dr. *Reto M. Hilty*’nin başkanlığında beş yıl boyunca İsviçre Karşılaştırmalı Hukuk Enstitüsü ve hukuk fakültelerinden görüş alınarak ve OR’un genel hükümlerini sistematik şekilde gözden geçirerek OR 2020 taslağı hazırlanmıştır.⁸⁴ OR 2020 taslağı, öğretide ve uygulamada doğmuş olan sorunları çözebilmek ve kanunun gelişen ekonomik, sosyal ve teknolojik durumlara

⁸⁴ Gül, s. 68; Honsell,H.: *İsviçre Borçlar Kanunu/OR 2020’ye İlişkin Eleştiriler Düşünceler*, (çev.:Ümmühan Kaya), YBHD 2017, S. 2017/2, s. 190; Yağcıoğlu, A.H.: Model Bir Kanun Tasarısı Niteliğindeki “İsviçre Borçlar Kanunu’nun Genel Hükümleri Hakkındaki 2020 Tasarısı (OR 2020)” Hükümlerine İlişkin Açıklamalar, Ankara 2021, s. 29.

uyum sağlaması amacıyla hazırlanmıştır. OR 2020 taslağı kadük olmuş olup yasalaşmamıştır.⁸⁵

OR 2020 Art. 38 ila 40 arasında yanıltma, aldatma ve korkutma hâlleri düzenlenmiştir. Bahsi geçen hükümlerde irade sakatlığı hâllerinde “sözleşme ile bağlı olmama” kavramı yerine “sözleşmenin geçersizliğini ileri sürme” ifadesine yer verilmiştir.⁸⁶ Tasarının “Ortak Hükümler” başlığı altında yer alan Art. 42 ila 45 arasında yanıltma, aldatma, korkutma ve aşırı yararlanmaya ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.⁸⁷ Bu düzenlemelerde irade sakatlığından doğan zararın tazmini ve iptal beyanının etkisine yönelik hükümler yer almaktadır.

İrade sakatlığı nedeniyle sözleşmenin geçersizliğini ileri sürme hakkının tabi olduğu süre bakımından yürürlükteki Türk-İsviçre hukukuna benzer bir düzenlemeye yer verilmiştir. OR 2020 Art. 42, irade sakatlığı nedeniyle sözleşmenin geçersiz olduğunun bir yıl içinde ileri sürülmesi gerektiği; bu sürenin yanıltma ya da aldatmanın öğrenildiği, korkutma durumunda ise korkutmanın etkisinin ortadan kalktığı andan itibaren işlemeye başlayacağı hükme bağlanmıştır. Bir yıllık süre içerisinde iptal beyanında bulunulmadığı takdirde sözleşme onanmış sayılacaktır. Söz konusu bu hükmün TBK md.39 hükmünün içeriğiyle tamamen benzer olduğu açıktır.⁸⁸

OR 2020 Taslağı, irade sakatlığı hâlinde sözleşmenin “iptal edilebilmesi” (*Anfechtung*) kavramı kullanılmasından kaçınılmış ve “sözleşmenin geçersizliğinin ileri sürülmesi”nden söz edilmiştir. Bazı yazarlar, OR 2020 tasarısında kullanılan bu

⁸⁵ Honsell (çev.: Kaya), s. 190; Çavdar, P.: *İsviçre Borçlar Kanunu 2020 Tasarısı'nda Aşırı Yararlanma ve İrade Sakatlığı Hükümlerinin Düzenlenmesi ve Türk Borçlar Kanunu ile Karşılaştırılması*, MÜHFAD 2019, C. XXV, S. 1, s. 435; Yağcıoğlu, s. 8, s. 29.

⁸⁶ Baş, s. 39.

⁸⁷ Çavdar, s. 443; Çağlayan Aksoy, P.: *6098 Sayılı Yeni Türk Borçlar Kanunu'nun İrade Sakatlıkları ve Gabine (Aşırı Yararlanmaya) İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi*, AÜHF 90.Kuruluş Yılı Dönümü Armağanı, Ankara 2017, s. 497.

⁸⁸ Çavdar, s. 444; Gül, s. 69.

ifadenin konuya ilişkin olarak uzun süredir devam eden tartışmaları ortadan kaldırma amacına hizmet etmediği, aksine kafa karışıklığına yol açtığını belirtmektedir.⁸⁹ OR 2020 Art. 42, sözleşmenin geçersizliğinin ileri sürülmesi bakımından bir üst süre öngörmemiştir.⁹⁰ İrade sakatlıkları hâlinde nispi nitelikteki bir yıllık hak düşürücü süre yanında ayrıca mutlak nitelikte bir üst sürenin söz konusu olup olmadığı sorunu aşağıda ayrıca ve ayrıntılı olarak incelenecektir.⁹¹

OR 2020 Art. 43/2, kısmi iptali düzenlemektedir. Art.43/2 uyarınca kısmi iptalin kısmi hükümsüzlük düzenlemesi olan Art.34'e tabi olduğu düzenlenmiştir. Art.43/2 uyarınca kısmi iptal hakkının sadece yanılma hâlinde geçerli olacağını belirtmek önemlidir. Nitekim, OR 2020 Art.43/3 uyarınca aldatma ve korkutma hâlinde sakatlık sözleşmenin bir kısmına ilişkin olmasına rağmen sözleşmenin tamamen geçersiz kılınmasına imkân tanınmaktadır. Bu nedenle, Art.34'ün aldatma ve korkutma durumlarında uygulanması mümkün değildir.⁹²

Taslağın özellikle tartışmalı bir diğer yeniliği; akamete uğramış sözleşmelerde daha önce yerine getirilmiş edimlerin iade yükümlülükleri açısından standart bir tasfiye rejimi öngörülmesidir.⁹³ Sözleşmesel tasfiye, Art.45 ile hüküm altına alınmıştır. Art.45'e göre *“irade sakatlığına dayalı geçersizliğin diğer sonuçları hakkında tasfiyeye ilişkin hükümler uygulanır”*. İlgili hükümle irade sakatlığı sebebiyle iptal edilmiş olan sözleşmeye dayalı doğan iade taleplerinde klasik tasfiyenin yol açtığı tereddüt ve sıkıntıları ortadan kaldırması hedeflenmiştir.⁹⁴ OR 2020 Taslağı Art.79-84 arasında ifa edilmiş edimlerin sözleşme hukuku kurallarına

⁸⁹ Çağlayan Aksoy, s. 498.

⁹⁰ Çağlayan Aksoy, s. 498; Çavdar, s. 444.

⁹¹ Bkz. 2. Bölüm, §4, III, B.

⁹² Yağcıoğlu, s. 135, dn. 197, s. 157; Baş, s. 127-128.

⁹³ Yağcıoğlu, s. 142; Çavdar, s. 446; Baş, s. 40; Çağlayan Aksoy, s. 499, dn. 36; Gül, s. 69.

⁹⁴ Yağcıoğlu, s. 162.

göre tasfiyesi düzenlenmiştir.⁹⁵ OR 2020 Taslağı kanunlaşabilseydi, sözleşmesel tasfiyenin ilk kez kanuni bir düzenlemeye ulaşması mümkün olacaktı.⁹⁶

Sonuç olarak her ne kadar OR 2020 Taslağı, öğretide ve uygulamada doğmuş olan sorunları çözebilmek ve kanunun gelişen ekonomik, sosyal ve teknolojik durumlara uyum sağlaması amacıyla yaratılmış olsa da öğretideki eleştirel görüşler, taslağın maliyeti ve muhtemel dezavantajları gibi sebeplere bağlı olarak hükümet tarafından yasalaştırılmamıştır.⁹⁷

⁹⁵ Honsell (çev.: Kaya), s. 194; Gül, s. 69.

⁹⁶ Yağcıoğlu, s. 162; Baş, s. 207-208.

⁹⁷ Yağcıoğlu, s. 45-55.

İKİNCİ BÖLÜM

İPTAL HAKKININ KULLANILMASI

§ 3-İPTAL HAKKI

I. GENEL OLARAK

İrade sakatlığı (*Willensmängel*), yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere irade ile irade beyanı arasında istenmeden meydana gelen bir uygunsuzluk olup⁹⁸; yanıltma, aldatma ve korkutma olarak üç türe ayrılmaktadır. İrade sakatlığı hâlinde irade sakatlığına uğramış olan tarafa sözleşmeyi geçmişe etkili olacak şekilde ortadan kaldırma imkânı tanıyan iptal etme hakkı tanınmıştır. TBK'nın 30. maddesinde yanıltma ile ilgili "...sözleşme ile bağlı olmaz"; 36. ve 37. maddelerinde ise aldatma ve korkutma ile ilgili "...sözleşmeyle bağlı değildir" ibareleri kullanılmıştır. Her ne kadar kanun koyucu, iradesi sakatlanmış tarafa tanınmış olan bu hak için bir isim vermekten kaçınmış olsa da belirlenmiş olan bu ibareler sözleşme kurulurken iradesi sakatlanan

⁹⁸ von Tuhr (çev.: Edege), s. 277; Oğuzman/Öz, s.93; Eren, s. 434; Kocayusufpaşaoğlu (Güven) s. 45; Aybay, A.: Borçlar Hukuku Dersleri Genel Bölüm, 14.Basıdan 15.Bası, İstanbul 2020, s. 66; Akıncı, s. 146, s. 156; Yılmaz, E.: Öğrenciler İçin Hukuk Sözlüğü, Yenilenmiş 8.Baskı, Ankara 2021, s. 368; Kılıçoğlu, A.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş 26.Baskı, Ankara 2022, s. 250; Akıntürk,T./Ateş,D.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler-Özel Borç İlişkileri, 29.Baskı, İstanbul 2020, s. 50; Reisoğlu, s. 98; Turan Başara, G./Başara,İ.: *Borçlar Kanunu Tasarısındaki İrade Sakatlıkları*, Prof. Dr. Fırat Öztan'a Armağan, C.I, Ankara 2010, s. 335; "...Çünkü irade açıklaması, bir hukuki işlemin temel kurucu unsurudur. Bu nedenle hukuki işlemin geçerli ve amacına uygun bir hukuki sonuç doğurabilmesi için o hukuki işlemi yapan kişi veya kişilerin sağlıklı bir şekilde oluşmuş iradelerinin bulunması ve yine bu iradelerinin istenilen hukuki sonuca uygun şekilde açıklanması gerekmektedir. Ancak çeşitli nedenlerle kişinin işlem iradesi oluşum ya da açıklama aşamasında sakatlanabilir. Bu sakatlık, iradenin özgür bir biçimde oluşmadığını veya gerçek iradeye uygun şekilde açıklanmadığını gösterir..." Bkz. Yarg. HGK, T. 15.06.2021, E. 2017/1815, K. 2021/769. (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/hukuk-genel-kurulu-e-2017-1815-k-2021-769-t-15-6-2021>, Erişim Tarihi: 05.10.2022).

tarafa tanınan iptal hakkının mevcudiyetini ortaya koymaktadır. İradesi sakatlanan tarafa tanınan hakkın, iptal hakkı olduğu bizzat belirtilmemekte ancak bunun yerine iradesi sakatlanan tarafın “sözleşme ile bağlı olmadığını bildirmesi” ya da “verdiği şeyi geri istemediği takdirde sözleşmeyi onamış sayılması”ndan söz edilmektedir.⁹⁹ BK’nın 31. maddesinde¹⁰⁰ ise iradesi sakatlanan tarafın “bu akdi ifa etmemek hakkındaki kararını diğer tarafa beyan yahut verdiği şeyi istirdat etmeksizin bir seneyi geçirir ise, akde icazet verilmiş nazariyle bakılacağı” hükme bağlanmıştır. Ne var ki hem BK hem de TBK’da “iptal hakkı” ibaresi açıkça kullanılmamış olup, yalnızca iptal hakkının kullanılmasından doğan sonuçlar düzenlenmiştir.¹⁰¹ Çalışmamızın bu bölümünde iptal hakkının hukuki niteliği, özellikleri ve kullanılmasının sonuçları detaylıca incelenecektir.

⁹⁹ Buz, V.: *İrade Sakatlığı ile Malul Bir Satım Sözleşmesinde Alıcının Ayıba Karşı Tekeffül Hükümlerine Başvurmasının Satım Sözleşmesine İcazet Verme Anlamına Gelip Gelmeyeceği Sorunu*, Prof. Dr. Fikret Eren’e Armağan, Ankara 2006, s. 301-302; Özkaya, E.: Yanılma, Aldatma, Korkutma (Hata, Hile, İkra) Davaları, 4.Güncellenmiş Baskı, Ankara 2019, s. 471; Yıldırım (Hile), s. 223; Çağlayan Aksoy, s. 497; Kurşat, Z.: *İrade Sakatlıkları*, Prof. Dr. İsmet Sungurbey’e Armağan, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Konferansları I, İstanbul 2014, s. 262, s. 264, s. 268; Umar, s. 230.

¹⁰⁰ Mülga 818 sayılı BK’nın 31.maddesine göre “ Hata veya hile ile hâleldar olan yahut ikrah ile yapılan akit mülzem olmayan taraf bu akdi ifa etmemek hakkındaki kararını diğer tarafa beyan yahut verdiği şeyi istirdat etmeksizin bir seneyi geçirirse akte icazet verilmiş nazariyle bakılır. Bu mehil hata ve hilenin anlaşıldığı veya korkutmanın zail olduğu tarihten itibaren ceryan eder.Hile ile hâleldar olmuş yahut ikrah ile yapılmış olan bir akite icazet, zarar ziyan talebinden feragat istilzam etmez.”

¹⁰¹ Buz (İrade Sakatlığı), s. 301-302; Kurşat (İrade), s. 264-265; Çağlayan Aksoy, s. 495.

II. İRADE SAKATLIĞININ SÖZLEŞMENİN GEÇERLİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN ÖĞRETİDE İLERİ SÜRÜLEN TEORİLER

A. “Sözleşme ile Bağlı Olmama” İfadesi

Bir sözleşmenin irade sakatlığı sonucunda geçersiz hâle gelebilmesi ancak iradesi sakatlanan tarafın sözleşme ile bağlı olmadığına açıklanması ile mümkün olmaktadır.¹⁰² Sözleşmenin diğer tarafı ise sözleşmeyle bağlı kalmaktadır.¹⁰³ TBK’nın 30. maddesinde yanılma ile ilgili “*sözleşme ile bağlı olmaz*”; 36. ve 37. maddesinde ise aldatma ve korkutma ile ilgili “*sözleşmeyle bağlı değildir*” ifadesi kullanılmıştır. TBK md. 39 lafzı incelendiğinde irade sakatlığına uğrayan tarafın yanılma veya aldatmayı öğrendiği ya da korkutmanın etkisinin ortadan kalktığı tarihten itibaren bir yıl içerisinde “sözleşme ile bağlı olmadığını” bildirmesi hâlinde sözleşmenin geçmişe etkili olarak ortadan kalkacağı anlaşılmaktadır. Ancak kanun metninde “iptal hakkı”ndan söz edilmemiş, “sözleşme ile bağlı olmama” ifadesi kullanılmış, irade sakatlığına uğrayan tarafın sözleşme ile bağlı olmadığını bildirmesi veya bildirim yapmadığı takdirde sözleşmeyi onamış sayılacağı düzenlenmiştir.¹⁰⁴ TBK md.39 hükmünün kaleme alınış biçimi nedeniyle “sözleşme ile bağlı olmama” kavramından ne anlaşılması gerektiğine ilişkin olarak öğretide çeşitli teoriler ileri sürülmüştür.

¹⁰² von Tuhr (çev.: Edege), s. 302; Funk (çev.: Veldet/Selek), s. 50; Akyol, Ş.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler I, İstanbul 1995, s. 233; Demirbaş, H.: *Türk Borçlar Kanunu’nda Korkutmanın (İkrah) Şartları ve Sonuçları*, İstanbul Üniversitesi 2012, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 93.

¹⁰³ Funk (çev.: Veldet/Selek), s. 50; Kılıçoğlu, s. 263.

¹⁰⁴ Aybay, s. 69; Buz (İrade Sakatlığı), s. 301-302; Tercier, P./Pichonnaz, P./Develioğlu, H.M.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 2.Baskı, İstanbul 2020, s. 270-271; Yıldırım (Hile), s. 230-231; Kurşat (İrade), s. 261, s. 263, s. 268; Atlan Gürer, H.: *Aldatmanın Etkisiyle Yapılan Sözleşmenin Onanması Hâlinde Talep Edilebilecek Tazminat*, Ankara Barosu Dergisi 2022, C. LXXX, S. 3, s. 220, dn. 5.

Türk-İsviçre hukuklarında “sözleşme ile bağlı olmama” ifadesinin anlamına ilişkin olarak “Geçersizlik (Düzelebilir Geçersizlik) Teorisi”, “Bölünmüş Geçersizlik Teorisi” ve “İptal (Bozulabilir Geçerlilik) Teorisi” olarak adlandırılan üç farklı anlayış mevcuttur.¹⁰⁵

B. Geçersizlik (Düzelebilir Hükümsüzlük) Teorisi

Geçersizlik (düzelebilir geçersizlik) teorisine¹⁰⁶ göre, irade sakatlıkları hâllerinde sözleşme her iki taraf açısından da başından itibaren geçersizdir.¹⁰⁷ Sözleşmenin geçersiz olması nedeniyle her iki taraf açısından herhangi bir hak veya borç doğmamaktadır.¹⁰⁸ Buna karşılık, sözleşmenin geçersizliğine ilişkin beyanda bulunma hakkı ise yalnızca iradesi sakatlanan tarafa aittir.¹⁰⁹ Öğretide geçersizlik teorisinin aynı zamanda düzelebilir hükümsüzlük teorisi olarak anılmasının sebebi ise tarafların akdettikleri sözleşmenin irade sakatlığı nedeniyle askıda hükümsüz¹¹⁰ hâle gelmesidir.

¹⁰⁵ Eren, s. 471; Buz (İrade Sakatlığı), s. 302; Buz (İhâle), s. 335; Kılıçoğlu, s. 263; Sarıgöllü, E.: *İrade Sakatlıklarının Sonuçları*, Adalet Dergisi 1987, S. 1, s. 26 vd.; Yıldırım, M.: *Borçlar Kanunu Tasarısında İrade Sakatlığı Hâlleri*, Prof. Dr. Ali Naim İnan’a Armağan, Ankara 2009, s. 933; Tiftik (İptal), s. 66, s. 91; Köroğlu, E.: *Türk Borçlar Hukukunda İrade Bozukluğu Hâllerinden Korkutma*, İstanbul 2020, s. 171; Kurşat (İrade), s. 261. ; Turan Başara/Başara, s. 348; Karabey, F.: *Türk Borçlar Hukukunda Hile Kavramı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi 2018, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 34.

¹⁰⁶ Buz (İhâle), s. 335; Kurşat (Hile), s. 63; Tiftik (İptal), s. 66; Kanışlı, s. 521; Gül, s. 42, s. 109; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 268; Karabey, s. 34.

¹⁰⁷ Eren, s. 471; Buz (İrade Sakatlığı), s. 302; Buz, V.: *Borçlunun Temerrüdünde Sözleşmeden Dönme*, 1.Basıdan Tıpkı 2.Bası, Ankara 2014, s. 86, dn. 100; Kocayusufpaşaoğlu/ Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 430-431; Yıldırım (Hile), s. 225; Kılıçoğlu, s. 263; Yıldırım (Tasarı), s. 933; Tiftik (İptal), s. 66; Kurşat (İrade), s. 261; Köroğlu (Korkutma), s. 172; Kanışlı, s. 521 ; Gül, s. 42, s. 109; Özer, s. 233; Çağlayan Aksoy, s. 496; Turan Başara/Başara, s. 348; Karabey, s. 34; Öğretide bu görüşün taraftarları için bkz. Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 434-435; Kurşat (Hile), s. 65, dn. 313; Kanışlı, s. 522; Özer, s. 233; Gül, s. 109-116; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 268; Hatemi, H./Gökyayla, E.: *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, 5.Baskı, İstanbul 2021, s. 108.

¹⁰⁸ Eren, s. 471; Buz (Sözleşmeden Dönme), s. 86, dn. 100; Kanışlı, s. 521.

¹⁰⁹ Buz (İrade Sakatlığı), s. 302; Buz (İhâle), s. 335; Kurşat (Hile), s. 63; Köroğlu (Korkutma), s. 174; Özer, s. 233. Çağlayan Aksoy, s. 496.

¹¹⁰ Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 430-431; Kurşat (Hile), s. 65; Kanışlı, s. 522; Özer, s. 233; Tiftik (İptal), s. 66; Turan Başara/Başara, s. 349; Karabey, s. 34.

Geçersizlik teorisine göre sözleşmenin geçerliliği, askı süresi içerisinde geciktirici şarta bağlıdır.¹¹¹ İrade sakatlığının TBK md.39/1’de düzenlenmiş olan süre içerisinde ileri sürülmemesi veya sözleşmenin açık ya da örtülü onanması hâlinde söz konusu geçersizlik düzelecek ve sözleşme kesin olarak geçerli hâle gelecektir.¹¹² Buna karşılık, TBK md.39/1’de düzenlenmiş olan süre içerisinde iptal beyanının ileri sürülmesi hâlinde sözleşme kesin olarak hükümsüz olacaktır.¹¹³

Öğretide geçersizlik teorisini benimseyen yazarların temel dayanağı, 1911 tarihli OR’un hazırlanma aşamasında 1879 tarihli *Munzinger* taslağında yer alan irade sakatlığına ilişkin düzenlemelerden vazgeçilmiş olması ve irade sakatlığına uğrayan taraf bakımından sözleşmenin bağlayıcı olmayacağının kabul edilmesidir.¹¹⁴ Uzmanlar Komisyonu tarafından iptal teorisi lehine verilmiş olan teklif reddedilerek, kanun koyucu tarafından geçersizlik teorisi lehine düzenleme yapılmıştır.¹¹⁵ İsviçre Federal Mahkemesi, kanun koyucunun bilinçli olarak iptal teorisini benimsemediği kanaatine varmıştır. İsviçre Federal Mahkemesi, meşhur 07.06.1988 tarihli “*Picasso*” kararında¹¹⁶ açıkça iptal teorisini reddetmiş ve geçersizlik teorisini kabul etmiştir.¹¹⁷

¹¹¹ Eren, s. 472.

¹¹² Eren, s. 474, s. 478; Kocayusufpaşaoğlu/ Hatemi/ Serozan/Arpacı, s. 430-431, s. 588; Buz (İrade Sakatlığı), s. 302; Buz (Sözleşmeden Dönme), s. 86, dn. 100; Hatemi/Gökyayla, s. 109; Kurşat (Hile), s. 63; Kanışlı, s. 522; Gül, s. 109, s. 115; Sevindik, E.: *Borçlar Hukukunda İkra*, Marmara Üniversitesi 2008, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 66; Turan Başara/Başara, s. 348.

¹¹³ Kocayusufpaşaoğlu/ Hatemi/ Serozan/Arpacı, s. 430-431; Tiftik (İptal), s. 66-67; Kanışlı, s. 522; Özer, s. 233; Gül, s. 110.

¹¹⁴ Buz (İrade Sakatlığı), s. 306-307; Kanışlı, s. 523; Gül, s. 110.

¹¹⁵ Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 432; Kanışlı, s. 523; Gül, s. 110.

¹¹⁶ Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 403, s. 432; Dava konusu olayda orijinal olduğu doğrulanmış ve Picasso imzası taşıyan tablonun satın alındıktan on bir yıl sonra alıcı tarafından sahte olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine alıcı, esaslı yanılmanın var olduğunu iddia ederek tablonun teslimi karşılığında satış bedelinin iadesini talep etmiştir.

¹¹⁷ Piotet, P.: *Picasso Kararı Hakkında-İrade Sakatlığı Nedeniyle İptal ve Borçlu Olunmayan Şeyin Geri Alınması Davasında Zamanaşımı*, (çev.: Kemal Dayınlı), Yargıtay Dergisi 1975, C. XVI, S. 61-62, s. 210; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 432; Zweigert, K.: *Mukayeseli Hukuk Açısından Hata Kavramı İle İlgili Hatalı Görüşler*, (çev.: Ahmet Cemal), İÜMHAD 1969, C. III, S. 5, s. 411; Buz (İrade Sakatlıkları), s. 302; Yıldırım (Tasarı), s. 942; Çağlayan Aksoy, s. 496; Kanışlı, s. 523; Gül, s. 111, s. 122; Karar metni için bkz. BGE 114 II 142/143.

İsviçre Federal Mahkemesi, “*Picasso*” kararında “sözleşmenin bağlayıcı olmamasının” geçersizlik teorisi çerçevesinde anlaşılması gerektiğine ve sözleşmenin başlangıçtan itibaren geçersiz olarak sayılacağı anlamının çıkarılacağına hükmetmiştir.¹¹⁸

Eren’e göre geçersizlik (düzelebilir hükümsüzlük) teorisinde sözleşmenin baştan itibaren geçersiz olması ile birlikte aynı zamanda “iptal edilebilir” ya da “icazet vererek düzeltilebilir” olması hâllerinin birbiriyle bağdaşması mümkün değildir.¹¹⁹ Baştan itibaren geçersiz olan bir sözleşmenin iptalini ileri sürmek, bu hakkı yenilik doğuran bir hak olarak tanımlamak ve geçersiz bir sözleşmeyi tek taraflı irade beyanı (icazet) ile geçerli hâle getirmek “butlan” yaptırımının niteliğine aykırılık taşır. Çünkü, geçersiz bir sözleşme, icazet verilerek geçerli hâle getirilemez. İptal, geçerli bir hukuk işlemin geçmişe etkili olarak ortadan kaldıran bir hükümsüzlük yaptırımıdır. Bu hâlde, iptale izin verilirse, “*geçersiz geçersiz kılmak*” gibi bir tutarsızlık ortaya çıkar.¹²⁰ *Kocayusufpaşaoğlu*, bu eleştiriye katılmamaktadır. “Kesin hükümsüzlük” ve “iptal edilebilirlik” yaptırımları arasında kalan ve her ikisinin de belli özelliklerini birleştiren “*karma bir hükümsüzlük*” durumunun var olduğunu belirtilmektedir. Ayrıca, *Eren*’in kendisinin de bu iki hükümsüzlük türü arasında bir “*ara kademelerin*” olabileceğine işaret ettiğini belirtmektedir.¹²¹

¹¹⁸ Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 432; Gül, s. 112; Kanışlı, s. 523.

¹¹⁹ Detaylı açıklamalar için bkz. *Eren*, s.473.

¹²⁰ *Eren*, s.473.

¹²¹ Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s.431, dn.104.

C. Bölünmüş Geçersizlik (Tek Taraflı Bağlamazlık) Teorisi

Bölünmüş geçersizlik (tek taraflı bağlamazlık)¹²² teorisine göre, sözleşme irade sakatlığına uğrayan taraf açısından bağlayıcı olmayıp baştan itibaren geçersizdir. Sözleşmenin diğer tarafı için ise sözleşme bağlayıcı olmakta ve geçerliliğini sürdürmektedir.¹²³ Bu teori çerçevesinde iradesi sakatlanan tarafın edim yükümlülüğü bulunmazken, sözleşmenin diğer tarafının edim yükümlülüğü mevcuttur.¹²⁴ Bugün neredeyse terk edilmiş olan¹²⁵ bu teoriye göre, irade sakatlığına uğrayan tarafın TBK md.39/1’de düzenlenmiş olan süre içerisinde iptal beyanında bulunması hâlinde sözleşme her iki taraf için de kesin olarak hükümsüz hâle gelecek; diğer yandan irade sakatlığına uğrayan tarafça sözleşmenin açık veya örtülü olarak onanmış olması hâlinde ise sözleşme başlangıçtan itibaren geçerli hâle gelecektir.¹²⁶ Bölünmüş geçersizlik teorisinin temeli, 1881 tarihli OR’un hazırlanma aşamasında von Wyss’in katkılarına dayanmaktadır.¹²⁷ von Wyss, sakatlığa uğramış olan irade beyanını, sınırlı ehliyetsiz bir kişinin yaptığı beyana benzetmektedir. Bu durumda iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde taraflardan birinin borç altına girmesi ve sözleşmenin kendisi için bağlayıcı olması söz konusu iken; diğer taraf ise herhangi bir borç altına

¹²² Buz (İhâle), s. 336; Serozan, R.: Sözleşmeden Dönme, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, İstanbul 2007, s. 151, dn. 65; Çağlayan Aksoy, s. 496; Özer, s. 234; Köroğlu (Korkutma), s. 174.

¹²³ Buz (İrade Sakatlığı), s. 302-303; Kocayusufoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 430; Buz (İhâle), s. 335-336; Kılıçoğlu, s.263; Yıldırım (Hile), s. 225; Yıldırım (Tasarı), s. 933; Tiftik (İptal), s. 67; Kurşat (İrade), s. 261-262; Kurşat (Hile), s. 63; Kanışlı, s. 525; Özer, s. 234; Köroğlu (Korkutma), s. 174-175; Acemoğlu, K.: *İrade Bozuklukları Yüzünden Sözleşme ile Bağlı Kalmak İstemediğini Bildirme Bir Üst Süre İle Sınırlandırılmış Mıdır?*, İÜHF 1964, C. XXX, S. 3-4, s. 915-920; Öğretide bu görüşün taraftarları için bkz. Oğuzman/Öz, s.121; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, s. 452-453; Özkaya, s. 472.

¹²⁴ Kurşat (Hile), s. 64.

¹²⁵ Tiftik (İptal), s. 67.

¹²⁶ Kocayusufoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 444; von Tuhr (çev:Cevdat Edege), s. 305, s. 309; Eren, s. 474, s. 478; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 270-271; Kanışlı, s. 525; Özer, s. 234; Gül, s. 117; Köroğlu (Korkutma), s. 175; Sevindik, s. 68.

¹²⁷ Piotet (çev.: Dayınlarlı), s. 211-212.

girmemektedir. Herhangi bir borç altına girmeyen tarafın borç altına girme kararı vermesi hâlinde ise sözleşmeye icazet verilmesi gerekmektedir.¹²⁸

Öğretide bölünmüş geçersizlik teorisi uyarınca bir işlemin bir taraf açısından geçerli, diğer taraf açısından geçersiz sayılmasının anormal bir durum olduğu ve sözleşme kavramına aykırılık taşıdığı belirtilmektedir. Çünkü, bir sözleşme ya her iki taraf için geçerli ya da her iki taraf için geçersiz olacaktır.¹²⁹ *Kocayusufpaşaoğlu*, bu teorinin özellikle tasarruf işlemleri açısından büyük sakıncalar barındıracağını belirtmektedir. Yazar, alacağın temlikinde alacağı devreden kişinin iradesinin sakatlanması hâlinde bölünmüş geçersizlik teorisinin kabulünü örnek vermiştir. Bu durumda, alacağı devreden kişi bakımından sözleşme hüküm doğuramayacağı için alacak onun malvarlığında kalacaktır. Fakat, alacağı devralan kişi açısından sözleşme hüküm doğuracağından, alacağı devralmış olacaktır. Yazar, alacağın bir taraftan devredende kalıp, diğer taraftan devralana geçmiş sayılmasının kabul edilebilir bir sonuç olmadığını belirtmektedir.¹³⁰

D. İptal (Bozulabilir Geçerlilik) Teorisi

İptal (bozulabilir geçerlilik)¹³¹ teorisine göre, irade sakatlığına rağmen sözleşme her iki taraf için de baştan itibaren geçerli olarak kurulmakta, hüküm ve sonuçlarını doğurmaktadır. Ancak iradesi sakatlığa uğrayan tarafça kanuni süre içerisinde yapılacak olan iptal beyanı ile sözleşme geçmişe etkili (*ex tunc*) olarak ortadan

¹²⁸ Bkz. Kanışlı, s. 526, dn. 1341’de zikredilen yazarlar.

¹²⁹ Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 432; Kurşat (Hile), s. 64.

¹³⁰ Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 432; Kurşat, (Hile), s. 64, dn. 309.

¹³¹ Kanışlı, s. 526; Gül, s. 43, s. 101.

kalkmakta ve kesin olarak hükümsüz hâle gelmektedir.¹³² Diğer bir ifadeyle, irade sakatlığının varlığına rağmen sözleşme geçerli olarak kurulmakta ve iptal hakkının kullanılmasına kadar geçerliliğini korumaktadır.¹³³ İrade sakatlığına uğrayan tarafın kanunda kendisine tanınmış olan süre içerisinde iptal beyanında bulunmaması ya da sözleşmeyi açık veya örtülü olarak onamış olması da mümkündür. Bu hâlde, kurulduğu andan itibaren geçerli olan sözleşme geçerliliğini muhafaza edecektir.¹³⁴ İptal teorisinde kesin bir geçerlilik hâli var olmayıp, irade sakatlığına uğrayan tarafça yapılacak iptal beyanı ile bozulabilir bir geçerlilik hâli mevcuttur.¹³⁵ Başka bir anlatımla, sözleşmenin geçerliliği bozucu şarta tabi olacaktır.¹³⁶ Öğretideki hâkim görüş¹³⁷ iptal teorisidir. İptal teorisi, Alman Medeni Kanunu'nda (§142 BGB) benimsenmiş olan teoridir.¹³⁸ Buna göre, irade sakatlıkları hâlinde sözleşme geçersiz sayılmayacak ve yalnızca iradesi sakatlanan tarafa, sözleşmeyi kesin olarak hükümsüz hâle getirebilecek olan iptal hakkı tanınacaktır.¹³⁹

İptal teorisinin dayanaklarından biri ise çalışmanın birinci bölümünde tarihsel gelişmeler kısmı içerisinde bahsedilmiş olan *Munzinger*¹⁴⁰ tasarısı olarak bilinen 1871

¹³² Eren, s. 471, s. 476-477; Akyol, s. 235; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 431-432; Buz (İrade Sakatlığı), s. 302. ; Buz (İhâle), s. 336; Buz (Sözleşmeden Dönme), s. 86; Furrer,A./Muller-Chen,M./Çetiner,B.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2021, s. 234; Özkaya, s. 473; Akıncı, s. 159; Kılıçoğlu, s. 263; Yıldırım (Hile), s. 236; Yıldırım (Tasarı), s. 933; Tiftik (İptal), s. 67-68, s. 76, s. 91; Gül, s. 101; Kanişlı, s. 527; Özer, s. 237; Köroğlu (Korkutma), s. 176; Çağlayan Aksoy, s. 495; Kurşat (İrade), s. 261-263; Turan Başara/Başara, s. 349.

¹³³ Eren, s. 471; Buz (İrade Sakatlığı), s. 312.

¹³⁴ Eren, s. 474; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 444; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 270-271; Özkaya, s. 472; Köroğlu (Korkutma), s. 177; Kurşat (İrade), s. 265; Gül, s. 101; Özer, s. 237; Kanişlı, s. 527; Turan Başara/Başara, s. 349.

¹³⁵ Buz (İrade Sakatlığı), s. 301; Kanişlı, s. 527-528.

¹³⁶ Eren, s. 474; Buz (İrade Sakatlığı), s. 301; Buz (İhâle), s. 336; Tiftik (İptal), s. 67-68; Kanişlı, s. 527; Sevindik, s. 65.

¹³⁷ Öğretide bu görüşün taraftarları için bkz. Eren, s. 472; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 442; Buz (İrade Sakatlığı), s. 302 vd.; Akyol, s. 234; Kılıçoğlu, s. 264; Yıldırım (Hile), s. 225-226; Tiftik (İptal), s. 68; Kanişlı, s. 528-534; Özer, s. 237-238; Köroğlu (Korkutma), s. 177-180; Çağlayan Aksoy, s. 495-496; Karabey, s. 35.

¹³⁸ Buz (İrade Sakatlığı), s. 304; Kanişlı, s. 528.

¹³⁹ Buz (İrade Sakatlığı), s. 304.

¹⁴⁰ *Munzinger* taslağına ilişkin detaylı açıklamalar için bkz. yuk.1. Bölüm, §1, II.

tarıhli Borçlar Kanunu Tasarısı'dır.¹⁴¹ İlgili kanun tasarısında iptal teorisi benimsenerek irade sakatlıkları hâlinde sözleşme geçerli kabul edilmiş ve iradesi sakatlığa uğrayan tarafa iptal hakkı tanınacağı düzenlenmiştir.¹⁴² 1871 tarihli Tasarı'nın 33. maddesine göre, “*Bir sözleşme esaslı bir hataya düşen tarafça, hata kusurlu olsun veya olmasın iptal edilebilir. Sözleşme sadece tarafların birbirine uygun irade beyanlarının mevcut olmaması hâlinde batıldır.*”¹⁴³ Tasarı'nın 41.maddesinde aldatmanın gerçekleşmesi ve 43. maddesinde ise korkutmanın gerçekleşmesi hâlinde de iradesi sakatlığa uğrayan tarafa iptal hakkı tanınmıştır. Ayrıca Tasarı'nın 86. maddesinde “*iptali kabil bir sözleşme hak sahibince iptal edilinceye kadar geçerli bir sözleşme olarak kalır*” hükmüne yer verilmiştir.¹⁴⁴ Bu düzenlemeler, Alman Medeni Kanunu'nun 119. ve 123. paragraflarında kabul edilmiş düzenlemelerle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.¹⁴⁵ Ayrıca belirtmek gerekir ki, hukukun yeknesaklaştırılması çabaları çerçevesinde ortaya çıkan metinlerde de aynı çözüm kabul edilmiştir. PECL (*Principles of European Contract Law*) md.4:112¹⁴⁶, DCFR (*Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law - Draft Common Frame of Reference*) md.II-7:209¹⁴⁷, CESL (*Common European Sales Law*) md.52¹⁴⁸,

¹⁴¹ Buz (İrade Sakatlığı), s. 304; Gül, s. 102.

¹⁴² Buz (İrade Sakatlığı), s. 305; Yıldırım (Hile), s. 225-226; Gül, s. 58.

¹⁴³ Buz (İrade Sakatlığı), s. 305'ten naklen.

¹⁴⁴ Bucher, E.: Schweizerisches Obligationrecht Allgemeiner Teil ohne Deliktsrecht, 2.Baskı, 1988, s. 210. (Gül, s. 102-103'ten naklen).

¹⁴⁵ Buz (İrade Sakatlığı), s. 305.

¹⁴⁶ PECL Art.4:112-Notice of Avoidance : “Avoidance must be by notice to the other party.” (İptal Beyanı: İptal beyanı, diğer tarafa bildirimde bulunarak yapılmalıdır.) (https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/, Erişim Tarihi:01.12.2022).

¹⁴⁷ DCFR Art II-7:209- Notice of Avoidance: “Avoidance under this Section is effected by notice to the other party.” (İptal Beyanı: Bu bölüm kapsamındaki iptal hakkı, diğer tarafa bildirimde bulunularak gerçekleştirilir.)(https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf, Erişim Tarihi:01.12.2022).

¹⁴⁸ CESL Art 52- Notice of Avoidance : “Avoidance is effected by notice to the other party.” (İptal Beyanı: İptal beyanı, diğer tarafa bildirimde bulunarak gerçekleştirilir.) (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52011PC0635>, Erişim Tarihi:01.12.2022).

PICC (*Unidroit Principles of International Commercial Contracts*) md.3.2.11.¹⁴⁹

hükümlerinde neredeyse birbirine benzer olan ifadelerle irade sakatlıkları hâlinde iptal hakkı sahibinin, sözleşmenin diğer tarafına iptal beyanında bulunması gerektiği düzenlenmiştir.¹⁵⁰

Kanaatimizce iptal hakkının hukuki niteliğine ilişkin yukarıda açıklanmış olan görüşlerden gerek öğretide, gerekse içtihatlarda hâkim olan iptal (bozulabilir geçerlilik) teorisinin benimsenmesi isabetli olacaktır.¹⁵¹ Bu durumda sözleşme her iki taraf için başından itibaren geçerli olarak kurulacaktır. Ancak iradesi sakatlığa uğrayan tarafça kanuni süre içerisinde yapılacak olan iptal beyanı sonucunda sözleşme geçmişe etkili (*ex tunc*) olarak ortadan kalkacak ve kesin olarak hükümsüz hâle gelecektir.¹⁵² Sözleşmenin her iki tarafının da sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmesi zorunludur. İptale kadar geçerli olan bir sözleşmenin varlığının kabul edilmesi, sözleşmeden doğan edim yükümlülükleri bakımından daha adil bir sonuç yaratmaktadır. Bu nedenle, iptal teorisi diğer teorilere kıyasla daha uygun ve anlaşılır niteliktedir.

¹⁴⁹ PICC Art. 3.2.11.- *Notice of Avoidance* : “*The right of a party to avoid the contract is exercised by notice to the other party.*” (İptal Beyanı: Bir tarafın sözleşmeyi iptal hakkı, diğer tarafa bildirimde bulunmak suretiyle kullanılır.) (<https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-English-bl.pdf>, Erişim Tarihi:01.12.2022).

¹⁵⁰ Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 279; Buz (İrade Sakatlığı), s. 309; Çağlayan Aksoy, s. 497.

¹⁵¹ İptal görüşünün tercih edilmesinin isabetli olacağına yönelik ayrıntılı ve gerekçeli açıklamalar için bkz. Buz (İrade Sakatlıkları), s. 301 vd., bununla beraber Piotet (çev.: Dayınlırlı), s. 212; Özer, s. 238; Köroğlu (Korkutma), s. 177-181; Kanışlı, s. 528-533.

¹⁵² Eren, s. 471, s. 476-477; Buz (İrade Sakatlığı), s. 302; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 234; Kurşat (İrade), s. 263; Akyol, s. 235; Akıncı, s. 159; Yıldırım (Hile), s. 236; Yıldırım (Tasarı), s. 933; Tiftik (İptal), s. 67-68, s. 76, s. 91; Gül, s. 101; Kanışlı, s. 527; Özer, s. 237; Köroğlu (Korkutma), s. 176; Çağlayan Aksoy, s. 495; Turan Başara/Başara, s. 349.

E. Yargıtay Tarafından Benimsenen Görüş

Yargıtay kararları incelendiğinde benimsenmiş olan tek bir görüş olduğunu söylemek mümkün değildir.¹⁵³ Yargıtay, bazı kararlarında iptal (bozulabilir geçerlilik) teorisinin¹⁵⁴, bazı kararlarında geçersizlik (düzelebilir geçersizlik) teorisinin¹⁵⁵, bazı kararlarında ise bölünmüş geçersizlik (tek taraflı bağlamazlık) teorisinin¹⁵⁶ benimsendiği izlenimi veren ifadeler yer vermiştir. Yargıtay 7. Hukuk Dairesi'nin 20.09.2021 tarihli kararında¹⁵⁷ “... aldatılan taraf hakkını kullanmak suretiyle hukuki ilişkiyi geçmişe etkili olarak ortadan kaldırabilir ve verdiği şeyi geri isteyebilir.” ibaresi yer almaktadır. Söz konusu bu ibare, Yargıtay'ın çoğu kararında bulunmakta olup; öğretide Yargıtay'ın bu ibare ile iptal görüşünü kabul edip etmediğine yönelik tartışmalar bulunmaktadır. Kocayusufpaşaoğlu, bu ibarenin iptal teorisi lehine yorumlanabileceğini, ancak Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 22.06.1999 tarihli kararında kullanmış olduğu “Hata,hile,ikrah ile sakatlanmış irade yok hükmündedir.

¹⁵³ Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 434; Kanışlı, s. 524; Gül, s. 120.

¹⁵⁴ “Değinen koşulların varlığı hâlinde aldatılan taraf, hakkını kullanmak suretiyle hukuki ilişkiye geçmişe etkili (makale şamil) olarak ortadan kaldırabilir ve verdiği şeyi geri isteyebilir.” Yarg. HGK, T. 17.05.2022, E. 2019/830, K. 2022/653; Yarg.1. HD, T.20.01.2021, E. 2019/2628, K. 2021/300; Yarg. 1. HD, T. 17.01.2022, E. 2021/166, K. 2022/294; Yarg. 1. HD, T. 17.01.2022, E. 2021/165, K. 2022/295; Yarg. 1.HD, T. 10.01.2022, E. 2020/3764, K. 2022/71; Yarg. 8. HD, T. 23.06.2021, E. 2020/946, K. 2021/5413; Yarg. 1. HD, T. 17.06.2021, E. 2020/244, K. 2021/3379. (<https://www.lexpera.com.tr/kullanici-profil>, Erişim Tarihi: 21.11.2022).

¹⁵⁵ “Buna göre hatanın neticesi taliki şarta bağlı sıhhattir ve hata edene tanınan inşai hakkın, bir sene zarfında kullanılması gerekir.” Yarg. HGK, T. 05.04.2006, E. 2006/1-83, K.2006/143; Yarg. 2.HD, T. 22.06.1999, E. 1999/4651, K.1999/7196; Yarg. 1.HD, T. 27.11.1973, E. 1973/10340, K. 1973/8994 K; Yarg. 1.HD, T. 03.07.1992, E. 1992/ 7955, K. 1992/8914. (<https://www.lexpera.com.tr/kullanici-profil>, Erişim Tarihi: 21.11.2022).

¹⁵⁶ “Tarafların karşılıklı beyanları birbirine uyduğu hâlde beyanları ile iç iradeleri arasında istenilmeyerek meydana gelmiş bir uygunsuzluk söz konusudur. Borçlar Kanunu'nun 23.maddesi hükmüne göre akit yapılırken esaslı bir hataya düşen taraf o akit ile bağlı sayılmaz. Ancak, belirtilmelidir ki sözleşme diğer taraf için bağlayıcıdır.” Yarg. 14.HD, T.17.09.2008, E. 2008/9360, K. 2008/10311; Yarg. 14.HD, T. 30.06.2009, E.2009/7872, K. 2009/8186; Yarg. 14.HD, T. 01.11.2010, E.2010/10652, K. 2010/11766; Yarg.14.HD, T. 30.03.2009, E. 2009/3544, K. 2009/3915; Yarg.14.HD, T. 16.11.2007, E. 2007/9158, K. 2007/14400. (<https://www.lexpera.com.tr/kullanici-profil>, Erişim Tarihi: 21.11.2022).

¹⁵⁷ Yarg. 7.HD, T. 20.09.2021, E. 2021/139, K. 2021/835 sayılı kararı için bkz. <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/7-hukuk-dairesi-e-2021-139-k-2021-835-t-20-9-2021>, Erişim Tarihi: 21.11.2022).

Ancak bir yıl içinde dava açılıp iptal istenilmemişse işlem geçerli hâle dönüşür.(BK md.31) İptal isteği, işlemin muteber hâle dönüşmesini önlediği gibi, onu hükümsüz hâle getirmeye imkân verir.” ibaresi nedeniyle geçersizlik (düzelebilir geçersizlik) teorisi lehine yorumlanabilecek kararlar da verdiğini belirtmektedir.¹⁵⁸ Nomer, hukuki ilişkinin geçmişe etkili olarak ortadan kaldırılabilmesi ibaresinden Yargıtay’ın bozulabilir geçerlilik teorisini kabul ettiği sonucuna varılabileceğini belirtmektedir.¹⁵⁹ Kanışlı, Yargıtay’ın vermiş olduğu kararlarda geçersizlik (düzelebilir geçersizlik) teorisini benimsediğini düşünmekle birlikte iptal hakkının hukuki niteliğine ilişkin belli bir teorinin benimsediğine yönelik netliğe ulaşamayacağını belirtmiştir.¹⁶⁰

III. İPTAL HAKKININ HUKUKİ NİTELİĞİ

İptal hakkı, iradesi sakatlanan tarafa tanınmış olan, irade sakatlığına dayalı, hukuki işlemin geçmişe etkili olarak ortadan kaldırılabilmesi imkânı tanıyan bozucu yenilik doğuran bir haktır.¹⁶¹ Yenilik doğuran haklar sahibine, tek taraflı hukuki işlem vasıtası ile diğer tarafın hukuki alanına doğrudan müdahâle hakkı¹⁶² tanıyan ve yeni hukuki

¹⁵⁸ Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s.435; Yarg. 2.HD, T. 22.06.1999, E. 1999/4651, K.1999/7196 sayılı kararı için bkz. (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/2-hukuk-dairesi-e-1999-4651-k-1999-7196-t-22-6-1999>, Erişim Tarihi: 04.10.2022).

¹⁵⁹ Nomer, H.N.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş 13.Baskı, İstanbul 2013, s. 66.

¹⁶⁰ Kanışlı, s. 524-525.

¹⁶¹ von Tuhr (çev.: Edege), s. 302; Oğuzman/Öz, s.121; Eren, s. 474, s. 65, s.476-477; Akyol, s. 234-235; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 438; Buz, V.: Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar, Ankara 2005, s. 51, s. 281; Buz (Sözleşmeden Dönme), s. 86; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 234; Akıncı, s. 159, s. 194; Kılıçoğlu, s. 33, s. 269; Kavak, Y.: Medeni Hukukun Temel Kavram ve Kurumları, 2.Baskı, İstanbul 2019, s. 182; Kurşat (Hile), s. 263; Yıldırım (Hile), s. 226; Tiftik (İptal), s. 59, s. 68, s. 76, s. 91; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, s. 453; Oğuzman/Barlas, s.155; Tunçomağ, K.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C.I, Üzerinde Çalışılmış 5.Bası, İstanbul 1972, s. 238-239.

¹⁶² Eren, s. 63, s. 67; Buz (Yenilik), s. 65-66; Edis, S./Zevkliler, A./Ertaş, Ş./Tezcan, D./Petek, H.: *Yenilik Doğurucu İşlemden Rücu Etmek Mümkün Müdür? (Bir Yargıtay Kararının Düşündürdükleri)*, Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan, İzmir 2001, s. 29-44, s. 37-38; Gül, s. 128; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 31; Kavak (Medeni), s. 182-183; Akkurt, S.S.: *Hukuki İşlemlerde Geçersizlik Olgusuna Genel Bir Bakış*, AKÜHFD 2014, C. IV, S.1, s. 124 vd.

durum oluşturma olanağı tanıyan haklardır.¹⁶³ Yeni hukuki durum ile kastedilen ise bir hak ya da hukuki ilişkinin kurulması, değiştirilmesi veya sona erdirilebilmesidir.¹⁶⁴

A. Yenilik Doğuran Hak Olması ve Sonuçları

Bir önceki paragrafta da belirtildiği üzere iptal hakkı, hukuki niteliği itibarıyla bozucu yenilik doğuran bir haktır.¹⁶⁵ İrade sakatlığına uğramış olan tarafın iptal beyanının muhatabına varmasından itibaren sözleşme kuruluş anından itibaren hükümsüz hâle gelmektedir.¹⁶⁶ Diğer bir ifadeyle, iradesi sakatlanan tarafa tanınmış olan iptal beyanı ile sözleşmenin diğer tarafının rızasına gerek olmadan hukuki ilişki ortadan kalkacaktır.¹⁶⁷ Bir yenilik doğuran hak olan iptal hakkı; tek taraflı varması gereken bir işlemle kullanılması, şarta bağlı olmaması, kanunda belirlenmiş olan hak düşürücü süreye tabi olması, bozucu niteliğe haiz olması ve geri alınamaması gibi özelliklere sahiptir.¹⁶⁸

¹⁶³ Eren, s. 63; von Tuhr (çev.: Edege), s. 137; Buz (Yenilik), s. 65-66; Kılıçoğlu, s. 33-34; Tunçomağ, s. 32-33; Edis/Zevkliler/Ertaş/Tezcan/ Petek, s. 29-44, s. 37-38.

¹⁶⁴ Eren, s. 63; Buz (Yenilik), s. 57; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 31; Karabey, s. 34; Kavak (Medeni), s. 282-283.

¹⁶⁵ von Tuhr (çev.: Edege), s. 302; Oğuzman/Öz, s. 121; Eren, s. 474, s. 476-477; Kocayusufoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 438; Buz (Yenilik), s. 51, s. 281; Akyol, s. 235; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 31, s. 234; Kılıçoğlu, s. 33-34, s. 269; Akıncı, s. 159; Yıldırım (Hile), s. 226, s. 236; Tiftik (İptal), s. 59, s. 68, s. 76, s. 91; Kurşat (İrade), s. 260-263; Kurşat (Hile), s. 62.

¹⁶⁶ Eren, s. 471, s. 474, s. 476; Kocayusufoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 438; Helvacı, İ.: Turkish Contract Law, İstanbul 2017, s. 72; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 31; Kurşat (İrade), s. 261, s. 263.

¹⁶⁷ Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s.229, N.601; Kurşat (İrade), s.262, s.264; Kavak (Medeni), s.282-283.

¹⁶⁸ Kılıçoğlu, s. 34; Akyol, s. 235; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 31; Karabey, s. 38-40; Kavak (Medeni), s. 188-192; Özkaya, s. 472; Demirbaş, s. 93.

1. Tek Taraflı Varması Gereken İrade Beyanı ile Kullanılması

İptal hakkının yenilik doğuran bir hak olmasından dolayı sahip olduğu özelliklerden ilki tek taraflı varması gereken irade beyanı ile kullanılmasıdır. İradesi sakatlanan taraf, sözleşmenin diğer tarafının onayına ihtiyaç duymaksızın iptal beyanında bulunabilir. İptal beyanı, sözleşmenin diğer tarafının hâkimiyet alanına girmesi ile birlikte sözleşme kesin hükümsüz hâle gelir.¹⁶⁹ Ancak belirtmek gerekir ki, tek taraflı gerçekleştirilmiş olan iptal beyanı yalnızca iptal şartlarının mevcudiyeti hâlinde hüküm ve sonuç doğurmaktadır. Aksi takdirde sözleşme geçerliliğini korumaya devam edecektir.¹⁷⁰

2. Şarta Bağlı Olmaması

İptal hakkının yenilik doğuran bir hak olmasının sonuçlarından bir diğeri ise kural olarak şarta bağlı olmamasıdır.¹⁷¹ Bu bağlamda, şarta bağlanan iptal beyanı yapılmamış sayılacaktır. Şart, gerçekleşip gerçekleşmeyeceği önceden belli olmayan gelecekteki bir olaydır.¹⁷² Bu nedenle şarta bağlı gerçekleştirilen hukuki işlemlerde belirsizlik hâli mevcuttur.¹⁷³ Hukuki belirsizlik ihtimali, sözleşmenin diğer tarafının korunması fikriyle bağdaşmamaktadır. İptal hakkının şarta bağlı olmamasının gerekçesi iptal beyanının sözleşmenin diğer tarafına ulaştığı andan itibaren hüküm ve sonuçlarını doğurmasıdır.¹⁷⁴ Şarta bağlı iptal beyanı yapıldığı takdirde hak

¹⁶⁹ Eren, s. 474; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 438; Akyol, s. 235; Kılıçoğlu, s. 34; Yıldırım (Hile), s. 229; Kurşat (İrade), s. 263; Tiftik (İptal), s. 69; Sevindik, s. 74; Özkaya, s. 472.

¹⁷⁰ Kurşat (Hile), s. 263; Tiftik (İptal), s. 69.

¹⁷¹ von Tuhr (çev.: Edege), s. 136; Oğuzman/Öz, s. 122; Eren, s. 70, s. 474; Buz (Yenilik), s. 258; Oğuzman/Barlas, s. 155; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 453; Akyol, s. 235; Kılıçoğlu, s. 34; Tiftik (İptal), s. 69, s. 91.

¹⁷² Eren, s. 70; Kavak (Medeni), s. 189; Gül, s. 129.

¹⁷³ Buz (Yenilik), s. 258-259, s. 448; Kavak (Medeni), s. 189; Karabey, s. 39-40.

¹⁷⁴ Buz (Yenilik), s. 258, s. 448; Kurşat (İrade), s. 266; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 229.

kullanılmamış sayılacak ve bir yıllık hak düşürücü sürenin geçmesi ile sözleşme geçerli hâle gelecektir.¹⁷⁵

Ancak şarta bağlı iptal beyanı yapıldığı bazı hâllerde, sözleşmenin diğer tarafının belirsizlik ihtimali içerisinde kalmadığı istisnai durumlar da mevcuttur. Bu durumda, şartın gerçekleşmesi sözleşmenin diğer tarafının iradesine bağlı olmaktadır. Böylece, hukuki sonuçların gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine ilişkin belirsizliğin ortaya çıkmayacağı hâllerde bu imkân tanınacaktır.¹⁷⁶ Örneğin, sözleşmenin diğer tarafının hilesi sonucunda sözleşmenin akdedildiğini öğrenen kişi, TBK md.39/2 uyarınca talep etmeye hak kazandığı tazminatın muhatap tarafından on gün içerisinde ödenmemesi hâlinde sözleşmeyi iptal edeceğini bildirebilir.¹⁷⁷ Ayrıca, iptal beyanının şarta bağlı olarak yapılmasına rağmen geçersizliğinin ileri sürülmesi dürüstlük kuralına aykırılık taşıyabilir. İptalin bağlandığı şartın gerçekleşmesi hâlinde taraflar sözleşmenin sona erdiğini varsaymış ve sözleşmenin sona ermesine ilişkin birbirlerine güven vermiş olabilirler. Bu takdirde, bir yıllık hak düşürücü sürenin dolmasından sonra sözleşmenin geçerli hâle geldiğini ileri sürmek dürüstlük kuralı ile bağdaşmayacaktır.¹⁷⁸ Bu gibi durumlarda, iptal beyanının şarta bağlı olarak gerçekleştirilebileceği kabul edilmektedir.¹⁷⁹

İptal hakkının sözleşmenin diğer tarafı için belirsizlik yaratmayan bir şarta bağlanarak kullanılması özellikle terditli olarak ileri sürülmesi de mümkündür. İptal beyanının terditli olarak ileri sürülmesi; iradesi sakatlanan tarafın iptal kararını

¹⁷⁵ Eren, s. 474-475; Oğuzman/Öz, s. 122; Kocayusufoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 444; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 280; Helvacı, s. 70, s. 75; Kurşat (Hile), s. 67; Kurşat (İrade), s. 267; Tiftik (İptal), s. 69, s. 71, s. 92-93; Akıncı, s. 155; Yıldırım (Hile), s. 229; Gül, s. 129; Kavak (Medeni), s. 189-191.

¹⁷⁶ Kanışlı, s. 553-554.

¹⁷⁷ Oğuzman/Öz, s. 123, dn. 270; Oğuzman/Barlas, s. 157.

¹⁷⁸ Kurşat (Hile), s. 67, dn. 325.

¹⁷⁹ Oğuzman/Öz, s. 123; Buz (Yenilik), s. 258-259; Özer, s. 245.

etkileyen mevcut bir olgu veya hukuki duruma ilişkin bilgisizliğinin var olduğu durumlarda ortaya çıkar. İradesi sakatlanan taraf, sözleşmeyi sona erdirdiğini belirtmemektedir. Bunun yerine, söz konusu olgu veya hukuki durum kendisinin düşündüğü hâldeyse bu sonucu kabul ettiğini, aksi takdirde sözleşmeyi iptal etmeyeceğini belirtir.¹⁸⁰ İptal hakkının terditli ileri sürülmesi hâlinde, sözleşmenin diğer tarafı belirsizlik içerisinde kalmamakta, aksine sözleşme ilişkisinin devam etmesi ona bağlı olmaktadır. Örnek vermek gerekirse; iradesi sakatlanan tarafın, sözleşmenin diğer tarafına sözleşmede değişiklik yapılmasını istediğini, aksi takdirde iptal hakkını kullanacağını bildirmesi mümkündür. Sözleşmenin diğer tarafının bu isteği reddetmesi hâlinde, başka bir beyana gerek kalmaksızın sözleşme iptal edilmiş sayılacaktır.¹⁸¹

Terditli olarak gerçekleştirilen iptal beyanında, iradesi sakatlanan tarafın açıklamasını şarta bağlama niyeti yoktur.¹⁸² İptal kararını etkileyen olgu veya hukuki durum, objektif olarak bilinebilir olduğundan bunu şarta bağlamak da uygun değildir. Daha önce de belirtildiği üzere, sözleşmenin şarta bağlı olabilmesi için şartlarını oluşturan olguların objektif bakımdan belirsiz olması gerekmektedir. Öte yandan, terditli olarak gerçekleştirilen iptal beyanında, söz konusu olan tek şey, iradesi sakatlanan taraf ya da duruma göre sözleşmenin diğer tarafının bilgisizliğidir.¹⁸³

¹⁸⁰ Kanışlı, s. 554.

¹⁸¹ Gül, s. 130; Özer, s. 245; Köroğlu (Korkutma), s. 186.

¹⁸² Buz (Yenilik), s. 260; Yıldırım (Hile), s. 229; Kanışlı, s. 554; Köroğlu (Korkutma), s. 186; İsviçre Federal Mahkemesi bir kararında iptal hakkı sahibine ödemiş olduğu vergilerin sözleşmenin diğer tarafına geri verilmesini aksi takdirde yanılma gerekçesi ile sözleşmenin iptal edilmesini talep etmiştir. Mahkeme tarafından terditli olarak gerçekleştirilmiş olan iptal beyanının şarta bağlı olma gayesinin bulunduğu kanaat getirerek iptal beyanı geçersiz sayılmış ve dava reddedilmiştir. Karar metni için bkz. BGE 79 II 144. Ancak İsviçre Federal Mahkemesi daha sonra verdiği bir kararında ise öğretideki eleştirileri de göz önünde bulundurarak terditli olarak gerçekleştirilmiş olan iptal beyanının şarta bağlı olma gayesinin bulunduğu kanaat getirmiştir. Karar metni için bkz. BGE 108 II 103.

¹⁸³ Kanışlı, s. 554.

3. Hak Düşürücü Süreye Tabi Olması

İrade bozukluğunun giderilmesi başlıklı TBK md. 39'a göre, "irade bozukluğuna uğrayan taraf; yanılmanın veya aldatmanın öğrenilmesinden ya da korkutmanın etkisinin kalkmasından itibaren bir yıl içerisinde sözleşme ile bağlı olmadığını" bildirmeli diğer bir ifade ile iptal hakkını kullanmalıdır.¹⁸⁴ Bir yıllık süre, hukuki mahiyeti gereği hak düşürücü süredir. Hak düşürücü süre, hak sahibinin hakkının korunması için kanun ya da sözleşme ile belirlenmiş olan bir süre içerisinde hakkını talep etmemesi veya gerekli eylem ya da işlemleri yapmaması hâlinde hakkının sona ermesine yol açan süre olarak tanımlanabilir.¹⁸⁵ Bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde iptal beyanında bulunmamış olan taraf, sözleşmeyi onamış sayılmakta¹⁸⁶ yani iptal hakkı ortadan kalkmaktadır.¹⁸⁷ İptal beyanının tabi olduğu hak düşürücü süre ve bu hususta azami bir sürenin söz konusu olup olmadığına ilişkin öğretide yer alan tartışmalar çalışmanın ilerleyen kısımlarında ayrıca incelenecektir¹⁸⁸.

¹⁸⁴ von Tuhr (çev.: Edege), s. 305, s. 309; Funk (çev.: Veldet/Selek), s. 50; Eren, s. 69, s. 474; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 444; Helvacı, s. 70-75; Kurşat (İrade), s. 267; Tiftik (İptal), s. 71, s. 92; Akıncı, s. 155; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, s. 454; Tunçomağ, s. 239.

¹⁸⁵ Eren, s. 474; Oğuzman/Öz, s. 607; Helvacı, s. 70-75; Akıncı, s. 155; Kurşat (İrade), s. 267; Kavak (Medeni), s. 234-235; Yarg. İBBGK, T. 19.01.2007, E. 2005/1, K. 2007/1 sayılı kararına göre, "Kural olarak zamanaşımı ile bir hakkın özü veya dava hakkı sona erer. Zamanın geçmesi ile bir hak ortadan kalkıyorsa buna hak düşürücü süre denir. Hak düşürücü süre, itiraz niteliğinde olduğundan mahkemelerce resen dikkate alınır." (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/ibbgk-e-2005-1-k-2007-1-t-19-1-2007>, Erişim Tarihi: 13.11.2022).

¹⁸⁶ von Tuhr (çev.: Edege), s. 305, s. 309; Eren, s. 478; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 270-271; Aybay, s. 69; Özkaya, s. 472; Helvacı, s. 70-75; Akıncı, s. 155; Kurşat (İrade), s. 267-268; Acemoğlu, s. 915.

¹⁸⁷ Eren, s. 478; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 280; Helvacı, s. 70-75; Oğuzman/Barlas, s. 156; Kurşat (İrade), s. 267; Köroğlu (Korkutma), s. 206; Kavak (Medeni), s. 237.

¹⁸⁸ Bkz. 2. Bölüm, §4, III, B.

4. İptal Hakkının Kullanıldıktan Sonra Geri Alınamaması

İptal hakkının bozucu niteliği, iptal beyanının kullanıldığı anda ortaya çıkar ve aynı anda tükenir. İptal beyanının sözleşmenin diğer tarafına ulaşması hâlinde sözleşme kesin hükümsüz hâle gelir ve iptal beyanı da amacına ulaşır.¹⁸⁹ Yenilik doğuran bir hak olma niteliğinden ortaya çıkan bir diğer özellik ise iptal beyanının sözleşmenin diğer tarafına ulaştıktan sonra geri alınamamasıdır.¹⁹⁰ İptal beyanı bir kez kullanılmakla birlikte “tükenmiş” olacaktır.¹⁹¹ Bunun nedeni; sözleşmenin diğer tarafının, yenilik doğuran hakkın kullanılması sonucu ortaya çıkan hukuki etkinin kesinliğine olan güveninin korunması ihtiyacıdır.¹⁹² İptal beyanının amacı sözleşmenin geçmişe etkili olarak ortadan kaldırılması olduğu için sözleşmenin tarafları daha sonradan sözleşmenin geçerliliğine mutabık olsalar dahi, iptal beyanı, sözleşmenin diğer tarafına ulaştıktan sonra sözleşme kesin hükümsüz hâle gelecektir.¹⁹³ Lakin taraflar, kesin hükümsüz hâle gelmiş olan sözleşme dışında yeni bir sözleşme akdedebilirler.¹⁹⁴

Kural olarak, iptal beyanı geri alınamaz. Ancak TBK md.10/1¹⁹⁵ hükmüne kıyasen¹⁹⁶, geri alma beyanının en geç iptal beyanı ile aynı anda sözleşmenin diğer

¹⁸⁹ von Tuhr (çev.: Edege), s. 137; Buz (Yenilik), s. 256, s. 443; Oğuzman/Barlas, s. 156; Kurşat (Hile), s. 263; Akıncı, s. 159; Köroğlu (Korkutma), s. 183; Yıldırım (Hile), s. 226; Kanişlı, s. 550.

¹⁹⁰ Edis/Zevkliler/Ertas/Tezcan/Petek, s. 41; Oğuzman/Barlas, s. 157; von Tuhr (çev.: Edege), s. 137; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 438; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop, s. 453; Buz (Yenilik), s. 474; Kurt, L.M.: *Yenilik Doğuran Bir Hakkın Kullanıldıktan Sonra Geri Alınması*, BATİDER 2011, C. XVII, S.2, s. 252.

¹⁹¹ Eren, s. 69; Tiftik (İptal), s. 70; Kavak (Medeni), s. 188.

¹⁹² Eren, s. 474; Buz (Yenilik), s. 257, s. 448; Akyol, s. 235; Kılıçoğlu, s. 34; Kurşat (İrade), s. 266; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 438; Kanişlı, s. 551; Yıldırım (Hile), s. 229-230; Köroğlu (Korkutma), s. 183; Gül, s. 132.

¹⁹³ Eren, s. 70; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 438; Oğuzman/Öz, s.121; Buz (Yenilik), s. 257; Tiftik (İptal), s. 69-70, s. 76, s. 91; Kanişlı, s. 551; Kurşat (İrade), s. 263; Özkaya, s. 473; Gül, s. 131; Özer, s. 244; Karabey, s. 40.

¹⁹⁴ Kavak (Medeni), s. 188.

¹⁹⁵ TBK md.10/1'e göre geri alma açıklaması, karşı tarafa öneriden önce ya da aynı anda ulaşmış veya daha sonra ulaşmakla birlikte diğer tarafça öneriden önce öğrenilirse, öneri yapılmamış sayılmaktadır.

¹⁹⁶ Buz (Yenilik), s. 452-453; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 438.

tarafına ulaştığı ya da geç ulaşsa bile, sözleşmenin diğer tarafının ilk olarak geri alma beyanını öğrenmesi hâlinde iptal beyanı geçersiz olacaktır.¹⁹⁷

Öğretide bazı yazarlar, sözleşmenin diğer tarafının somut olayda iptal hakkının doğmadığını ya da geçerli şekilde kullanılmadığını ileri sürerek iptale karşı çıkması hâlinde iradesi sakatlanan tarafın iptal beyanını geri alabileceğini belirtmektedir. Bu hâlde, sözleşme iptal edilmemiş gibi hüküm ve sonuçlarını doğurmaya devam edecektir. Ancak, iptal beyanı bir kez geri alındığında, iradesi sakatlanan taraf sözleşmeyi onamış sayılır ve artık irade sakatlığına dayanarak sözleşmeyi iptal etmesi mümkün olmayacaktır.¹⁹⁸ İptale karşı çıkan ve sözleşmenin geçerli olduğunu iddia eden tarafın iddiasına uyarak iptal beyanının geri alındığı hâllerde, iptal beyanının geri alınamayacağı ileri sürülmesi 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK) md.2 hükmü uyarınca dürüstlük kuralı ile bağdaşmayacaktır. Çünkü iptal beyanını sözleşmenin diğer tarafının iptal hakkının ortaya çıkmadığını ya da ortaya çıkmış olsa bile bu hakkın geçerli şekilde kullanılmadığını iddia etmesi, sözleşmenin geçerli olarak devam etmesine yönelik bir istemi olduğuna işaret etmektedir.¹⁹⁹

Sözleşmenin diğer tarafının muvafakati ile de iptal beyanının geri alınabilir. Sözleşmenin diğer tarafının rıza göstermesi hâlinde, iptal beyanının geri alınması ve iptal hakkının kullanılmasından önceki durum yeniden tesis edilebilir. Sözleşmenin diğer tarafının iptal hakkının geri alınmasına muvafakat etmesi, onun açısından hukuki belirsizlik riskinin bulunmadığını gösterir. Başka bir deyişle, geri almaya rıza gösteren diğer taraf, gönüllü olarak kendisine tanınan hukuki korumadan vazgeçer. Böyle bir

¹⁹⁷ Buz (Yenilik), s. 452; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 438; Kanışlı, s. 551; Köroğlu (Korkutma), s. 184.

¹⁹⁸ Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 438; Buz (Yenilik), s. 475; Köroğlu (Korkutma), s. 185; Özer, s. 244.

¹⁹⁹ Kanışlı, s. 552; Köroğlu (Korkutma), s. 185.

durumda, iptal hakkının kullanılmasından önceki duruma dönmek için tarafların yeni bir sözleşme akdetmek zorunda bırakılması anlamsız olacaktır. Zira, sözleşmenin diğer tarafının muvafakatiyle birlikte iptal hakkı geçersiz hâle gelecek ve sözleşme ilk yapıldığı andan itibaren hüküm ifade edecektir.²⁰⁰

Sözleşmenin diğer tarafının iptal beyanının geri alınmasına muvafakat etmesi ya da iptal hakkının doğmadığını ya da geçerli şekilde kullanılmadığını ileri sürerek iptale karşı çıkması hâlleri dışında iptal hakkı sahibinin iptal beyanını geri alma imkânının var olup olmadığı sorusu karşımıza çıkmaktadır. Öğretide *Buz*, bu imkânın kural olarak reddedilmesi gerektiğini belirtir. Zira, iptal hakkı sahibi bu hakkını kullandıktan sonra sözleşmeye devam etmenin kendisi için daha avantajlı olacağını fark ederse, iptal beyanını geri alması mümkün olmamalıdır. Aksi takdirde, sözleşmenin diğer tarafı için hukuki belirsizlik ortaya çıkacaktır.²⁰¹

§ 4- İPTAL BEYANI

I. İPTAL BEYANINDA BULUNACAK KİŞİ

Temel amacı sözleşme özgürlüğünü korumak²⁰² olan iptal hakkı, sözleşme ilişkisi içerisinde kural olarak iradesi sakatlanan tarafça kullanılmaktadır.²⁰³ Diğer bir ifadeyle iptal hakkı, sözleşme ilişkisi içerisinde iradesi sakatlanan taraf açısından şahsa

²⁰⁰ Buz (Yenilik), s. 448, s. 474-475.

²⁰¹ Buz (Yenilik), s. 475.

²⁰² Akıncı, s. 159; Buz (Yenilik), s. 190; Yıldırım (Hile), s. 231; Kanışlı, s. 555.

²⁰³ Eren, s. 474; von Tuhr (çev.: Edege), s. 302; Kocayusufoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 438; Akyol, s. 237; Yıldırım (Hile), s. 231.; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 229.

bağlı bir hak niteliği taşımaktadır. TBK md.39 metninin lafzı incelendiğinde de açıkça anlaşılacağı üzere iradesi sakatlanmamış olan sözleşmenin diğer tarafı veya üçüncü kişiler iptal hakkına sahip değildir.²⁰⁴ Bu hâlde, sözleşmenin diğer tarafının veya üçüncü kişilerin sözleşmenin iptalinden olumsuz etkilenip etkilenmeyeceği önemli olmamaktadır.²⁰⁵ Bundan dolayı, iptal hakkı sahibi dışında yetkisiz olarak iptal hakkını kullanan bir kişinin iptal beyanı hüküm ve sonuç doğurmayacaktır.²⁰⁶

İptal hakkı, yalnızca münferit hak veya borçlara değil, bütün borç ilişkisine bağlıdır. Sözleşmeden doğan alacaktan ya da bağlı olduğu sözleşmeden bağımsız olarak devredilemez.²⁰⁷ Bu nedenle, öğretide iptal hakkının tek başına devredilemeyeceği büyük ölçüde kabul edilmektedir. Bunun haricinde alacağın devri, sözleşmenin devri, borcun dış üstlenilmesi ve sözleşmeye katılma hâllerinde iptal hakkının iradesi sakatlanan tarafta kalıp kalmayacağı tartışmalıdır.²⁰⁸

Alacağın devri (TBK md.183-194), alacaklının borç ilişkisinden doğan bir alacağını borçlunun rızası olmaksızın bir sözleşmeye dayanarak üçüncü bir kişiye devretmesidir.²⁰⁹ Alacağın devri hâlinde iptal hakkının devredende mi kaldığı yoksa devralana mı geçtiği tartışmalıdır. Öğretideki hâkim görüş, irade sakatlığı bulunan sözleşmedeki bir alacağın devri hâlinde iptal hakkının devralana geçmediği yönündedir.²¹⁰ İptal hakkı, irade sakatlığı sebebiyle kurulan akdi ilişkiye bağlı bir haktır; devralan alacaklı ise bu ilişkinin tarafı değildir. Bu nedenle, iptal hakkı eski alacaklıındır; yani iradesi sakatlanan tarafa aittir.²¹¹ Çünkü iptal hakkı, irade sakatlığı

²⁰⁴ Olgaç, S.: Hukuk Davalarında Gabin-Hata-Hile-İkrah, Ankara 1975, s. 134; Akyol, s. 237.

²⁰⁵ Yıldırım (Hile), s. 231; Kanışlı, s. 555.

²⁰⁶ Buz (Yenilik), s. 203, s. 205.

²⁰⁷ Buz (Yenilik), s. 394; Kanışlı, s. 556.

²⁰⁸ Kanışlı, s. 556; Gül, s. 140; Baş, s. 164.

²⁰⁹ Eren, s. 1386.

²¹⁰ Kanışlı, s. 557; Gül, s. 142.

²¹¹ Buz (Yenilik), s. 296, s. 301; Kanışlı, s. 557; Gül, s. 142.

nedeniyle akdedilmiş olan sözleşmeye bağlı bir hak olarak devirden etkilenmez ve önceki alacaklıda kalır. Öğretideki bir diğer görüş, iptal hakkının tüm borç ilişkisini etkilemesi ve bu hakkın yeni alacaklı tarafından kullanılamayacak olmasına ilişkin anlayışı “şekli bir düşünce” olarak nitelendirir. Bu görüşe göre eğer devralanın sözleşmenin iptalinde menfaati varsa, iptal hakkı da devralana geçmelidir. Aynı zamanda kesin kuraldan ziyade, somut olaydaki menfaatten ve devrin amacından sonuçlar çıkarılmalıdır. Alacağı devralanın sözleşmenin iptal edilmesinde menfaati varsa, iptal hakkı da devralana ait olmalıdır. Alacağın devrinde bu hak devralan tarafından kullanılacaktır.²¹²

Sözleşmenin devri, TBK md.205 hükmüne göre “*sözleşmeyi devralan ile devreden ve sözleşmede kalan taraf arasında yapılan ve devreden bu sözleşmeden taraf olma sıfatı ile birlikte bütün hak ve borçlarını devralana geçiren bir anlaşmadır*”. Bu hâlde; devralan üçüncü kişi, devreden ise iradesi sakatlanan taraf olacaktır.²¹³ Devralan üçüncü kişi, devreden tüm hak ve borçlarını devraldığı için irade sakatlığı hükümlerine dayanabilecektir.²¹⁴ Sözleşmenin devrinde öğretideki hâkim görüş, iptal hakkının devralan tarafa geçeceği yönündedir. Zira sözleşmenin devrinde, tarafların rızası ile üçüncü bir kişi taraflardan birinin yerine geçmektedir. Böylelikle, tüm hak ve borçlar kendisine devredilir. Sözleşmeye bağlı nitelikte yenilik doğuran bir hak olan iptal hakkı, tüm borç ilişkisi ile birlikte devralana geçecektir. Nitekim sözleşmeden çıkan tarafın, sonraki ilişkiyi sona erdirmeye olanağına sahip olması sözleşmenin nisbiliği ilkesine de aykırıdır.²¹⁵ Öğretide bu konudaki bir diğer görüş ise sözleşme

²¹² Kanışlı, s. 557-558; Alacağın devri hâlinde iptal hakkının devredilebilirliğine ilişkin öğretide ileri sürülen farklı görüşler için bkz. Buz (Yenilik), s. 283-301.

²¹³ Yıldırım (Hile), s. 232; Gül, s. 140; Köroğlu (Korkutma), s. 190.

²¹⁴ Buz (Yenilik), s. 356; Ayrancı, H.: Sözleşmelerin Yüklenilmesi (Devri), Ankara 2003, s. 138.

²¹⁵ Eren, s. 1421; Buz (Yenilik), s. 355; Kurşat (Hile), s. 76; Ayrancı, s. 138.

devredilse dahi iptal hakkının sözleşmeye dâhil olan tarafa devredilmediğini savunmaktadır. Zira, sözleşmeyi devralan üçüncü kişi, devredilen sözleşmenin akdedilmesi sırasında sözleşmeye taraf değildir. Bu görüşe göre, devreden iptal hakkını kullanabilmesi, sözleşmeye dâhil olan tarafın rızası ile mümkündür.²¹⁶

İptal hakkının kanun tarafından irade sakatlığı nedeniyle sözleşme ilişkisinin tarafı hâline gelen kişiye tanındığı göz önünde bulundurulduğunda, iptal hakkının sözleşmeyi devralana geçmesi bazı tereddütleri beraberinde getirecektir. Öncelikle; iptal hakkı, irade sakatlığı nedeniyle sözleşme ilişkisinin tarafı hâline gelen kişiye kanun tarafından tanınmıştır. Bu kişi, iptal hakkını kullanmadan önce sözleşmenin tarafı olma sıfatını kaybederse, sırf bu sözleşmenin kurulması sırasındaki bir irade sakatlığı nedeniyle sözleşmeyi iptal etme hakkının kendisinde kalması düşünülemez. İrade sakatlığına haiz bir sözleşme ilişkisini sona erdirmeye işlevi dikkate alındığında; sözleşmenin devri söz konusu ise bu sözleşmeyi iptal etme hakkı, sözleşmeyi devralana aittir. Ancak iptal hakkına konu olan süre, devralanın irade sakatlığını öğrendiği tarihten itibaren değil, devreden irade sakatlığını öğrendiği tarihten itibaren hesaplanacaktır.²¹⁷

Borcun dış üstlenilmesi (TBK md.196/1), alacaklı ile borcu üstlenen kişi arasında akdedilen bir sözleşmedir. Bu durumda, borçlu borcundan kurtulur ve borcu, yeni borçlu üstlenir.²¹⁸ Borcun dış üstlenilmesinde münferit borç, yapılan sözleşme uyarınca üstlenene devredildiğinden; iptal hakkı, borcu üstlenen tarafa geçmeyecektir. İptal hakkı, iradesi sakatlan taraf olan eski borçluya aittir.²¹⁹

²¹⁶ Ayrancı, s. 136; Yıldırım (Hile), s. 231.

²¹⁷ Buz (Yenilik), s. 363; Demirbaş, s. 101, dn. 309.

²¹⁸ Eren, s. 1412.

²¹⁹ Kanışlı, s. 558; İptal hakkının borcu üstlenen tarafa geçeceği yönünde bkz. Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop, s. 278.

Sözleşmeye katılma, TBK md.206 hükmü uyarınca “*mevcut bir sözleşmeye taraflardan birinin yanında yer almak üzere, katılan ile bu sözleşmenin tarafları arasında yapılan ve katılanın, yanında yer aldığı tarafla birlikte, onun hak ve borçlarına sahip olması sonucunu doğuran bir anlaşmadır*”. Sözleşmeye katılma hâlinde sözleşmeye katılan taraf, sözleşme tarafının yerine geçmez. Ancak sözleşme tarafının yanında yer alarak onun hak ve borçlarına katılır.²²⁰ Bu nedenle, sözleşmeye katılan tarafın sözleşmeyi iptal etme hakkı yoktur. Sözleşmeyi iptal etme hakkı, iradesi sakatlanan tarafa aittir.²²¹

Borca katılma, TBK md.201 hükmü uyarınca “*mevcut bir borca borçlunun yanında yer almak üzere, katılan ile alacaklı arasında yapılan ve katılanın, borçlu ile birlikte borçtan sorumlu olması sonucunu doğuran bir sözleşmedir*”. Borca katılan, borçluyla birlikte alacaklıya karşı müteselsilen sorumlu olacaktır. İrade sakatlığının etkisiyle akdedilen bir sözleşmede borca katılan sıfatını kazanmıştır ancak sözleşmenin akdedildiği sırada meydana gelen irade sakatlığına maruz kalmadığı için iradesi sakatlanmamıştır. Dolayısıyla, borca katılan sözleşmeyi iptal etme hakkına sahip değildir.²²²

Kural olarak iptal beyanında bulunma hakkı, iradesi sakatlanan tarafa ait olmakla birlikte bu kuralın bazı istisnaları bulunmaktadır.²²³ Bu istisnalardan ilki, sözleşmenin temsilci vasıtasıyla yapılmasıdır.²²⁴ Öğretide bu kuralın tek istisnasının sözleşmenin temsilci vasıtasıyla gerçekleştirilmesi olduğunu iddia eden yazarlar da mevcuttur.²²⁵

²²⁰ Camcı, S.: Sözleşmeye Katılma, Ankara 2022, s. 21-22; Kanışlı, s. 560.

²²¹ Kanışlı, s. 560; Demirbaş, s. 102; Özer, s. 250.

²²² Demirbaş, s. 102.

²²³ Yıldırım (Hile), s. 232; Köroğlu (Korkutma), s. 190; Gül, s. 139, s. 154.

²²⁴ Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 229; Akyol, s. 238; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop, s. 189-190.

²²⁵ Bkz. “...Bu kuralın tek istisnası, sözleşmenin temsilci aracılığıyla kurulmuş olmasıdır.” Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s.234.

Bu durumda, iradesi sakatlanmış kişi temsilci olmasına rağmen sözleşme tarafı olmadığı için iptal hakkı temsilciye ait olmamaktadır.²²⁶ Diğer yandan, temsilcinin de iptal hakkını kullanabilmesi mümkündür. Buna göre; iptal hakkı sahibi temsil olunan, temsilcisini iptal hakkını kullanmaya yetkilendirebilmektedir. Bundan böyle temsilci de sözleşmeyi iptal etme hakkına sahip olacaktır.²²⁷ Yargıtay bir kararında “*tasarruf işleminin vekil aracılığıyla gerçekleştirilmiş olması, asillerin hata veya hile nedenine dayanarak, böylesine bir davanın açılmasına engel olamaz*” ifadesine yer vermiştir.²²⁸ İptal hakkının dolaylı temsil ve yetkisiz temsil hâllerinde kime ait olacağı sorusunu da ele almak gerekir. Dolaylı temsilde hukuki işlem temsilci adına fakat temsil olunan hesabına yapılır.²²⁹ Bu nedenle hukuki işlemin sonuçları temsilci üzerinde doğacaktır. Lakin hukuki işlemde doğan hakların ve borçların temsil olunana devredilmesi gerekir.²³⁰ Temsil olunan hukuki işlemle bağlı olmadığından, iptal hakkı dolaylı temsilciye ait olur.²³¹ Yetkisiz temsil, bir kişinin temsil yetkisi olmamasına rağmen başka kişi adına bir hukuki işlem ya da sözleşme yapması hâlinde söz konusu olur.²³² Yetkisiz bir temsilci tarafından yapılan sözleşme askıda hükümsüzdür. Ancak temsil olunan bu sözleşmeyi onayabilir. Temsil olunan onam verdiği takdirde sözleşme

²²⁶ Eren, s. 490; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 622; Cihan, H.: Temsil Yetkisinin Verilmesi ve Kapsamının Belirlenmesi, İstanbul 2011, s. 8; Yıldırım (Hile), s. 232; Buz (Yenilik), s. 285; Yavuz, C.: Türk-İsviçre ve Fransız Hukukunda Dolaylı Temsil, İstanbul 1983, s. 189.

²²⁷ Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 229; Akyol, s. 238; Buz (Yenilik), s. 356; Yıldırım (Hile), s. 232; Köroğlu (Korkutma), s. 190; Özer, s. 250; Kanışlı, s. 560-561; Gül, s. 139; Cihan, H.: *Temsilci Bakımından İrade Sakatlıklarının Özellikleri*, HHFD 2016, C. VI, S. 2, s. 174.

²²⁸ “...Öncelikle belirtmek gerekir ki, temlik işlemin vekil eliyle yapılmış olması, asillerin(davacıların) hile ve hata nedenine dayanarak, böyle bir davayı açmalarını önleyemez. Hâlen tutarlı ve güvenilir kaynak niteliğini koruyan, Borçlar Hukuku adlı eserinde, von Tuhr, anılan ilkeyi, (irade fesatlarında dahi, sadece mümessilin şahsı nazarı itibare alınır. Eğer mümessil, esaslı bir hataya düşmüş veya hile, hata tesiri ile akit yapmaya sevk edilmiş ise temsil edilen kimse, bizzat hata ve hileye düşmüş olmasa dahi, işbu akit, temsil edilen kimseyi ilzam etmez.) şeklinde ifade etmektedir.” Yarg. 1.HD, T. 19.10.1989, E.1989/10547, K.1989/12105 sayılı kararı için bkz. (Özkaya, s.310.)

²²⁹ Eren, s. 496; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 632; Yavuz, s. 23 vd.; Cihan (Temsil), s. 9.

²³⁰ Yavuz, s. 23 vd.; Cihan (Temsil), s. 9.

²³¹ Yavuz, s. 189.

²³² Eren, s. 522; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 721.

yapıldığı andan itibaren sözleşmenin tarafı hâline gelir. Bu hâlde yetkisiz temsilcinin sorumluluğu ortadan kalkacak, temsil olunan, sözleşmeden doğan haklara ve borçlara sahip olacaktır. Temsil olunan tarafından yetkisiz temsilcinin kurduğu sözleşme onanırsa iptal hakkı, temsil olunana ait olur. Onam verilmediği takdirde ise, yetkisiz temsilcinin sorumluluğu doğabilir. Bu hâlde iptal hakkı yetkisiz temsilci tarafından kullanılır.²³³

İkinci istisna, irade sakatlığına uğrayan tarafın iptal hakkını kullanmadan önce ölmüş olmasıdır. İptal hakkı, kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olmadığından dolayı miras bırakanın mirasçılarına külli hâlefiyet yoluyla geçebilen haklarından biridir.²³⁴ TMK md.640/2 hükmü uyarınca “*Mirasçılar terekeye elbirliğiyle sahip olurlar ve sözleşme veya kanundan doğan temsil ya da yönetim yetkisi saklı kalmak üzere, terekeye ait bütün haklar üzerinde birlikte tasarruf ederler.*” Dolayısıyla, mirasçıların iptal hakkını kullanmaları için ayrı bir süre işlemeyecektir.²³⁵

Son istisna ise iradesi sakatlanan tarafın iptal hakkını kullanmadan önce temyiz kudretini kaybetmesidir. Bilindiği üzere, temyiz kudretini kaybetmiş kişiler, bazı haklarını yasal temsilcileri aracılığıyla kullanmaktadır. İptal hakkı, temyiz kudretini kaybetmiş kişiler bakımından yasal temsilcileri aracılığıyla kullanabilecekleri haklardan biridir. Yasal temsilciler açısından bir yıllık hak düşürücü sürenin başlangıcı, iptal hakkı sahibinin temyiz kudretini bir yıllık hak düşürücü sürenin başladığı anda mı yoksa sonrasında mı kaybettiği hâllerine göre değişiklik

²³³ Eren, s. 523; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 723; Baş, s. 167.

²³⁴ Buz (Yenilik), s. 284; Dural/Öz, s. 14-18; Özer, s. 252; Kanışlı, s. 543; Gül, s. 146; Yarg. 1.HD, T. 18.06.2020, E. 2017/3771, K. 2020/2831 sayılı benzer nitelikte bir kararında “... *Bağışlayan bir yıllık süre dolmadan ölürse, geri alma hakkı mirasçılara geçer ve mirasçıları bu sürenin sona ermesine kadar bu hakkı kullanabilirler. Bağışlayan sağlığında geri alma sebebini öğrenememişse, mirasçıları ölümünden başlayarak bir yıl içinde bağışlamayı geri alma hakkını kullanabilirler.*” demektedir. (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/1-hukuk-dairesi-e-2017-3771-k-2020-2831-t-18-6-2020>, Erişim Tarihi: 05.12.2022).

²³⁵ Gül, s. 146; Köroğlu (Korkutma), s. 194.

göstermektedir. Buna göre; iptal hakkı sahibi, temyiz kudretini bir yıllık hak düşürücü sürenin başlamasından önce kaybetmişse, süre yasal temsilcinin atanması ile başlayacaktır. Buna karşılık, iptal hakkı sahibi temyiz kudretini bir yıllık hak düşürücü sürenin başlamasından sonra kaybetmişse, bu hâlde yasal temsilci atandıktan sonra süre yeniden başlamayacak ve kaldığı yerden işlemeye devam edecektir. Ek olarak belirtilmelidir ki; yasal temsilcinin atandığı süre, bir yıllık hak düşürücü sürenin bitmesine yakın bir zaman dilimine denk gelirse bu durumda TMK md.2 hükmü uyarınca yasal temsilciye ek süre verilmesi uygun görülmektedir.²³⁶

Bir önceki paragrafta belirtilen istisnai hâller dışında sözleşme taraflarından birinde birden fazla kişinin bulunması hâlinde iptal hakkının kim tarafından kullanılacağı ise ayrıca incelenmesi gereken bir meseledir. Buna göre, iptal hakkının kullanılması bakımından sözleşmenin bir tarafını oluşturan birden fazla kişinin tümünün irade sakatlığına maruz kalmış olması gerekmemektedir. İptal beyanı yalnızca iradesi sakatlanmış tarafça kullanılabilecektir. Diğer yandan irade sakatlığına maruz kalmayan kişiler açısından ise sözleşme hüküm ve sonuçlarını doğurmaya devam edecektir.²³⁷ Lakin belirtilmelidir ki, irade sakatlığına maruz kalmayan kişiler, TBK md.27/2'nin kıyasen uygulanması yolu ile aralarından bir kişinin iptal beyanında

²³⁶ Öztan, B.: Kişiler Hukuku: Gerçek Kişiler, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 11.Baskı, Ankara 2021, s. 140 vd.; Köroğlu (Korkutma), s. 195; Yarg. 2. HD, T. 20.06.2022, E. 2022/5387, K. 2022/6029 sayılı benzer nitelikte bir kararında “Çocuk hakkındaki bir yıllık süre, atamanın kayyım tebliği tarihinde; hiç kayyım atanmamışsa, çocuğun ergin olduğu tarihte işlemeye başlar. Çocuk ile başka bir erkek arasında soy bağı ilişkisi varsa, bir yıllık süre bu ilişkinin ortadan kalktığı tarihte işlemeye başlar. Bir yıllık süre geçtikten sonra gecikmeyi haklı kılan sebepler varsa, sebebin ortadan kalkmasından başlayarak bir ay içinde dava açılabilir... bu husus nazara alınmadan "hak düşürücü süre geçtiğinden" bahisle davanın reddine karar verilmesi doğru görülmemiş, kararın bu nedenle bozulmasına karar verilmesi gerekmiştir.” demektedir. (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 05.12.2022).

AYM, T. 27.10.2011, E. 2017/71, K. 2011/143 sayılı kararında “...Bir yıllık süre geçtikten sonra gecikmeyi haklı kılan sebepler varsa, sebebin ortadan kalkmasından başlayarak bir ay içinde dava açılabilir.” demektedir. (<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2011-143-nrm.pdf>, Erişim Tarihi: 06.12.2022).

²³⁷ Akyol, s. 238.

bulunmuş olması nedeniyle kendileri açısından da sözleşmenin hüküm ve sonuç doğurmasını engelleyebilir.²³⁸

II. İPTAL BEYANININ MUHATABI

Kural olarak iptal hakkı sahibi, iptal beyanını sözleşmenin diğer tarafına yöneltmektedir.²³⁹ Ancak belirtmek gerekir ki, bir önceki başlıkta belirtilmiş olan istisnai hâller iptal beyanının muhatabı açısından da geçerli olmaktadır.²⁴⁰ İlk olarak sözleşmenin diğer tarafının temsilciden faydalanması hâlinde iptal beyanının sözleşmenin diğer tarafına veya onun yetkili temsilcisine yöneltilmesi gerekir.²⁴¹ İkinci olarak, iptal hakkının kullanıldığına dair beyan iletilmeden önce sözleşmenin diğer tarafının ölmesi hâlinde, külli hâlefiyet ilkesi uyarınca sözleşmenin diğer tarafının mirasçılara iptal hakkının kullanıldığına dair bir beyan yapılacaktır.²⁴² Üçüncü olarak; sözleşme ilişkisinin devri hâlinde ise, sözleşmenin diğer tarafı devralan üçüncü kişi olacaktır. Bu durumda iradesi sakatlanmış tarafın, iptal beyanını sözleşmenin diğer tarafı olan devralan üçüncü kişiye yöneltecektir.²⁴³ Dördüncü olarak; sözleşmeden doğan alacak ya da borçların devri hâlinde alacak ya da borçları devralmış olan üçüncü kişi, sözleşmenin tarafı olmayacaktır. Bu durumda, iptal hakkının kullanılmasına ilişkin beyan, alacağı ya da borcu devreden ve hâlen sözleşmenin diğer tarafı olan kişiye yöneltilmelidir.²⁴⁴ Son olarak, sözleşmenin diğer

²³⁸ Gül, s. 154; Kurşat (Hile), s. 77; Köroğlu (Korkutma), s. 189-190; Kanışlı, s. 555-556.

²³⁹ Eren, s. 474; Buz (Yenilik), s. 207; Yıldırım (Hile), s. 233; Özer, s. 253; Kanışlı, s. 561; Köroğlu (Korkutma), s. 195.

²⁴⁰ Özer, s. 253; Kanışlı, s. 561.

²⁴¹ Buz (Yenilik), s. 207-208.

²⁴² Özkaya, s. 473; Demirbaş, s. 103; Özer, s. 253.

²⁴³ Köroğlu (Korkutma), s. 198; Özer, s. 255.

²⁴⁴ Kanışlı, s. 561-562; Köroğlu (Korkutma), s. 198; Demirbaş, s. 103-104.

tarafının birden fazla kişi olması hâlinde ise iptal beyanının tüm kişilere yöneltilmesi gerekmektedir.²⁴⁵ Lakin; sözleşmenin iptali, kişilerden bir veya birkaçını etkiliyor ve geriye kalan kişiler açısından değişiklik yaratmıyorsa bu durumda sözleşme bunlardan yalnızca biri veya birkaçı için iptal edilebilir. Bu hâlde, iptal hakkı sahibi ile beyan muhatabı arasındaki sözleşme ilişkisi sona erecek, diğer kişiler içinse sözleşme geçerliliğini korumaya devam edecektir.²⁴⁶ Ancak; sözleşmenin iptali, tüm kişileri etkiliyorsa bu durumda iptal beyanının bu kişilerin tamamına karşı ileri sürülmesi gerekir.²⁴⁷

III. İPTAL BEYANININ SÜRESİ

A. Genel Olarak

TBK md.39/1 uyarınca irade sakatlığı sebebiyle iptal beyanında bulunulması; iradesi sakatlanan tarafça, yanılma veya aldatmanın öğrenilmesinden ya da korkutmanın etkisinin ortadan kalkmasından itibaren bir yıllık süre ile sınırlandırılmıştır. İptal beyanının kullanılmasına ilişkin söz konusu bir yıllık süre hukuki mahiyeti gereği zamanaşımı süresi olmayıp, hak düşürücü süredir. Hak düşürücü süre, hak sahibinin hakkının korunması için kanun ya da sözleşme ile belirlenmiş olan bir süre içerisinde hakkını talep etmemesi veya gerekli eylem ya da işlemleri yapmaması hâlinde hakkının sona ermesine yol açan süre olarak

²⁴⁵ Özer, s. 253; Kanışlı, s. 561.

²⁴⁶ Özer, s. 253.

²⁴⁷ Özer, s. 254, dn. 834.

tanımlanabilir.²⁴⁸ Bir yıllık sürenin hukuki mahiyeti gereği hak düşürücü süre olması nedeniyle zamanaşımından farklı olarak, bu sürenin durması veya kesilmesi söz konusu olamayacağı gibi, tarafların karşılıklı olarak anlaşması ile sürenin uzatılması veya kısaltılması da mümkün değildir.

Bir yıl içinde ileri sürülecek olan iptal beyanının sözleşmenin diğer tarafının hâkimiyet alanına ulaşması gerekmektedir.²⁴⁹ Yasa koyucu, iradesi sakatlanan tarafa serbestçe karar vermekte özgür olması için bir yıllık süre tanımıştır. Bu durumda, yasa koyucu tarafından irade serbestliğinin korunmasının amaçlandığı söylenebilir.²⁵⁰

Bir yıllık hak düşürücü süre, TBK md.39/1 uyarınca yanılma ve aldatma hâlinde yanılma ve aldatmanın öğrenilmesinden itibaren korkutma hâlinde ise korkutmanın ortadan kalktığı andan itibaren işlemeye²⁵¹ başlamaktadır. Bir yıllık hak düşürücü süre

²⁴⁸ Eren, s. 474; Helvacı, s. 70-75; Akıncı, s. 155; Kurşat (İrade), s. 267; Kavak, (Medeni), s. 234-235; Yarg. İBBGK, T. 19.01.2007, E. 2005/1, K. 2007/1 sayılı kararına göre “Kural olarak zamanaşımı ile bir hakkın özü veya dava hakkı sona erer. Zamanın geçmesi ile bir hak ortadan kalkıyorsa buna hak düşürücü süre denir. Hak düşürücü süre, itiraz niteliğinde olduğundan mahkemelerce resen dikkate alınır.” (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/ibbgk-e-2005-1-k-2007-1-t-19-1-2007>, Erişim Tarihi: 13.11.2022).

²⁴⁹ Eren, s. 474; Saymen, F.H.: Borçlar Hukuku Dersleri Umumi Hükümler, C. I, İstanbul 1950, s. 199; Olgaç, s. 136; Yarg. HGK, T. 14.10.2021, E. 2017/1274, K. 2021/1242 sayılı kararı uyarınca “...Buradaki süre Hukuk Genel Kurulu’nun 01.06.2011 tarih ve 2011/14-281 E., 2011/373 K. sayılı kararında da belirtildiği üzere hak düşürücü süre niteliğinde olup, hak düşürücü sürenin Kanun’un açık hükmü uyarınca hata ve hilenin öğrenildiği tarihten itibaren başlayacağı kuşkusuzdur. İradesi sakatlanan tarafın hata veya hileyi öğrendiği andan itibaren bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde sözleşmeyle bağlı olmadığını bildirmesi veya verdiği şeyi geri istemesi zorunludur.” (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/hukuk-genel-kurulu-e-2017-1274-k-2021-1242-t-14-10-2021>, Erişim Tarihi: 01.12.2022).

²⁵⁰ Yıldırım (Hile), s. 261; Kanıslı, s. 632.

²⁵¹ Nitekim Yarg. 1.HD, T. 06.02.2013, E. 2012/16168, K. 2013/1367 sayılı kararında “...6098 sayılı Yasa’nın 39.maddesindeki (BK md.31) sürenin temlikin yapıldığı tarihi esas alınmak suretiyle hesaplanması doğru ve adil olmayacaktır. Zira, iradesi sakatlayan nedenin (korkutma) önem derecesi, ancak iradesi sakatlanan kimse tarafından doğru takdir olunabilir. Olaya bu açıdan bakıldığında ikrahın önemini yitirdiği an, iradesi sakatlanan için, korkunun silindiği, diğer bir deyişle korkutan kişi ve korkutmanın mahiyetine göre zarar görebileceği yönündeki endişenin ortadan kalktığı, kendisinin psikolojik açıdan güven içerisinde hissettiği andır. Bu durumda davacının özelinde “davalının tutuklanmış olması “, tehdit edici konumunda rahatlatıcı bir unsur kabul edilerek davacının davanın açıldığı tarihe yakın günlerde tehlikeden uzaklaştığı sonucuna varılmalı, tehditin vukuu bulduğu tarih değil, ortadan kalktığı tarih dikkate alınmalıdır.” diyerek ikraha uğramış olan tarafın, ikrahın etkilerinin tamamen ortadan kalktığından emin olmak için beklemesi gereken makul sürenin, hak düşürücü süre içerisinde dâhil edilmeyeceğini ortaya koymaktadır. (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/1-hukuk-dairesi-e-2012-16168-k-2013-1367-t-6-2-2013>, Erişim Tarihi: 01.12.2022).

içerisinde iradesi sakatlanmış olan tarafça açık veya örtülü şekilde bir iptal beyanında bulunulmadığı takdirde onanmış sayılacaktır. Bunun sonucu olarak sözleşmenin askı durumu sona erecek ve kuruluş anından itibaren geçerli bir sözleşme olarak değerlendirilecektir.²⁵²

B. Azami Süre Tartışması

TBK md.39/1 hükmü uyarınca iptal hakkının kullanılması için bir yıllık süre öngörülmüştür. Ancak bu hakkın kullanılması bakımından üst sınır teşkil eden bir süre öngörülmemiştir. Alman hukukunda ise Türk-İsviçre hukukundan farklı olarak BGB §124 hükmü iptal hakkının kullanılması için azami on yıllık bir süre öngörmektedir.²⁵³ Buna göre iradesi sakatlanan taraf, hukuki işlemin yapıldığı andan itibaren on yıl geçtikten sonra iptal hakkını kullanamayacaktır.²⁵⁴

İrade sakatlığı hâlinde sözleşmenin iptali için TBK md.39/1 hükmünde öngörülmemiş olmasına rağmen iptal hakkının kullanılmasının azami bir süreye tabi tutulup tutulamayacağı tartışmalıdır. Örneğin iradesi sakatlanan taraf, sözleşmenin akdedilmesinden beş, on ya da otuz yıl sonra yanılma ya da aldatmayı öğrenmişse, öğrenme tarihinden itibaren bir yıllık süre içerisinde sözleşmeyi iptal edebilecek

²⁵² Eren, s. 479; Buz (İrade Sakatlıkları), s. 310; Aybay, s. 69; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 444; Kılıçoğlu, s. 270; Kanışlı, s. 630-631; Yıldırım (Hile), s. 260; Demirbaş, s. 127; Tiftik (İptal), s. 85; Kurşat (Hile), s. 107; “...Kaldı ki ortaklık senedi 01.11.1978 tarihindedir, dava ise 24.12.1980 gününde açılmıştır. Senet altındaki tasdik şerhinden, senet metninin aynı gün davacı yanca okunduğu ve münderecatını öğrendiği anlaşılmaktadır. BK’nın 31.maddesine göre hilenin anlaşıldığı tarihten itibaren bir yıl içinde hileye uğrayan taraf, işbu akdi ifa etmemek hakkındaki kararı diğer tarafa bildirmez ya da verdiği şeyi istirdat etmezse akde icazet vermiş sayılır. Davacı bu madde uyarınca bir yıl içerisinde akitle bağlı olmadığını bildirmediğinden bu akde icazet vermiş sayılır ve artık hileye dayanamaz.” Yarg. 13.HD, T.13.02.1983, E. 1983/164, K. 1983/606 sayılı kararı için bkz (Özkaya, s.515.)

²⁵³ Eren, s. 475, dn. 140; Baş, s. 173; Gül, s. 157.

²⁵⁴ Köroğlu (Korkutma), s. 210.

midir?²⁵⁵ Öğretide bu konuya ilişkin üç görüş ileri sürülmüştür. İlk görüşe göre, TBK md.39 uyarınca azami bir süre öngörülmediğinden, bir kanun boşluğunun mevcudiyeti kabul edilmelidir. Hâkimin bu boşluğu TBK md.146 hükmünü kıyasen uygulayarak doldurması gerekir. Buna göre, iradesi sakatlanmış taraf, sözleşmenin akdedildiği tarihten itibaren azami on yıllık süre içinde iptal hakkını kullanmalıdır.²⁵⁶ İkinci görüşe göre ise TBK md.39 hükmü ile azami bir süre öngörülmediği için kanunda bir boşluk bulunmaktadır. Ancak ilk görüşte belirtilen uygulamadan farklı olarak hâkimlerin, kıyasen TBK md.146 hükmünü uygulamaktan ziyade, evlenmenin nispi geçersizliğine ilişkin TBK md.152 ve ölüme bağlı tasarrufların iptaline ilişkin TMK md.501 hükmünde düzenlenmiş beş yıllık azami süreyi esas almaları gerektiği belirtilmektedir.²⁵⁷ Öğretideki son görüşe göre, kanun koyucu tarafından TBK md.39 hükmünde bilinçli olarak azami süreye ilişkin düzenleme yapılmamıştır. İradesi sakatlanmış taraf, TBK md.39/1 hükmünde öngörülen bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde iptale ilişkin beyanda bulunabilecektir.²⁵⁸ Bu görüşe göre, iptal hakkı hukuki niteliği itibariyle yenilik doğuran bir hak olduğu için alacaklarla ilgili genel zamanaşımı süresini düzenleyen TBK md.146 hükmünün, haksız fiillerden doğan borç ilişkilerinin zamanaşımı süresini düzenleyen TBK md.72 hükmünün, mülkiyetin diğer tarafa geçmemesi nedeniyle sebepsiz zenginleşme süresini düzenleyen TBK md.82 hükmünün ve diğer tarafın kötü niyetli olabileceği ihtimaliyle olağan zamanaşımı

²⁵⁵ Eren, s. 475.

²⁵⁶ Eren, s. 475; Tiftik (İptal), s. 88; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, s. 454; Kılıçoğlu, s.271; Özkaya, s. 476; Köroğlu (Korkutma), s. 211.

²⁵⁷ Acemoğlu, s. 917-920; Köroğlu (Korkutma), s. 211; Baş, s. 174.

²⁵⁸ Eren, s. 476; Oğuzman, s. 183; Yıldırım (Hile), s. 263; Tiftik (İptal), s. 87-88; Özkaya, s. 476; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 230; Kanışlı, s. 640; Demirbaş, s. 113; Özer, s. 316; Köroğlu (Korkutma), s. 211-212.

süresini düzenleyen TMK md.712 hükmünün kıyasen uygulanması mümkün değildir.²⁵⁹

TBK'nın ilk taslağında²⁶⁰ sözleşmelerin irade sakatlığına dayalı olarak iptali için azami on yıllık bir süre öngörülmüştür. Söz konusu hükme yönelik eleştiriler neticesinde, tasarının son hâlinde “on yıllık azami süre” düzenlemesi çıkarılmıştır. İradesi sakatlanan tarafa tanınmış olan iptal hakkının süresinin her hâlde yanılma, aldatma ve korkutma bakımından on yıllık azami süre ile sınırlandırılmasının doğru olmadığı ve korkutma hâlinin bu süre dışında kalması gerektiği belirtilmiştir.²⁶¹ Bu bağlamda, hükmün haksız fiil hükmü ile uyumlu hâle getirilerek, irade sakatlığının derecesine göre aşamalı olarak farklı azami süreler öngörülmesinin daha uygun olacağı ileri sürülmüştür. Bu görüş uyarınca on yıllık azami süre neticesinde korkutmanın etkisi ortadan kalkmazsa, kişinin bu sözleşmeden kurtulma imkânı kalmayacaktır.²⁶² Öğretide *Yıldırım*, Borçlar Kanunu Tasarısı'nda yer alan irade sakatlığı hâllerinde sözleşmenin iptal edilmesi için öngörülen on yıllık azami süre sınırının kaldırılmasının isabetli bir karar olduğunu belirtmektedir. Yazara göre tüm irade sakatlığı hâlleri için “*genel geçer*” yeknesak bir üst süre öngörmek, bu sakatlıkların “irade serbestisini ne ölçüde ihlal ettiğini göz ardı etmek” anlamına gelmektedir. Yazar, “*hatayı hafif, hileyi orta, korkutmayı ağır şiddetteki depreme*” benzetmektedir. Bu hâllerin aynı ağırlıkta değerlendirilmesinin sakıncalı olduğunu

²⁵⁹ Oğuzman, s. 183; Özkaya, s. 476-477.

²⁶⁰ Tasarı TBK Madde 39/1, “*Yanılma veya aldatma sebebiyle ya da korkutulma sonucunda sözleşme yapan taraf, yanılma veya aldatmayı öğrendiği ya da korkutmanın etkisinin ortadan kalktığı andan başlayarak bir yıl ve herhâlde sözleşmenin kurulduğu andan başlayarak on yıl içinde sözleşme ile bağlı olmadığını bildirmez veya yerine getirdiği edimini geri istemezse, sözleşmeye onam vermiş sayılır.*” hükmünü amirdir.

²⁶¹ Turan Başara/Başara, s. 349; Türk Borçlar Kanunu Tasarısı Hakkında Gelen Görüşler, T.C. Adalet Bakanlığı, Ankara 2005, s. 64.

²⁶² Turan Başara/Başara, s. 349; Yıldırım, M.F.: *Borçlar Kanunu Tasarısında İrade Sakatlığı Hâlleri*, Prof. Dr. Ali Naim İnan'a Armağan, Ankara 2009, s. 943.

belirtmektedir.²⁶³ Aksi görüşte Atamer, madde lafzında “*sözleşme ile bağlı olmadığını bildirmez ya da yerine getirdiği edimini geri istemezse*” ifadesini teknik olmayan bir ifade olarak kabul etmiştir. Yazar, bu ifade yerine irade sakatlıkları için genel bir yaptırım olan “iptal” kavramına yer verilmesinin uygun olacağını belirtmektedir. Öte yandan, irade sakatlıkları açısından çıkarılan ancak gabin (aşırı yararlanma) açısından Tasarı’da kabul edilmiş olan on yıllık azami sürenin bütün irade sakatlığı hâlleri açısından kabul edilmesinin tutarlı bir yaklaşım olacağını belirtmektedir.²⁶⁴

Türk hukukunda hâkim görüş, irade sakatlıklarının iptali için azami bir süre öngörülmemesi gerektiği yönündedir. Hâkim görüşe göre; kanun koyucu irade sakatlıklarının iptaline ilişkin azami bir süre öngörmediği sürece iptal hakkının kullanılması da azami bir süre ile sınırlandırılmaz. İptal hakkı, yalnızca dürüstlük kuralı ile sınırlandırılabilecektir. Hâkim görüşe²⁶⁵ katılan yazarlar, irade sakatlığı nedeniyle sözleşmenin iptali bakımından kanunda düzenlenmemiş bir azami sürenin yorum yoluyla getirilmesinin kabul edilemeyeceğini belirtmektedir. Bu bakımdan, iptal hakkı azami bir süreyle sınırlandırılmaz. Yazarlar, kanun koyucunun on yıllık zamanaşımı süreleri ve hak düşürücü süre arasında bilinçli bir ayırım yaptığını kabul etmektedir. Azami bir sürenin bulunmaması hâlinde iptal hakkının doğurabileceği olumsuz sonuçlara karşı, TMK md.2 ve TBK md.34/1 hükmündeki dürüstlük kuralından yararlanılabileceği belirtilir. İptal hakkının kullanılması, aradan geçen süre açısından dürüstlük kuralına aykırılık taşıyorsa, TMK md.2 uyarınca hakkın kötüye kullanılması kabul edilerek iptal talebinin reddedilebilmesi mümkündür. Yazarlara

²⁶³ Yıldırım (İrade), s. 943.

²⁶⁴ Atamer, Y.M.: *Revize Edilmiş Türk Borçlar Kanunu Tasarısı’na İlişkin Değerlendirme ve Teklifler*, Hukuki Perspektif Dergisi 2006, S. 6, s. 21.

²⁶⁵ Öğretide hâkim görüşün taraftarları için bkz. Eren, s. 475-476; Oğuzman, s. 177 vd.; Oğuzman/Öz, s. 128-129; Tiftik (İptal), s. 89; Yıldırım (Hile), s. 263.

göre sözleşmenin akdedilmesinin üzerinden uzun bir zaman geçmesinden sonra irade sakatlığı nedeniyle iptal hakkını kullanmak, dürüstlük kuralına ve hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırıysa, irade sakatlığına uğrayan tarafa bu hakkın tanınmaması gerekmektedir. Ayrıca, özellikle sebepsiz zenginleşme durumlarında, ifa edilen edimin iadesini isteme hakkı, TBK md.82’de azami bir süre ile sınırlandırıldığı için, sebepsiz zenginleşme talebi zamanaşımına uğramışsa meselenin artık bu şekilde çözümlenmiş olacağı kabul edilmektedir.²⁶⁶ Federal Mahkeme vermiş olduğu bir kararında bir yıllık sürenin hak düşürücü süre olduğunu belirtmiş ve on yıllık azami bir sürenin kabul edilemeyeceğine hükmetmiştir.²⁶⁷ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 1951 yılında vermiş olduğu bir kararda “on yıllık azami sürenin kullanılması gerektiğine” karar vermiştir.²⁶⁸ Ancak Yargıtay daha sonraki kararlarında iptal hakkının kullanılması için azami bir sürenin bulunmadığını kabul etmiş ve bu görüşünden döndüğünü açıkça belirtmiştir.²⁶⁹

IV. İPTAL BEYANININ ŞEKLİ

TBK, iptal beyanının ne şekilde kullanılması gerektiğine ilişkin açık bir düzenleme getirmemiştir. Bu nedenle, iptal hakkının kullanılması şekle tabi

²⁶⁶ Eren, s. 476; Tiftik (İptal), s. 89; Yıldırım (Hile), s. 238; Köroğlu (Korkutma), s. 212-213; Baş, s. 176; Özer, s. 316.

²⁶⁷ Eren, s. 476; Karar metni için bkz. BGE 114 II 141.

²⁶⁸ “...Borçlar Kanununun 31.maddesindeki bir yıllık müddet hileye ıtıla tarihinden itibaren başlarsa da; ıtıla daha sonra da olsa satış tarihinden itibaren on senenin mürurundan sonra aynen iadesi istenemeyeceği ve hadisede yirmi dört senelik bir zaman geçmiş bulunduğu cihetle ısrar kararı için bkz. (Özkaya, s.497.)

²⁶⁹ Yarg.1.HD, T. 17.03.1989, E. 1989/3333, K. 1989/3063 sayılı kararına göre “...Dava, bu niteliği itibariyle Borçlar Kanunu’nun 125.maddesinde öngörülen on yıllık süreye tabi tutulamaz. Ancak, hata ve hilenin öğrenilmesinden itibaren BK.nun 31.maddesi uyarınca, davanın bir yıl içerisinde açılmış bulunması zorunludur. Bu madde, on yıllık bir tavanla sınırlandırılmış değildir.” (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/1-hukuk-dairesi-e-1989-3333-k-1989-3063-t-17-03-1989>, Erişim Tarihi: 08.12.2022).

değildir.²⁷⁰ TBK md.39/1’de yer alan “...bir yıl içinde sözleşme ile bağlı olmadığını bildirmez veya verdiği şeyi geri istemezse...” şeklindeki ifadelerden iptal beyanının açık veya örtülü olarak²⁷¹ sözleşmenin diğer tarafına yöneltilebileceği anlaşılmaktadır.

İptal beyanı için şekil şartı zorunlu olmamakla birlikte bu hakkın kullanılmasının ispatı açısından beyanın yazılı olarak yapılması uygun olacaktır. Öte yandan; iptal beyanının konusunu oluşturan sözleşmenin şekil şartına tabi olması, iptal beyanının da şekil şartına tabi olacağı anlamına gelmemektedir. Bu hâlde dahi iptal hakkı şekle tabi olmadan kullanılabilir.²⁷²

İradesi sakatlanan tarafın iptal beyanı, sözleşmenin diğer tarafının hâkimiyet alanına ulaştığı anda sözleşme kesin hükümsüz hâle gelmektedir. Bu nedenle ayrıca bir iptal davası açılmaz. Bir diğer deyişle, iptal hakkının dava yoluyla ileri sürülmesine gerek yoktur.²⁷³ Ancak, TMK’nın 152. ve 558.maddelerinde öngörülen evliliğin iptali veya ölüme bağlı tasarrufların iptali birer yenilik doğuran dava hakkıdır. Bu hâllerde, iptal hakkının dava açılarak kullanılması gerekmektedir.²⁷⁴

²⁷⁰ Eren, s. 474; Kocayusufpaşaoğlu/ Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 438; Oğuzman/Öz, s. 122; Olgaç, s. 134; “...Öte yandan, iptal hakkının kullanılması hiçbir şekle bağlı değildir. Hatanın öğrenildiği tarihten itibaren bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde, sözleşmenin karşı tarafına yöneltilecek tek taraflı bir irade açıklaması ile bildirebileceği gibi def’i veya dava yoluyla da kullanılabilir. Ayrıca hatanın varlığı her türlü delille ispat edilebilir.” Yarg. 1.HD, T. 14.06.2022, E. 2022/1696, K. 2022/4830; Yarg. 1.HD, T. 17.03.2022, E. 2022/33, K. 2022/2205; Yarg.1.HD, T. 14.02.2022, E. 2021/10243, K. 2022/1092; Yarg. 1.HD, T. 04.04.2022, E. 2022/205, K. 2022/2733; Yarg. 1.HD, T. 26.01.2022, E. 2021/1261, K. 2022/729 sayılı kararları için bkz. (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 13.12.2022).

²⁷¹ Eren, s. 474; Kurşat (Hile), s. 80; Özmen, S./Ürem, M.: *Geçerli Sebebe Dayanmaksızın Kullanılan Bozucu Yenilik Doğuran Hakkın Hukuki Sonuçları ve Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı Eleştirisi*, İBD 2016, C. XC, S. 3, s. 210-212.

²⁷² Olgaç, s. 134; Gül, s. 153; Demirbaş, s. 106.

²⁷³ Eren, s. 476; Oğuzman/Öz, s. 123; Kurşat (Hile), s. 84; Özer, s. 256; Köroğlu (Korkutma), s. 202; Yarg.1.HD, T. 07.12.2017, E. 2015/4638, K. 2017/7209 sayılı kararı uyarınca “...Yukarıda açıklanan gerek akademisyenlerin görüşü, gerekse Yargıtay’ın ve özellikle dairemizin “...bir yıllık hak düşürücü süre içinde sözleşme karşı tarafa yöneltilecek tek taraflı sarıh veya zımni bir irade açıklaması ile feshedilebileceği gibi def’i veya dava yoluyla da kullanılabilir.” şeklindeki müstakar uygulamaları nazara alındığında, iptal hakkının ileri sürülmesinin hiçbir şekle tabi bulunmadığı, hele hele dava açmanın zorunlu olmadığı anlaşılmaktadır.” (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>, Erişim Tarihi:13.11.2022).

²⁷⁴ Özkaya, s. 473.

İptal hakkı, talep veya cevap dilekçesinde ya da dava sırasında kullanılabilir. Ancak dava sırasında bile iptal beyanının mahkemeye değil, sözleşmenin diğer tarafına yöneltilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, dava sırasında ileri sürülen iptal beyanı ancak sözleşmenin diğer tarafının hâkimiyet alanına ulaştığı takdirde etkili olacaktır.²⁷⁵

§ 5- İPTAL HAKKININ SINIRLANDIRILMASI

TBK md.34 hükmünde iptal hakkının yanılan tarafça dürüstlük kurallarına aykırı olarak ileri sürülemeyeceği; özellikle sözleşmenin diğer tarafının, sözleşmenin yanılanın kastettiği biçimde kurulmasına onam vermesi hâlinde sözleşmenin kastedilen biçimde kurulmuş sayılacağı düzenlenmiştir. TMK md.2 hükmü uyarınca iptal hakkının sınırsız şekilde kullanılması mümkün olmamakta ve dürüstlük kurallarına uygun olarak kullanılması²⁷⁶ gerekmektedir. Başka bir deyişle, iptal hakkının kullanılması dürüstlük kuralı ile sınırlandırılmıştır. Aksi takdirde hakkın kötüye kullanılması gündeme gelecektir.²⁷⁷ İptal hakkı, hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırı olarak kullanılırsa, iptal beyanı geçersiz olacaktır. Bu durumda, sözleşme hüküm ve sonuçlarını doğurur.

Dürüstlük kuralı, kamu düzenini sağlamak ve zayıf tarafın güçlü olan tarafa kıyasla korunmasını amaçlamış olan emredici bir hukuk kuralıdır.²⁷⁸ Dürüstlük kuralının

²⁷⁵ Özer, s. 256.

²⁷⁶ Eren, s. 454, s. 476; Oğuzman/Öz, s. 108, s. 339; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 445; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 231; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 281; Hatemi/Gökyayla, s. 110; Reisoğlu, s. 91; Akıncı, s. 25, s. 155; Kılıçoğlu, s. 265; Yıldırım (Hile), s. 230, s. 249.

²⁷⁷ Eren, s. 454; Akıncı, s. 26; Kılıçoğlu, s. 266; Köroğlu (Korkutma), s. 237-238; Kanışlı, s. 611, Gül, s. 176-177; Özer, s. 295.

²⁷⁸ Hatemi, H.: Medeni Hukuka Giriş, Gözden Geçirilmiş 10.Baskı, İstanbul 2021, s. 193-198; Oğuzman/Barlas, s. 244; Kavak (Medeni), s. 38, s. 41, s. 82; Kavak, Y.: Medeni Hukukta Dürüstlük ve

amacı, haklar kullanılırken ve borçlar yerine getirilirken ortalama zekaya sahip, dürüst ve makul bir kişiden beklenen karşılıklı güven esasına²⁷⁹ dayanan davranışların gerçekleştirilmesidir.²⁸⁰ İptal hakkının dürüstlük kuralına aykırı şekilde ileri sürülmesine örnek olarak, sözleşmenin diğer tarafına karşı tehdit ya da haksız çıkar sağlanması amacıyla kullanılması gösterilebilir.²⁸¹

İptal hakkının dürüstlük kuralına aykırı şekilde ileri sürülmesi hâline ilişkin olarak kanun koyucu, yanıltma açısından TBK md.34 hükmü ile özel olarak düzenleme yapmış olmasına rağmen aldatma ve korkutma bakımından ise özel bir düzenleme yapmamıştır. Bu durumun sebebi; yanıltmada sözleşmenin diğer tarafının irade sakatlığına yol açmaması, buna karşın aldatma ve korkutmada ise irade sakatlığına yol açmasıdır. Ayrıca, hakkın kötüye kullanılmasının tespitinde, aldatmanın ya da korkutmanın “toplumsal olarak kabul edilemez fiiller” olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekir. Bu nedenle, hakkın kötüye kullanılmasının tespitinde, aldatan ya da korkutan tarafın hakkın kötüye kullanıldığını ileri sürerek fayda sağlamamasına dikkat edilmelidir.²⁸²

Hakkın kötüye kullanılması hâlleri; iradesi sakatlanan tarafın tutarsız davranması, sözleşmenin diğer tarafına karşı güvene aykırı davranışlar sergilemesi ya da sözleşmenin diğer tarafına yalnızca zarar verme amacıyla iptal hakkını kullanması

İyi Niyetin Korunması, İstanbul 2019, s. 137; Ateş, D.: *Sözleşme Özgürlüğü Yönünden Dürüstlük Kuralları*, TBB Dergisi 2007, C.XX, S. 72, s. 82.

²⁷⁹ Hatemi, s. 195; Oğuzman/Barlas, s. 244; Yarg. HGK, T. 22.03.2022, E. 2019/435, K. 22.03.2022 sayılı kararına göre “Dürüstlük ilkesini temel alan bu yaklaşım irade beyanlarının yorumunda ve dolayısıyla sözleşmelerin kurulup kurulmadığını tespitinde “korunmaya layık haklı güveni” esas alır ve “hukukî görünüşe güvenin korunması” alt ilkesini doğurur.” (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/hukuk-genel-kurulu-e-2019-435-k-2022-352-t-22-3-2022>, Erişim Tarihi: 05.12.2022).

²⁸⁰ Kavak (Medeni), s. 244; Kavak (Dürüstlük), s. 5-6, s. 28-29, s. 36-37, s. 137, s. 140; Uyar, T.: *Yargıtay Kararlarında “Dürüstlük (Objektif İyi Niyet) Kuralı” (MK.2/I) ve “Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı” (MK.2/II)*, Prof. Dr. Seyfullah Edis’e Armağan, İzmir 2000, s. 440; Ateş, s. 75, s. 82.

²⁸¹ Özer, s. 299.

²⁸² Gül, s. 178.

olarak sayılabilir.²⁸³ Ayrıca, iradesi sakatlanan tarafın sözleşmeyi iptal etmek istemesindeki menfaati ile sözleşmenin diğer tarafının sözleşme ilişkisini devam ettirmek istemesindeki menfaatler karşılaştırılabilir. Sonuç olarak, sözleşmenin iptal edilmesi hâlinde menfaatler arasında aşırı bir orantısızlık olduğunun tespit edilmesi de hakkın kötüye kullanılması anlamına gelir.²⁸⁴

TBK md.34 iki fıkradan oluşmaktadır. TBK md.34/1 uyarınca yanılan taraf, yanıldığını dürüstlük kurallarına aykırı olarak ileri süremez. Bu düzenleme, TMK md.2 hükmünde düzenlenen “herkesin haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kuralına uymakla yükümlü olduğu” kuralının özel görünümüdür.²⁸⁵ TBK md.34/1 hükmünün somutlaşmış hâli olan²⁸⁶ TBK md.34/2 uyarınca diğer tarafın, sözleşmenin yanılan tarafın kastettiği anlamda kurulmasına rıza göstermesi hâlinde sözleşme bu anlamda kurulmuş sayılacaktır:

İlk olarak TMK md.2’nin özel uygulaması²⁸⁷ olan TBK md.34/1 incelendiğinde iptal hakkının yanılan tarafça dürüstlük kurallarına aykırı olarak ileri sürülemeyeceği düzenlenmiştir. Yanılan tarafından dürüstlük kurallarına aykırı olarak ileri sürülen iptal beyanı hâlinde iptal hakkı hiç kullanılmamış gibi kabul edilecek ve iptal beyanında bulunulmuş olsa bile sonuç doğurmayacak ve sözleşme geçerliliğini koruyacaktır.²⁸⁸ TBK md.34/1 gereğince sözleşmenin irade sakatlığı nedeniyle geçersiz kılınabilmesi için yanılan tarafın korunmaya layık bir menfaatinin bulunup bulunmadığı incelenmektedir.²⁸⁹ İptal hakkı sahibinin ve sözleşmenin diğer tarafının

²⁸³ Oğuzman/Barlas, s. 247; Gül, s. 178.

²⁸⁴ Eren, s. 454; Kurşat (Hile), s. 99; Kanişlı, s. 611-612; Özer, s. 297; Demirbaş, s. 122.

²⁸⁵ Özer, s. 296.

²⁸⁶ Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 231.

²⁸⁷ Kılıçoğlu, s. 265.

²⁸⁸ Eren, s. 454; Akıncı, s. 155; Kılıçoğlu, s. 266; Yıldırım (Hile), s. 231; Köroğlu (Korkutma), s. 238; Gül, s. 182-183; Kanişlı, s. 610-611; Özer, s. 297.

²⁸⁹ Kurşat (Hile), s. 99; Kanişlı, s. 611; Köroğlu (Korkutma), s. 238; Özer, s. 297.

menfaat dengesinin karşılaştırıldığı titiz inceleme sırasında taraflar arasındaki menfaat dengesinin açıkça ağır ve orantısız olduğu sonucuna varıldığı takdirde dürüstlük kuralına aykırılık gündeme gelecektir. Bu durumda sözleşme geçerliliğini sürdürmeye devam edecektir.²⁹⁰ İsviçre Federal Mahkemesi, bir kararında hataya düşen tarafın iptal beyanında bulunabilmesinin “sözleşmenin diğer tarafının üstün menfaatlerine tecavüz etmemesi” koşuluna bağlı olduğuna hükmetmiştir.²⁹¹ Yargıtay 1. Hukuk Dairesi’nin 26.04.2021 tarihli kararında²⁹² “...Bu koşulların varlığı hâlinde hataya düşen taraf, isterse iptal hakkını kullanmak suretiyle hukuki ilişkiyi geçmişe etkili (makale şamil) olarak ortadan kaldırılabilir ve verdiği şeyi geri isteyebilir. Yeter ki hatanın ileri sürülmesi TBK’nın 34. ve TMK’nın 2. maddesinde hükme bağlanan dürüstlük kuralına aykırı olmasın.” denmektedir. Dürüstlük kuralına aykırılığın mevcudiyetine rağmen iptal hakkının sonuç doğurması hâlinde TBK md. 30’un içeriğine ve amacına hizmet etmeyecek bir durum meydana gelecektir. Çünkü, TBK md.30’un esaslı yanılmaya düşen tarafı geçerlilik şartıyla koruması ve ona sözleşme ilişkisini sona erdirmeye fırsatı tanınması, bu tarafın korunmaya değer bir menfaati olmasına bağlıdır.²⁹³

Bazı hâllerde yasa koyucu; yenilik doğuran hakkın muhatabına (sözleşmenin diğer tarafı), yenilik doğuran hakkın kendisine karşı kullanılmasına karşı çıkma imkânı tanıyabilir. Hak sahibi açısından olumsuz bir durumun giderilmesi için bazı yenilik doğuran haklar tanınır. Söz konusu olumsuz durumun giderilmesi bizzat muhatap

²⁹⁰ Akyol, s. 249; Yıldırım (Hile), s. 231; Köroğlu (Korkutma), s. 238-239; Gül, s. 182-183; Kanışlı, s. 610-612; Özer, s. 297.

²⁹¹ Karar metni için bkz. BGE 91 II 275 = JdT 1967 I 37; Akyol, s. 250.

²⁹² Karar metni için bkz. Yarg. 1. HD, T. 26.04.2021, E. 2020/1353, K. 2021/2520. (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/1-hukuk-dairesi-e-2013-1744-k-2013-5753-t-17-4-2013> Erişim Tarihi: 16.12.2022).

²⁹³ Kanışlı, s. 611.

tarafından teklif edilmesine rağmen, yenilik doğuran hakkın kullanılması dürüstlük kuralı ile bağdaşmayabilir. Muhatabın kendisine karşı kullanılan yenilik doğuran hakkı hükümsüz kılma ya da bu hakkın kullanılmasını engelleme yetkisine sahip olma hakkına “karşı yenilik doğuran haklar” denir.²⁹⁴ Bu durumda TBK md.34/1 hükmünün somutlaşmış hâli olan TBK md.34/2 karşımıza çıkmaktadır.²⁹⁵ TBK md.34/2, Türk hukukunda karşı yenilik doğuran hakların en önemli örneğidir. Bu hüküm uyarınca, yanılma hâlinde, sözleşmenin diğer tarafı sözleşmeyi yapmaya hazır olduğunu bildirirse artık sözleşmenin yanılma sebebiyle iptal edilmesi mümkün değildir. Sözleşme yanılanın kastettiği anlamda akdedilmiş sayılacaktır.²⁹⁶ Sözleşmenin diğer tarafı, yanılanın kastettiği anlamda sözleşme yapmaya hazır olduğunu belirterek, iptal hakkını ortadan kaldırmaktadır. Bu hâlde, daha önce kullanılmış olan iptal hakkı geçersiz hâle gelecektir.²⁹⁷

Hukuki niteliği itibariyle yenilik doğuran bir hak²⁹⁸ niteliğini taşıyan ve tek taraflı irade beyanı ile gerçekleştirilen bu bildirim, iptal beyanında bulunan tarafın onayına tabi değildir.²⁹⁹ Sözleşmenin diğer tarafınca gerçekleştirilecek olan mevzubahis bildirim, öğretide genel kabul görmüş olan görüşe göre ya iptal beyanında bulunulmasına kadar ki süre içerisinde ya da iptal beyanında bulunulmasından sonra derhâl gerçekleştirilecektir.³⁰⁰ Öğretideki bir diğer görüşe göre ise yanılanın iptal beyanında bulunurken gerekçe bildirmemesi hâlinde sözleşmenin diğer tarafının

²⁹⁴ Buz (Yenilik), s. 198.

²⁹⁵ Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 231.

²⁹⁶ Eren, s. 454; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 446; Buz (Yenilik), s. 198; Aybay, s. 69; Akıncı, s. 55-56; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 231; Kılıçoğlu, s. 266; Köroğlu (Korkutma), s. 239; Gül, s. 181-182; Kanışlı, s. 617; Özer, s. 300; Demirbaş, s. 123.

²⁹⁷ Buz (Yenilik), s. 198-199.

²⁹⁸ Köroğlu (Korkutma), s. 239; Kanışlı, s. 619; Özer, s. 301; Hukuki nitelik itibariyle iptal hakkının yenilik doğuran bir hak olmasına ilişkin özellikleri için bkz. yuk. 2. Bölüm, III, A.

²⁹⁹ Funk (çev.: Veldet/Selek), s. 50; Köroğlu (Korkutma), s. 239; Kanışlı, s. 619; Demirbaş, s. 123.

³⁰⁰ Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 445-446; Köroğlu (Korkutma), s. 239; Kanışlı, s.620; Özer, s. 302.

bildirimde bulunmasına ilişkin süre derhâl başlamayacaktır. Bu hâlde sözleşmenin diğer tarafının bildirimde bulunması, iptal beyanında bulunan tarafa hakkın kullanılma gerekçesinin öğrenilmesinden itibaren başlayacaktır.³⁰¹

§ 6- İPTAL HAKKININ KULLANILMASININ HÜKÜM VE SONUÇLARI

I. GENEL OLARAK

TBK md. 30 vd. hükümleri uyarınca iradesi sakatlanan tarafça bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde yapılacak olan iptal beyanı ile sözleşme geçmişe etkili (*ex tunc*) olacak şekilde ortadan kalkmakta ve kesin olarak hükümsüz hâle gelmektedir.³⁰² Yargıtay kararlarında³⁰³ da belirtilmiş olduğu üzere “...*değinen koşulların varlığı hâlinde aldatılan taraf, hakkını kullanmak suretiyle hukuki ilişkiyi geçmişe etkili (makable şamil) olarak ortadan kaldırabilir ve verdiği şeyi geri isteyebilir*”.

İptal beyanında bulunulmasıyla birlikte sözleşme geçmişe etkili olarak ortadan kalkacağı için taraflar iptal beyanından önce sözleşmeden doğan edimlerin ifasını henüz gerçekleştirmemişlerse bu edimlerin ifa yükümlülüğü sona erecektir. Buna karşılık, tarafların iptal beyanından önce sözleşmeden doğan edimlerin ifasını

³⁰¹ Kanışlı, s. 619-620.

³⁰² Eren, s. 471, s. 476-477; Akyol, s. 235; Kocayusufoğlu/Hatemi/ Serozan/Arpacı, s. 438; Buz (İrade Sakatlığı), s. 302; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 234; Özkaya, s. 473; Akıncı, s. 159; Kılıçoğlu, s. 263; Yıldırım (Hile), s. 236; Yıldırım (Tasarı), s. 933; Tiftik (İptal), s. 67-68, s. 76, s. 91; Kurşat (İrade), s. 261-263.

³⁰³ Yarg. HGK, T. 17.05.2022, E. 2019/830, K. 2022/653; Yarg. 1. HD, T. 17.01.2022, E. 2021/166, K.2022/294; Yarg. 1.HD, T. 17.01.2022 E. 2021/165, K. 2022/295; Yarg.1.HD, T. 10.01.2022, E. 2020/3764, K. 2022/71; Yarg. 8.HD, T. 23.06.2021, E. 2020/946, K. 2021/5413; Yarg.1.HD, T.17.06.2021, E. 2020/244, K. 2021/3379; Yarg.1.HD, T. 20.01.2021, E. 2019/2628, K. 2021/300 sayılı kararları için bkz. (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/Arama>, Erişim Tarihi: 21.12.2022).

gerçekleştirmiş olması hâlinde ise yerine getirilmiş olan edimlerin karşılıklı olarak iade edilmesi gerekmektedir.³⁰⁴

Bazı özel hâllerde ise iptal beyanında bulunulması sözleşmenin tamamını değil, yalnızca belli bir kısmını etkileyebilir.³⁰⁵ Bu takdirde, TBK md.27/2'nin kıyasen uygulanması ile “sözleşmenin kısmi iptali” gündeme gelmektedir.³⁰⁶ Belirtilmesi gereken bir diğer özel hâl ise irade sakatlığının sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerde vuku bulmasıdır. Sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerde iptal beyanında bulunulmasının geçmişe etkili olarak mı yoksa ileriye etkili olarak mı sona erdireceği ise ayrı bir tartışma konusudur.³⁰⁷

Çalışmanın bu kısmında ilk olarak sözleşmenin iptali ile beraber ortaya çıkan sözleşmenin tasfiye edilmesi süreci, daha sonra ise özel bir durum olarak sözleşmenin kısmi iptali ve sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerin iptalinin hukuki sonuçları incelenecektir.

³⁰⁴ von Tuhr (çev.: Edege), s. 325-327; Eren, s. 1428; Buz, V.: *Akamete Uğrayan Sözleşme İlişkilerinin Tasfiyesi*, Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan, C. I, İstanbul 2010, s. 649; Buz, V.: *Gabin Hâlinde Edimler Arasındaki Aşırı Oransızlığın Giderilerek Sözleşmenin Ayakta Tutulması*, BATİDER 1998, C. XIX, S. 4, s. 73; Akyol, s. 244; Kılıçoğlu, s. 271, s. 278; Saymen, s. 200; Yıldırım (Hile), s. 238; Köroğlu (Korkutma), s. 213-214; Gül, s. 220; Olgaç, s. 134.

³⁰⁵ Nomer, H.N.: *İrade Sakatlıklarında Kısmi İptal Mümkün Müdür?*, Prof. Dr. İlhan Ulusan'a Armağan, C. III, Ankara 2016, s. 524; Kanışlı, s.564; Köroğlu (Korkutma), s. 214.

³⁰⁶ Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 232; Kanışlı, s. 564; Köroğlu (Korkutma), s. 214.

³⁰⁷ Kanışlı, s. 564, s. 577; Köroğlu (Korkutma), s. 214.

II. SÖZLEŞMENİN TASFİYE EDİLMESİ

A. Genel Olarak

İradesi sakatlanan tarafın kanuni süre içerisinde iptal beyanında bulunmasıyla birlikte sözleşme geçmişe etkili olarak ortadan kalkmaktadır. Bu durum, sözleşme ilişkisinin planlandığı ve gerektiği gibi ilerlemediğini, dolayısıyla sözleşme taraflarının sözleşmeyi akdetme sırasındaki amaçlarına ulaşamadıklarını göstermektedir.³⁰⁸ Belirli bir edimin yerine getirilmesinin en olağan yolu olan sözleşme, “başarısızlığa” (akamete) uğramıştır ve bu nedenle tasfiye edilecektir.³⁰⁹ Sözleşmenin tasfiye edilmesinin amacı, sözleşmenin kurulmadan önceki hâlinin yeniden yaratılmasıdır.³¹⁰ Kuşkusuz, bu durum yalnızca sözleşmenin iptal edilmesine has bir durum değildir. Sözleşmenin tasfiye edilmesi, sözleşmenin kuruluşu sırasında meydana gelen bir geçersizlik veya irade sakatlığı sebebiyle olabileceği gibi sözleşmenin kurulmasından sonra meydana gelen bir ifa engeli sebebiyle de gündeme gelebilir.

Sözleşmenin kuruluş veya ifa aşamasında açığa çıkan sorunlar nedeniyle arzu edilen sonucu doğurmayan sözleşmelere “akamete uğrayan sözleşmeler” denir. Tam ve gereği gibi ifa ile çözülememiş bu tür sözleşme ilişkilerinde, hâlihazırda ifa edilmiş olan edim hareketlerinin tasfiyesi gerekir.³¹¹ Diğer bir deyişle, örneğin irade sakatlığı nedeniyle iptal edilecek olan veya ifa engeli nedeniyle sona erdirilmiş olan bir

³⁰⁸ Kanışlı, s. 582.

³⁰⁹ Buz (Tasfiye), s. 612; Dalcı Özdoğan, N.: *Sözleşmelerin Tasfiyesinde Uygulanacak Kuralların Tespiti*, ÇÜHFD 2016, C. III, S. 6, s. 15.

³¹⁰ Buz (Tasfiye), s. 612.

³¹¹ Buz (Tasfiye), s. 613; Kanışlı, s. 582.

sözleşme ilişkisinde sözleşmenin tarafları sözleşmeyi iptal etmeden önce yerine getirmiş oldukları edimleri birbirlerine karşılıklı³¹² olarak iade edeceklerdir.³¹³ İade edilecek edimler içerisinde tarafların birbirlerine sözleşme ilişkisi içerisinde vermiş oldukları menkuller, gayrimenkuller veya kazandırılmış olan haklar yer almaktadır. Bu durumda sözleşmenin her iki tarafı da yerine getirdikleri edimlerin iadesini talep etme hakkına sahiptir.³¹⁴ Diğer yandan, sözleşme iptal edilmeden önce henüz yerine getirilmemiş edimlerin iadesi söz konusu olmayacaktır. Bu edimler iptal hakkının kullanılması üzerine sona erecektir. Dolayısıyla, tarafların bir ifa talebi ve ifa yükümlülüğü olmayacaktır.³¹⁵

Sözleşmenin tasfiyesinin gerçekleştirilebilmesi için en az bir sözleşme tarafının edimlerini kısmen ya da tamamen ifa etmiş olması gerekmektedir. Aynı zamanda sözleşme ilişkisi geçmişe etkili olarak ortadan kalkmalıdır.³¹⁶

Sözleşmenin tasfiyesinin ne şekilde gerçekleştirileceği kanunda açıkça düzenlenmemiştir. Şöyle ki, sözleşmenin tarafları iptal hakkının kullanılmasından önce edimlerini ifa etmiş olabilir. Bu durumda, taraflar bu edimleri birbirlerine ne şekilde ve hangi kurallara göre iade edeceklerini açıklığa kavuşturmalıdır. Öğretide bu hususa ilişkin olarak “klasik tasfiye teorisi” ve “sözleşmesel tasfiye teorisi (yeni tasfiye teorisi/dönüşüm teorisi)” olmak üzere iki teori ileri sürülmüştür.³¹⁷

³¹² Öğretide Serozan, karşılıklı olarak edimlerin iade edilmesini “*füli sinallagma*” olarak adlandırmaktadır. Bkz. Serozan (Sözleşmeden Dönme), s. 147; Özçelik, Ş.B.: *Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sebeplerle Borcun İfa Edilmemesi ve Mücbir Sebep Kayıtları*, Ankara Üniversitesi 2009, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 63.

³¹³ von Tuhr (çev.: Edege), s. 306-308; Buz (Tasfiye), s. 612, s. 649; Kılıçoğlu, s. 271, s. 278; Akyol, s. 244; Yıldırım (Hile), s. 238; Köroğlu (Korkutma), s. 214; Gül, s. 220; Akçura Karaman, s. 305; Özçelik, s. 6, s. 62 vd.

³¹⁴ von Tuhr (çev.: Edege), s. 306-308; Akyol, s. 244; Yıldırım (Hile), s. 238; Gül, s. 220; Akçura Karaman, T.: *Sona Ermiş veya Geçersiz Sözleşmelerde Tarafların İfa Etmiş Oldukları Edimlerin İadesi*, GÜHFD 2018, S. 1, s. 305.

³¹⁵ Buz (Sözleşmeden Dönme), s. 148.

³¹⁶ Buz (Tasfiye), s. 614; Tunçomağ, s. 240; Gül, s. 220.

³¹⁷ Buz (Tasfiye), s. 616, s. 651; Köroğlu (Korkutma), s. 214-215.

B. Klasik Tasfiye Teorisi

Klasik tasfiye teorisi³¹⁸ uyarınca iradesi sakatlanan tarafın kanunda belirtilen hak düşürücü süre içerisinde iptal beyanında bulunması hâlinde, iade edilecek olan edimlerin hukuki sebebini meydana getiren³¹⁹ sözleşme, geçmişe etkili olarak kesin hükümsüz hâle gelmektedir. Sözleşmenin kesin hükümsüz hâle gelmesi üzerine daha önce yerine getirilen edimlerin iadesi gerekir.³²⁰ Klasik görüş çerçevesinde iade talepleri bakımından değerlendirilmesi gereken üç olasılık vardır. İlk olasılık, yalnızca borçlandırııcı işlemin sakatlanması hâlidir. İkinci olasılık, yalnızca tasarruf işleminin sakatlanması hâlidir. Üçüncü olasılık ise hem borçlandırııcı işlemin hem de tasarruf işleminin sakatlanması hâlidir.³²¹

İrade sakatlığından yalnızca borçlandırııcı işlemin etkilendiği ilk olasılıkta; iadenin yasal dayanağı, tasarruf işleminin geçerliliğinin borçlandırııcı işlemin geçerliliğine bağlı olup olmamasına göre değişmektedir. Tasarruf işleminin geçerliliğinin borçlandırııcı işlemin geçerliliğine bağlı olduğu hukuki sebebe bağlı işlemlerde iade talebinin yasal dayanağı, istihkak davasıdır. Tasarruf işleminin geçerliliğinin borçlandırııcı işlemin geçerliliğine bağlı olmadığı sebepten soyut işlemlerde ise sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre iade gerçekleşecektir.³²²

³¹⁸ Öğretide bu görüşün taraftarları için bkz. Eren, s. 1428; Oğuzman/Öz, s. 123; Buz (Tasfiye), s. 615 vd.; Buz (Sözleşmeden Dönme), s. 118, dn. 5; Serozan (Sözleşmeden Dönme), s. 179-180; Özer, s. 266-267; Demirbaş, s. 118; Köroğlu (Korkutma), s. 224.

³¹⁹ Köroğlu (Korkutma), s. 217.

³²⁰ Eren, s. 477; Buz (Tasfiye), s. 621; Buz (Gabin), s. 73; Öz, T.: *Borçlu Temerrüdünde Sözleşmeden Dönmenin Bu Sözleşme Gereğince Kazanılmış Ayni Haklara Etkisi ve Klasik Dönme Kuramı ile Yeni Dönme Kuramının Kısa Bir Karşılaştırmalı Eleştirisi*, İÜMHAD 1996, C. XIII, S. 16, s. 138; Yıldırım (Hile), s. 238; Tiftik (İptal), s. 76; Kanışlı, s. 585; Köroğlu (Korkutma), s. 216-217.

³²¹ Baş, s. 199.

³²² Baş, s. 200; Tokat, H.: *Ayni Akit*, Ankara 2022, s. 240-241; Tunçomağ, s. 241; Sürücü, M.: *İrade Sakatlığı Hâllerinde İyiniyetin Korunması*, Prof. Dr. Şener Akyol'a Armağan, İstanbul 2011, s. 679 vd.

Taşınır ve taşınmazların devrinin bu açıklamalar doğrultusunda ayrı olarak incelenmesi faydalı olacaktır.

Taşınır mülkiyetinin devrinde sebebe bağlılık görüşünün³²³ mü yoksa sebepten soyutluk (mücerretlik) görüşünün³²⁴ mü benimsenmesi gerektiği mülkiyetin devri ile birlikte hangi tarafın korunmak istendiğiyle ilgilidir.³²⁵ Dolayısıyla bu iki görüş, hukuki ilişkinin farklı taraflarını korur. Sebebe bağlılık görüşü benimsendiği takdirde taşınırını devreden malik ve onun alacakları korunur. Sebepten soyutluk görüşünün benimsenmesi hâlinde ise mülkiyeti iktisap etmiş sayılan devralan ve onun alacakları korunur.³²⁶ TMK’da bu duruma ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Öğretideki hâkim görüşe³²⁷ göre taşınır mülkiyetinin devrinde sebebe bağlılık görüşünün benimsenmesi gerekir. Sebebe bağlılık görüşü benimsendiği takdirde taşınırını devreden malik ve onun alacakları korunacaktır.³²⁸ İptal beyanında bulunması hâlinde sözleşme geçmişe etkili olarak kesin hükümsüz hâle gelmektedir. Bu nedenle, tasarruf işlemi de geçersiz olacak ve devralan mülkiyet hakkını kazanamayacaktır. Bu hâlde, istihkak davası ile taşınırın geri verilmesi talep edilecektir. İstihkak davası çerçevesinde iade yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesi açısından TMK md.993 vd. hükümleri uygulama alanı bulacaktır.³²⁹ Lakin tasarruf işlemi geçersiz olduğu

³²³ Öğretide sebebe bağlılık görüşü tarafları için bkz. Burcuoğlu, H.: *Taşınır Mülkiyetinin Devrinde Sebebe Bağlılık ve Soyutluk Kavramları ve Bu Kavramlar Kapsamında Sebepsiz Zenginleşme*, İAÜHFD 2018, C. IV, S. 1, s. 60-61; Buz (Sözleşmeden Dönme), s. 166; Erbek, Ö.: *Taşınır Mülkiyetinin Devrinde Sebebe Bağlılık (İllilik) – Soyutluk (Mücerretlik) Meselesi*, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi 2013, C. VIII, s. 979; Öz (Sözleşmeden Dönme), s. 140.

³²⁴ Öğretide sebepten soyutluk görüşü tarafları için bkz. Burcuoğlu, s. 62-65; Buz (Sözleşmeden Dönme), s. 166; Erbek, s. 979; Öz (Sözleşmeden Dönme), s. 140.

³²⁵ Burcuoğlu, s. 57; Sirmen, L.: *Eşya Hukuku*, 10.Baskı, Ankara 2022, s. 556; Güven, K.: *Taşınır Mülkiyetinin Devren Kazanılmasında Sebebe Bağlılık (İllilik) Sorunu*, BÜHFD 2021, C. VII, S. 1, s. 12.

³²⁶ Sirmen, s. 556; Güven, s. 14-15.

³²⁷ Burcuoğlu, s. 57; Serozan, R.: *Taşınır Eşya Mülkiyetinin Devrinde: Ayni Tasarruf Sözleşmesinin Borçlanma Sözleşmesinden Ayrılığı ve Soyutluğu*, Prof. Dr. Tahir Çağa’nın Anısına Armağan, İstanbul 2000, s. 400 vd; Sirmen, s. 249 vd., s. 406; Sirmen, s. 556; Öz (Sebepsiz Zenginleşme), s. 188.

³²⁸ Erbek, s. 979; Güven, s. 12; Sirmen, s. 556.

³²⁹ Buz (Tasfiye), s. 620; Tunçomağ, s. 241.

hâlde, mülkiyet yine de kaybedilmişse³³⁰, iadenin yasal dayanağı sebepsiz zenginleşme olacaktır.³³¹ Taşınır mülkiyetinin devrinde sebepten soyutluk görüşünün benimsenmesi hâlinde ise sözleşmenin iptal edilmiş olmasının tasarruf işlemini geçersiz kılmayacağı kabul edilir. Bu görüşün benimsenmesi hâlinde mülkiyeti iktisap etmiş sayılan devralan ve onun alacakları korunur.³³² Ayrıca bu görüşe göre iade talebinin yasal dayanağı “*condictio ob causam finitam*” (sona eren sebebe dayanan sebepsiz zenginleşmenin iadesi davası) olacaktır.³³³

Taşınmaz mülkiyetinin devrinde TMK md.1024/2 hükmü uyarınca sebebe bağlılık ilkesi geçerlidir. Buna göre “*bağlayıcı olmayan bir hukuki işleme dayanan veya hukuki sebepten yoksun bulunan tescil, yolsuzdur*”. Konusu taşınmaz devri olan bir sözleşmenin iptali ile sözleşme geçmişe etkili olarak kesin hükümsüz hâle gelmektedir. Bunun bir sonucu olarak tasarruf işleminin nedeni ortadan kalkar. Tasarruf işleminin nedeninin ortadan kalkması ile devralan mülkiyet hakkını kazanamayacaktır. Bu durumda malik, TMK md.1025 hükmü uyarınca tapu sicilinin düzeltilmesini dava edebilir. Bu dava, istihkak davası niteliğine haizdir.³³⁴ Ancak belirtmek gerekir ki, tasarruf işleminin geçersiz hâle getirilmesi her zaman istihkak davası açma imkânını vermez. İlk olarak, olağan zamanaşımı süresini düzenleyen TMK md.712 hükmü³³⁵ ve olağanüstü zamanaşımı süresini düzenleyen TMK

³³⁰ Bu konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Kanışlı, s. 590-593.

³³¹ Burcuoğlu, s. 57; Eren, s. 477; Buz (Tasfiye), s. 620; Buz (Sözleşmeden Dönme), s. 121-122; Sirmen, s. 556; Öz (Sebepsiz Zenginleşme), s. 66; Tiftik (İptal), s. 78; Yıldırım (Hile), s. 238; Tunçomağ, s. 241; Özer, s. 260; Köroğlu (Korkutma), s. 218; Akçura Karaman, s. 305-306; Kanışlı, s. 587, s. 590.

³³² Sirmen, s. 556; Güven, s. 14-15.

³³³ Burcuoğlu, s. 77, dn. 51; Sirmen, s. 556; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, s. 1011; Kanışlı, s. 592.

³³⁴ Sirmen, s. 249 vd., s. 406.

³³⁵ TMK md. 712 : “*Geçerli bir hukukî sebep olmaksızın tapu kütüğüne malik olarak yazılan kişi, taşınmaz üzerindeki zilyetliğini davasız ve aralıksız olarak on yıl süreyle ve iyi niyetle sürdürürse, onun bu yolla kazanmış olduğu mülkiyet hakkına itiraz edilemez.*”

md.713/1 hükmü³³⁶ uyarınca taşınmaz mülkiyeti, kazandırıcı zamanaşımı ile de kazanılabilir.³³⁷ İkinci olarak, iyi niyetli üçüncü bir kişi TMK md.1023 hükmü uyarınca yolsuz tescile güvenerek taşınmaz mülkiyetini kazanabilir. Buna göre, “*tapu kütüğündeki tescile iyi niyetle dayanarak mülkiyet veya bir başka aynı hak kazanan üçüncü kişinin bu kazanımı korunur*”. Mülkiyet hakkını kaybeden eski malik, taşınmazı üçüncüye kişiye devredene karşı sebepsiz zenginleşme hükümleri çerçevesinde iade talebinde bulunabilir.³³⁸

İrade sakatlığından yalnızca tasarruf işlemin etkilendiği ikinci olasılıkta, yalnızca tasarruf işlemi iptal edilir. Bu olasılığın çözümü, birinci olasılığa göre daha kolaydır. Borçlandırıcı işlem geçerliliğini koruduğundan, tasarruf işleminin geçerli bir şekilde yeniden yapılması gerekir.³³⁹

İrade sakatlığının hem borçlandırıcı işlemi hem de tasarruf işlemini etkilediği üçüncü olasılıkta ise “geçersizlik özdeşliği” söz konusudur. Geçersizlik özdeşliğinde geçersizlik, iki işlemi de etkilemiştir ve her iki işlem birbirine bağlıdır. Hem borçlandırıcı işlemde hem de tasarruf işleminde var olan sakatlık sebebiyle irade beyanını ileri sürmek isteyen tarafın, her bir işlem için ayrı ayrı beyanda bulunması gerekmez. Tek bir iptal beyanı ile işlemin geçersiz kılınabilmesi mümkündür.³⁴⁰ İptal hakkının kullanılmasıyla birlikte devralan mülkiyet hakkını kazanamayacaktır. Burada sebebe bağlılık görüşü ve sebepten soyutluk görüşünden bağımsız olarak iade talebinin yasal dayanağı, istihkak davasıdır.³⁴¹ Şüphesiz, geçersiz olan tasarruf işlemine rağmen

³³⁶ TMK md. 713/1 : “*Tapu kütüğünde kayıtlı olmayan bir taşınmazı davasız ve aralıksız olarak yirmi yıl süreyle ve malik sıfatıyla zilyetliğinde bulunduran kişi, o taşınmazın tamamı, bir parçası veya bir payı üzerindeki mülkiyet hakkının tapu kütüğüne tesciline karar verilmesini isteyebilir.*”

³³⁷ Sirmen, s. 248, s. 406.

³³⁸ Eren, s. 477; Tiftik (İptal), s. 79; Buz (Sözleşmeden Dönme), s. 120-122; Özer, s. 263.

³³⁹ Serozan (Taşınır), s. 405; Öz (Sebepsiz Zenginleşme), s. 212 vd.; Kanışlı, s. 593.

³⁴⁰ Baş, s. 203.

³⁴¹ Serozan (Taşınır), s. 404; Öz (Sebepsiz Zenginleşme), s. 198; Tokat, s.241; Kanışlı, s. 593.

mülkiyetin sözleşmenin diğer tarafına geçtiği kazandırıcı zamanaşımı, işleme, birleşme, karışma, iyi niyetli üçüncü kişinin mülkiyeti kazanması gibi belli istisnai durumlarda iadenin yasal dayanağı, sebepsiz zenginleşme hükümleri olacaktır.³⁴²

C. Sözleşmesel Tasfiye Teorisi

Türk-İsviçre hukukunda, sözleşmenin kurulması sırasındaki bir sakatlık veya geçerli bir şekilde kurulmasına rağmen ifa aşamasında ortaya çıkan bir engel sebebiyle sözleşmenin akamete uğradığı hâllere uygulanacak ortak tasfiye hükümleri bulunmamaktadır. Bu nedenle, iade taleplerine klasik tasfiye teorisinde kabul edildiği üzere sebepsiz zenginleşme ve istihkak davası hükümleri uygulanır. Öğretide, özellikle tam iki taraflı akdi ilişkilerin tasfiyesi bakımından bu hükümlerin yetersiz olduğu ve birçok yönden menfaat durumunun dikkate alınmadığı gerekçesiyle alternatif bir tasfiye teorisi ileri sürülmüştür.³⁴³ Bu yönde bir tasfiye düzeni önerilmesi, esasen klasik tasfiye teorisindeki zamanaşımı, iade hasarı ve iade borçlarında ifa sırası gibi sorunlara çözüm arayışından doğmuştur.³⁴⁴

Öğretide ileri sürülen sözleşmesel tasfiye teorisi³⁴⁵ uyarınca iradesi sakatlanan tarafın kanunda belirtilen hak düşürücü süre içerisinde iptal beyanında bulunması

³⁴² Kanışlı, s. 593; Baş, s. 202; Dalcı Özdoğan, s. 16.

³⁴³ Buz (Tasfiye), s. 641; Kanışlı, s. 599; Yıldırım (Hile), s. 239; Gül, s. 231; Baş, s. 205; Aksi açıdan öğretide *Buz*, sözleşmesel tasfiye teorisinin sözleşme tasfiyelerinin tümü açısından çözüm yaratamayacağını belirtmektedir. *Buz*, söz konusu teorisinin uygulanacağı sözleşme hükümleri açısından ikna edici bir çözüm yaratacak hükmün bulunmadığını ve “sorunlara ilişkin tatmin edici çözümler sunmaktan aciz” bir niteliğinin bulunduğunu belirtmektedir. Yazar, modern hukuk gelişmelerine uyumlu olacak şekilde iadenin ortak esaslarının yaratılması gerektiğini savunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Buz (Tasfiye), s. 639-644, s. 648 vd.; Buz (Sözleşmeden Dönme), s. 161 vd.

³⁴⁴ Buz (Tasfiye), s. 617 vd.; Buz (Sözleşmeden Dönme), s. 161, s. 202.

³⁴⁵ Öğretide bu görüşün taraftarları için bkz. Akçura Karaman, s. 303; Yıldırım (Hile), s. 242-244; Öğretide *Yıldırım*, edimlerin iadesi için sebepsiz zenginleşme veya istihkak davası hükümlerine başvurulması yerine sözleşmesel tasfiye teorisi uyarınca sözleşme hukuku kurallarına başvurulmasının “paradigma değişikliği” yaratmadığını belirtmektedir. Yazar, sözleşme hukuku kurallarına

hâlinde sözleşme kuruluş anından itibaren kesin hükümsüz hâle gelir.³⁴⁶ İptal beyanında bulunulmasıyla birlikte iade edilecek olan edimlerin yasal dayanağı, sözleşmenin içerik değiştirmesidir. Başka bir ifadeyle, taraflarca akdedilmiş olan sözleşme içerik değiştirerek ifa edilmiş olan edimlerin iadesine ilişkin tasfiye ilişkisi hâline dönüşmektedir.³⁴⁷ Sözleşmesel tasfiye teorisi uyarınca işlemi yapan kişinin malvarlığındaki pasiflerini artıran borçlandırıcı işlemin geçerliliği etkilenmektedir. Lakin işlemi yapan kişinin malvarlığındaki aktiflerini azaltan ve iptal edilmiş olan sözleşmenin yerine getirilmesi amacıyla gerçekleştirilmiş olan tasarruf işleminin geçerliliği etkilenmemektedir.³⁴⁸

Sözleşmesel tasfiye teorisini savunan yazarların dayandığı birkaç argüman bulunmaktadır. İlk olarak, bu teori zamanaşımı sürelerine ilişkin açık ve yeknesak bir çözüm getirmektedir. Buna göre, hem iade hem de tazminat talepleri TBK md.146 hükmü uyarınca on yıllık genel zamanaşımı süresine tabi olacaktır.³⁴⁹ Bu durumda, taraflardan birinin sebepsiz zenginleşmeye dayalı talebi zamanaşımına uğrasa bile diğer tarafın zamanaşımına uğramayan bir istihkak talebinde bulunması hâlinde yaşanabilecek olan haksız durumun önüne geçilir.³⁵⁰ İkinci olarak, iptal hâlinde iade yükümlülüğünün sebepsiz zenginleşme veya istihkak hükümleri çerçevesinde yapılabileceğini öngören bir kanun hükmünün bulunmadığı belirtilir. Bu sebeple

başvurulması ile taraf menfaatlerinin eşit şekilde değerlendirmeye tabi olacağını savunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldırım (Hile), s. 242-244; *Kanışlı* ise olması amaçlanan hukuk düzeni içerisinde menfaatler dengesi ve hukuk güvenliği bakımından alternatif bir tasfiye düzeninin isabetli olacağı görüşünde olmakla birlikte sözleşmesel tasfiye teorisinin mevcut hukuk dogmatikliğiyle ve mevcut kanunun sistematiğiyle bağdaşmayacağı kanaatindedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kanışlı, s. 609-610.

³⁴⁶ Buz (Tasfiye), s. 621; Yıldırım (Hile), s. 239; Özer, s. 264; Köroğlu (Korkutma), s. 222; Kanışlı, s. 599, dn. 1530, s. 602; Gül, s. 221, s. 230-231.

³⁴⁷ Kanışlı, s. 602; Köroğlu (Korkutma), s. 222; Gül, s. 221, s. 230-231.

³⁴⁸ Serozan (Sözleşmeden Dönme), s. 78 vd.; Buz (Sözleşmeden Dönme), s. 119; Öz (Sözleşmeden Dönme), s. 136.

³⁴⁹ Buz (Tasfiye), s. 641; Özer, s. 266; Kanışlı, s. 606; Köroğlu (Korkutma), s. 223; Gül, s. 233.

³⁵⁰ Özer, s. 266; Kanışlı, s. 606.

sözleşmesel tasfiye teorisinin irade sakatlığı hükümlerine aykırılık taşımadığı ifade edilir. Üçüncü olarak, sözleşmenin kurulması veya ifası sırasında ortaya çıkan sorunlar sebebiyle sözleşmenin başarısızlığa (akamete) uğradığı durumlardaki asıl amacın, sözleşme kurulmadan önceki duruma (*status quo ante*) döndürmek olduğu savunulmaktadır. Dönme, butlan veya iptal söz konusu olduğunda bu amaç değişmemektedir. Tarafların akamete uğramış olan sözleşmeyi akdetmek için “*karşı karşıya hiç gelmemiş olsalardı, hangi durumda bulunacak idiyse, o duruma sokulmaları*” amaçlanır.³⁵¹ Ayrıca sebepsiz zenginleşme hükümleri, *quo ante* durumun sağlanması için yeterli değildir. Sözleşmenin geçmişe etkili olarak sona erdiğinin kabulü hâlinde ise sakatlığa uğrayan taraf istihkak talebinin mümkün olmadığı durumlarda sebepsiz zenginleşme hükümleriyle yetinecektir. Sözleşmenin diğer tarafı iyi niyetliyse, iyi niyetli sebepsiz zenginleşen yalnızca elinde kalanı vermekle yükümlüdür. Böylece, irade sakatlığına uğrayan taraf dezavantajlı duruma düşer. Bu teorinin en önemli gerekçelerinden biri, iade edilecek olan edimin imkânsızlaşması hâlinde, iade borçlusunun bazı durumlarda sebepsiz zenginleşme ya da istihkak hükümleri uyarınca iade borcundan kısmen veya tamamen kurtulmasının amaca uygun olmaması ve iade borçlusuna haksız bir koruma sağlamasıdır.³⁵² Çünkü, TBK md.79/1 hükmü uyarınca iyi niyetli sebepsiz zenginleşen, iade anında zenginleşmesinin elinden çıkmış olduğu def’ini ileri sürerek iade yükümlülüğünden kurtulabilir. Benzer şekilde, TMK md.993/1’e göre “*iyi niyetle zilyedi bulunduğu şeyi, karineyle mevcut hakkına uygun şekilde kullanan veya ondan yararlanan zilyet, o şeyi geri vermekle yükümlü olduğu kimseye karşı bu yüzden herhangi bir tazminat ödemek zorunda değildir.*” ve TMK md.993/2’ye göre “*iyi niyetli zilyet, şeyin kaybedilmesinden, yok olmasından*

³⁵¹ Buz (Tasfiye), s. 649.

³⁵² Kanışlı, s. 604.

veya hasara uğramasından sorumlu olmaz.” hükümleri ile iyi niyetli haksız zilyedin “şeyi varlığına inandığı hakka göre kullanması ve ondan yararlanması” nedeniyle iade yükümlülüğünün bulunmaması imkânının sağlandığı kabul edilir.³⁵³

Öğretide iptal hakkının kullanılmasının sözleşmeyi kesin hükümsüz hâle getireceği belirtilir. Bu nedenle hiçbir etkisi olmayan bu sözleşme ilişkisinin bir tasfiye ilişkisine dönüştürülmesinin imkânsız olduğu savunulur. İsviçre Federal Mahkemesi, BGE 137 III 243 sayılı kararında³⁵⁴ sözleşmesel tasfiye teorisini açıkça reddetmektedir. İlgili kararda, irade sakatlığı hâlinde sözleşmenin iptal edilmesinden doğan iade talepleri için sözleşmenin yeni bir tasfiye ilişkisine dönme fikrine sıcak bakılmadığı ortaya konulmuştur. Bu nedenle geleneksel anlayıştan (klasik tasfiye teorisi) sapılmaması yönünde görüş belirtilmiştir.³⁵⁵

III. KISMİ İPTAL

TBK md. 30 vd. hükümleri uyarınca iradesi sakatlanan tarafça bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde yapılacak olan iptal beyanı ile sözleşmenin tamamı geçmişe etkili (*ex tunc*) olacak şekilde ortadan kalkmakta ve kesin olarak hükümsüz hâle gelmektedir.³⁵⁶ Lakin bazı özel hâllerde irade sakatlığı sözleşmenin tamamını değil,

³⁵³ Buz (Sözleşmeden Dönme), s. 199-210; Buz (Tasfiye), s. 630 vd.; Öz (Sebepsiz Zenginleşme), s. 167 vd.; Bu argümanın iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerin tasfiyesiyle bağdaşmaması yönünde bkz. Buz (Tasfiye), s. 624- 626, s. 630 vd.

³⁵⁴ Karara ilişkin detaylı açıklamalar için bkz. Altınar Yolcu, F.Z.: *İsviçre Federal Mahkemesi'nin Kapıdan Satış Sözleşmelerinde Cayma Hakkının Kullanılması ile Doğacak İade Taleplerinin Hukuki Niteliğine ve Bu Taleplere Uygulanacak Zamanaşımı Süresine İlişkin BGE 137 III 243 No.lu Kararı ve Benzer Uyuşmazlıkta Yargıtay'ın Tutumu*, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, MÜHFHAD 2019, C. XXV, S. 2, s. 544 vd.; Karar metni için bkz. BGE 137 III 243.

³⁵⁵ Altınar Yolcu, s. 544, s. 549; Baş, s. 205-206.

³⁵⁶ Eren, s. 471, s. 476-477; Akyol, s. 235; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 438; Buz (İrade Sakatlığı), s. 302; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 234; Özkaya, s. 473; Akıncı, s. 159; Kılıçoğlu, s. 263; Yıldırım (Hile), s. 236; Yıldırım (Tasarı), s. 933; Tiftik (İptal), s. 67-68, s.76, s. 91; Gül, s.101;

yalnızca belli bir kısmını etkilemiş olabilir.³⁵⁷ TBK’da kısmi iptal durumunda uygulanacak doğrudan bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle, TBK md.27/2’nin kıyasen uygulanması ile “sözleşmenin kısmi iptali”nin mümkün olup olmayacağı tartışması gündeme gelmektedir.³⁵⁸ TBK md.27’nin temelini oluşturan *favor negotii*, yani “hukuki işlemin ayakta kalması” ilkesi uyarınca, bir sözleşmenin belirli hükümlerinin geçersiz olması diğer hükümlerin geçerliliğini etkilememektedir. Öğretide *favor negotii* ilkesinin yalnızca kesin hükümsüzlük hâllerinde değil, sözleşmenin iptali hâlinde de uygulanması gerektiği savunulmaktadır.³⁵⁹ Buna göre, irade sakatlığı sözleşmenin tamamını değil de yalnızca bir kısmını etkilemişse; sözleşmenin diğer hükümleri geçerliliğini sürdürecektir.³⁶⁰ Ancak sözleşmenin iptal edilmiş olan hükümleri olmadan sözleşmenin akdedilemeyeceği anlaşıyorsa, sözleşmenin tamamı kesin hükümsüz hâle gelecektir.³⁶¹ Bir sözleşmenin kısmi hükümsüz olabilmesi için belirli koşulların gerçekleşmesi gerekir. Bu koşullar; sözleşmenin bir kısmının geçersiz olması, sözleşmenin bölünebilir olması ve geçerli kısımlarının anlamlı bir bütün oluşturabilmesi, tarafların kesin hükümsüzlük anlaşması yapmamış olması, sözleşmenin geçersiz olan kısmına rağmen diğer

Kanıslı, s. 527, s. 562; Özer, s. 237; Köroğlu (Korkutma), s. 176; Çağlayan Aksoy, s. 495; Kurşat (İrade), s. 261-263; Turan Başara/Başara, s. 349; Karabey, s. 35.

³⁵⁷ Nomer (Kısmi İptal), s. 523-524; Kocayusufpaşaoğlu, N.: *Değişik Kısmi Hükümsüzlük ve Genişletilmiş Kısmi Hükümsüzlük Kavramları ile İlgili Düşünceler*, Prof. Dr. Selim Kaneti’ye Armağan, İstanbul 1996, s. 25 vd.; Kanıslı, s. 564; Köroğlu (Korkutma), s. 214, s. 226.

³⁵⁸ Eren, s. 392; Oğuzman/Öz, s. 124; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s.232; Nomer (Kısmi İptal), s. 523-524; Yıldırım (Hile), s. 252-253; Başpınar, V.: *Borç Sözleşmelerinin Kısmi Butlanı*, Ankara 1998, s. 523; Kanıslı, s. 564.

³⁵⁹ Nomer (Kısmi İptal), s. 523-524; Özer, s. 274; Roma hukukunda “*utile per inutile non vitiatur*” (geçersiz olan geçerli olana zarar vermez) ilkesinin bir tezahürü olan kısmi hükümsüzlük, tarafların irade sakatlığına rağmen sakatlanmış olan kısım olmaksızın sözleşme ilişkisine devam etme esasına dayanmaktadır. Bkz. (Kanıslı, s. 565.)

³⁶⁰ Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 232; Özer, s. 274-275; Gül, s. 167.

³⁶¹ Köroğlu (Korkutma), s. 228.

kısımlarının hüküm doğurması ve tarafların farazi iradelerine uygun nitelikte olması şeklinde sayılmaktadır.³⁶²

Yukarıda da belirtmiş olduğumuz üzere, TBK md.27/2'nin kıyasen uygulanabilmesi için sözleşmenin “bölünebilir” olması gerekmektedir.³⁶³ Diğer bir ifadeyle, sözleşmenin geri kalanı anlamlı bir bütün oluşturmalıdır. Bölünebilirlik; yanılma, aldatma veya korkutma nedeniyle sakatlığa uğramış olan sözleşmenin bu kısımları ortadan kalkmış olsa bile, sözleşmenin geri kalan kısımlarının geçerliliğini koruyabileceği anlamına gelmektedir. Eğer sözleşme bölünebilir değilse, iradesi sakatlanmış taraf sözleşmeyi kısmen iptal edemez; sözleşmenin tamamını iptal etmek zorundadır.³⁶⁴

Sözleşmenin kısmi iptali, kesin hükümsüzlük türlerine benzer şekilde üç farklı görünüm de arz edebilir. Bu görünüm, “basit kısmi iptal”, “değiştirilmiş kısmi iptal” ya da “genişletilmiş kısmi iptal” şeklinde olabilir.³⁶⁵ İlk olarak, basit kısmi iptal hâlinde sözleşmenin irade sakatlığı nedeniyle sakatlanan hükümleri geçersiz hâle gelirken, diğer hükümleri geçerliliğini korur. Bu durumda geçersiz hâle gelen hükümler yerine herhangi bir ikame hüküm getirilmemektedir.³⁶⁶ Örnek olarak; A, yeni açtığı bir restoranda kullanmak üzere mutfak ekipmanı satın almak ister. B'nin dükkanını ziyaret ettikten sonra A, birer adet fırın, ısıtıcı ve buzdolabı için satış sözleşmesi akdeder. A, malları teslim aldıktan sonra fırın ve ısıtıcının sağlam olduğunu ancak buzdolabının kusurlu olduğunu tespit eder. Bu durumda, A'nın saikte yanılması (esaslı nitelikte yanılma) yalnızca buzdolabıyla ilgilidir, iptal hakkı yalnızca bu

³⁶² Kocayusufpaşaoğlu (Kısmi Hükümsüzlük), s. 30-31; Kanışlı, s. 565-566.

³⁶³ Eren, s. 393; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 606-607.

³⁶⁴ Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 233; Nomer (Kısmi İptal), s. 524; Köroğlu (Korkutma), s. 228.

³⁶⁵ Kanışlı, s. 568.

³⁶⁶ Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 603; Başpınar, s. 149; Nomer (Kısmi İptal), s. 525 vd.; Kocayusufpaşaoğlu (Kısmi Hükümsüzlük), s. 25; Kanışlı, s. 568; Gül, s. 167.

kısımda hükümlerini doğurmalıdır.³⁶⁷ İkinci olarak değiştirilmiş kısmi iptal hâlinde basit kısmi iptal hâline olduğu gibi irade sakatlığının ilgili olduğu kısım geçersiz olmaktadır. Ancak bu hâlde, sözleşmenin iptalden sonraki durumu ve içeriği aynı kalmamakta, sakatlığın ilgili olduğu kısım yerine ikame hüküm getirilmektedir. Bu durumda sözleşmede iptal hakkının kullanılması sonucu ortaya çıkan boşluk doldurulur. İkame hüküm olarak sözleşmenin sakatlanmış hükümleri yerine emredici hüküm geçmektedir. Emredici hükmün bulunmaması hâlinde bu boşluk, kanundaki tamamlayıcı nitelikte bir yedek hükümle doldurulacaktır. İptal sonucunda, geçersiz kısmın yerine geçebilecek veya sözleşmeye dâhil edilmesi hâlinde diğer hükümlerle uyumlu hâle gelecek tamamlayıcı nitelikte bir yedek hüküm yoksa; hâkim, tarafların farazi iradelerine uygun yeni bir hüküm tesis edecektir.³⁶⁸ Bu amaçla hâkim, “*eğer taraflar sözleşme kurulurken iptal edilebilir olan kısmın farkında olsalardı, bu kısım yerine nasıl bir düzenleme öngörürlerdi?*” sorusunu soracaktır.³⁶⁹ Son olarak genişletilmiş kısmi iptal hâlinde ise bazı hükümlerin geçersizliği, sözleşmenin geçerli olan hükümlerini de etkilemektedir. Bunun için tarafların farazi iradelerinden “sakat kısım olmasaydı, geçerli kısmın bir bölümünün sözleşmeye dâhil edilmeyeceği” sonucuna ulaşılması gerekir. Bu hâlde, etkilenmiş olan hükümler yerine tarafların farazi iradelerine uygun olacak hükümler sözleşmeye dâhil edilir.³⁷⁰ Örnek olarak; B, C’ye ait iki daire kiralamış ve kira sözleşmesinde dairelerin aylık temizliği için C’ye belirli bir miktar ödemeyi kabul etmiştir. Sonrasında B’nin dairelerden birini yanılarak kiraladığı anlaşılmıştır. Bu hâlde, iptal sözleşmenin sadece yanılma konusu dairenin

³⁶⁷ Kanışlı, s. 568-569.

³⁶⁸ Nomer (Kısmi İptal), s. 525 vd.; Kocayusufpaşaoğlu (Kısmi Hükümsüzlük), s. 26; Başpınar, s.152; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 603-604; Kanışlı, s. 570; Özer, s. 274-276, dn. 901.

³⁶⁹ Kanışlı, s. 570; Değiştirilmiş kısmi iptale ilişkin verilmiş olan detaylı örnek için bkz. Kanışlı, s. 571.

³⁷⁰ Başpınar, s. 172; Nomer (Kısmi İptal), s. 523 vd.; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 606; Kocayusufpaşaoğlu (Kısmi Hükümsüzlük), s. 32-33; Kanışlı, s. 572-573; Özer, s. 277.

kiralanmasına ilişkin kısmını değil, aynı zamanda bu dairenin temizlenmesi için ödenecek bedele ilişkin kısmını da geçersiz kılmaktadır. Çünkü B, kira sözleşmesine konu olan taşınmaz ile ilgili yanılmasaydı C'ye bu taşınmaz için aylık temizlik ücreti ödemeyi kabul edecekti. Böyle bir durumda, doğrudan yanılmanın konusu olmasa bile iptalle ortadan kalkan diğer kısımlar da tarafların ortak farazi iradelerine göre tamamlanacaktır.³⁷¹

Kısmi iptalle ilgili olarak açıklığa kavuşturulması gereken bir diğer konu da TBK md.27/2'nin saikte yanılma ve açıklamada yanılmaya kıyasen uygulanıp uygulanmayacağıdır. Açıklamada yanılma açısından öğretideki bir görüşe göre TBK md.34/2'nin açık hükmü gereğince TBK md.27/2'nin açıklamada yanılmaya kıyasen uygulanması mümkün değildir. Bu görüşü savunanlar, kısmi iptal hâlinde tarafların farazi iradeleri dikkate alınarak sözleşmenin “ayakta tutulmasının” yalnızca saikte yanılma hâlinde mümkün olacağını belirtmektedir. Çünkü açıklama yanılması hâlinde sözleşmenin farklı içerikle devam edip etmediği TBK md.34/2 uyarınca belirlenir. Dolayısıyla beyan yanılması hâlinde TBK md.27'nin kıyasen uygulanması mümkün değildir.³⁷² Ancak öğretide aksi görüşteki yazarlar; sözleşmenin diğer tarafının TBK md.34/2'den doğan hakkını kullanmaması sonucunda TBK md.27'nin açıklama yanılması hâlinde de kıyasen uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüş, dürüstlük kuralına uygun bir görüş olarak kabul edilir. Aksi takdirde; beyan yanılmasının, saikte yanılma karşısında elverişsiz bir konumda olacağı ve bu durumun haklı bir gerekçesinin bulunmadığı belirtilmektedir.³⁷³ Saikte yanılma açısından ise TBK md.34/2 hükmü, TBK md.27'nin kıyasen uygulanmasına herhangi bir engel

³⁷¹ Özer, s. 277; Kanışlı, s. 572-573.

³⁷² Gauch,P./Schluep, W.R./Schmid, J./Emmenegger, S.: Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil: ohne ausservertragliches Haftpflichtrecht, Band. I, 10. Auflage, Zürich 2014, s. 853.

³⁷³ Nomer (Kısmi İptal), s. 526-527; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 277; Kanışlı, s. 573; Özer, s. 278.

teşkil etmemektedir. Çünkü, TBK md.34/2 hükmü, açıklamada yanılma için özel olarak getirilmiş bir düzenlemedir. Bu nedenle tartışmalar daha ziyade bu hükmün saikte yanılmaya kıyasen uygulanıp uygulanmayacağına ilişkindir. Özetle, bu açıklamalardan hareketle, TBK md.27'nin kıyasen uygulanması, koşulların varlığına bağlı olarak, hem açıklamada yanılma hem de saik yanılması hâllerinde mümkün olacaktır.

Aldatma hâlinde kısmi iptal yalnızca fer'i aldatma hâlinde uygulanabilir.³⁷⁴ Fer'i aldatmada sözleşmenin bir veya birkaç unsuruna yönelik sakatlık bulunmaktadır.³⁷⁵ Asli aldatmada ise sözleşmenin tamamına yönelik sakatlık bulunmaktadır. Bu nedenle asli aldatma hâlinde kısmi iptal mümkün değildir. Aldatma hâlinde kısmi iptal hakkı sadece aldatılan tarafa tanınmalıdır. Sözleşmenin diğer tarafına ise bu hak tanınmamalıdır. Üçüncü kişinin aldatması durumunda ise durumun değerlendirilmesi gerekir. Buna göre; lehine aldatma eylemi gerçekleştirilmiş olan sözleşmenin diğer tarafı, üçüncü kişinin aldatmasını biliyorsa, ona kısmi iptal hakkının tanınmaması gerekir. Ancak, sözleşmenin diğer tarafının, üçüncü kişinin aldatmasını bilmemesi ancak bilecek durumda olması hâlinde TBK md.27/2 hükmünün kıyasen uygulanması ile kısmi iptale engel olabileceği belirtilmektedir.³⁷⁶

Korkutma hâlinde kısmi iptalin uygulanabilmesi için asli korkutma – fer'i korkutma ayırımına bakılması gerekir. Korkutulanın, korkutma olmasaydı sözleşmeyi akdetmeyeceği anlaşılıyorsa bu hâllerde “asli korkutma”; korkutulanın, gerçekten akdetmek istediği sözleşmeyi korkutma eylemi nedeniyle kendi istediği şartlarda değil de farklı şartlarda akdettiği anlaşılıyorsa “fer'i korkutma” söz konusu olur.³⁷⁷ Bu

³⁷⁴ Nomer (Kısmi İptal), s. 529, s.531; Kurşat (Hile), s. 90.

³⁷⁵ Kurşat (Hile), s. 59.

³⁷⁶ Nomer (Kısmi İptal), s. 529-530.

³⁷⁷ Köroğlu (Korkutma), s. 166-167, s. 227, s. 240-241.

bağlamda, korkutulan yalnızca korkutmanın fer'i korkutma niteliği taşıması hâlinde sözleşmeyi kısmen iptal edebilir. Bir diğer ifadeyle, sözleşmenin bir veya birkaç unsuruna yönelik sakatlık, yalnızca fer'i korkutma hâlinde gerçekleşebilir. Zira, asli korkutmada korkutulan istemediği bir sözleşmeyi akdetmekte zorlanmakta ve sonuç olarak korkutma sözleşmenin tamamını etkilemektedir. Bu hâlde, asli korkutmadan farklı olarak fer'i korkutma hâlinde TBK md.27/2'nin kıyasen uygulanmasıyla sözleşmenin kısmi iptal edilmesi mümkündür.³⁷⁸

Son olarak kısmi iptale ilişkin incelenmesi gereken bir diğer husus ise sözleşmenin kısmi iptalini kimin talep edebileceğidir. İlk ihtimali ele alırsak; iradesi sakatlanan taraf, sözleşmeyi tamamen iptal etmek yerine, kısmi iptale ilişkin beyanda bulunabilir. İradesi sakatlanan tarafın kısmi iptal hakkı, önceki paragraflarda detaylıca açıklandığından tekrardan üzerinde durulmayacaktır. İkinci ihtimal ise, iradesi sakatlanan tarafın sözleşmeyi tamamen iptal etmesine karşılık, sözleşmenin diğer tarafının bu durumu engellemek için sözleşmenin kısmi iptalini ileri sürmesidir. Bunun gerekçesi, sözleşmenin tamamen geçersiz hâle getirilmesinin TBK md.34'e aykırılık teşkil edebilecek olmasıdır. Ancak, sözleşmenin kısmi iptali hâlinde TBK md.34'e aykırılık teşkil etmeyecek şekilde (sözleşmenin irade sakatlığından etkilenen kısımları hariç tutularak) sözleşmenin geri kalan kısımlarıyla hüküm ve sonuçlarının doğması sağlanabilir. Dahası, sözleşmenin kısmi geçerliliği her iki tarafın farazi iradelerine uygun olduğu takdirde irade sakatlığına uğrayan taraf karşısında daha fazla korunması gereken sözleşmenin diğer tarafının böylesine bir imkândan mahrum bırakılmasının hiçbir haklı gerekçesi olmayacaktır. Sözleşmenin diğer tarafına tanınan bu imkânın, TBK md.34/2'nin kıyasen uygulanması ile elde edileceği

³⁷⁸ Köroğlu (Korkutma), s. 166-167, s. 227, s. 240-241; Kurşat (Hile), s. 90; Demirbaş, s. 116-117; Gül, s. 173.

savunulmaktadır. Ancak, bu sonucun gerçekleşebilmesi için sözleşmenin diğer tarafının, iptal beyanında bulunan tarafın sözleşmenin akdi sırasında irade sakatlığından haberdar olması hâlinde de sözleşmeyi bu şekilde akdedebileceğini kanıtlamasına bağlıdır.³⁷⁹ Üçüncü ihtimal ise, her iki tarafın da sözleşmenin kısmi iptaline yönelik beyanda bulunmaması hâlinde, hâkimin belli hâllerde bu durumu resen dikkate alabileceği ileri sürülmüştür. Bu görüş yukarıda açıklanan görüşle paralel niteliktedir. Buna göre, bir sözleşmenin tamamen geçersiz hâle getirilmesi dürüstlük kuralına aykırılık teşkil edebilir. Bu nedenle, sözleşmenin dürüstlük kuralına uygun hâle getirilip, dürüstlük kuralına uygun şekilde geçerliliğini devam ettirmesi mümkündür.³⁸⁰ Dürüstlük kuralına ya da hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırı davranışlar, hakkın mevcudiyetini doğrudan ortadan kaldırdığı için bir itiraz teşkil eder. Bu sebeple, hâkim dava dosyasında yer alan bilgi ve belgelerden dürüstlük kuralına ya da hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırı davranışı tespit ederse, ilgili kişi tarafından ileri sürülme bile bunu resen dikkate almalıdır. O hâlde, hâkimin belli durumlarda kısmi iptale karar verebileceği söylenebilir. Ancak, hâkim tarafların irade özgürlüğüne dikkat etmelidir. Ayrıca objektif ve sübjektif bir değerlendirme yaparak tarafların sözleşmenin akdedildiği sırada söz konusu kısmın geçersiz olduğunu bilmeleri hâlinde nasıl bir düzenleme öngörecekları sorusunu sorması gerekmektedir.³⁸¹

³⁷⁹ Nomer (Kısmi İptal), s. 528; Kanışlı, s. 575; Özer, s. 279.

³⁸⁰ Nomer (Kısmi İptal), s. 526-527.

³⁸¹ Kanışlı, s. 576.

IV. SÜREKLİ BORÇ İLİŞKİSİ DOĞURAN SÖZLEŞMELERDE İPTAL

İrade sakatlığına dayalı iptal beyanı ile sözleşme, kuruluş anından itibaren kesin hükümsüz hâle gelir.³⁸² Dolayısıyla, sözleşmenin hiç akdedilmediği bir durum yaratılmaya çalışılır.³⁸³ Bilindiği üzere, kesin hükümsüz sözleşmeden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesini talep etmek mümkün değildir. Lakin daha önce ifa edilmiş bir edim bakımından hükümsüzlüğün sonuçları, mevcut sözleşmedeki edimin niteliğine bağlı olarak (ani edimli ve sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmeler açısından) farklılık göstermektedir.³⁸⁴ Ani edimli sözleşmeler, sözleşme konusu edimin tek seferde yerine getirildiği borç sözleşmeleridir.³⁸⁵ Ani edimli sözleşmelerde iptal hakkı geçmişe etkilidir (*ex tunc*) ve sözleşme akdedildiği andan itibaren hükümsüz hâle gelmektedir.³⁸⁶ Tek bir edimle sona ermeyip, borçlu tarafından belirli süre devam ettirilen ve edim yükümlülüğünün kesintisiz olarak devam ettiği borç ilişkilerine ise sürekli borç ilişkisi denilmektedir.³⁸⁷ Hizmet, vekâlet, kira, eser, ortaklık, ölünceye kadar bakma, ödünç, saklama, abonman ve acentelik vb. sözleşmeler sürekli borç ilişkisi niteliğine haizdir.³⁸⁸ Sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmeler, ani edimli sözleşmelere göre taraflar arasında daha yoğun bir güven ilişkisi yaratır. Başka bir deyişle, taraflar arasında hem sözleşme ilişkisinin devam edeceğine hem de sürekli edimlerin varlığını sürdüreceğine dair yoğun güven

³⁸² Eren, s. 471, s. 474, s. 476; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 438; Helvacı, s. 72; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 31; Kurşat (İrade), s. 261, s. 263.

³⁸³ Yıldırım (Hile), s. 237; Tiftik (İptal), s. 76.

³⁸⁴ Demirbaş, s. 95.

³⁸⁵ Eren, s. 226; Tunçomağ, s. 45.

³⁸⁶ Köroğlu (Korkutma), s. 230.

³⁸⁷ Eren, s. 226; Tunçomağ, s. 45; Oktay, S.: *Uzun Süreli Sözleşmelerin Geçerliliği ve Sona Erme Düzeni*, İÜHFM 1997, C. LV, S. 3, s. 210-211; Altınok Ormancı, P.: *Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebeple Feshi*, Ankara 2011, s. 6 vd.; Ertaş, Ş.: *Sürekli Borç İlişkilerinde (Dauerschuldverhaeltnisse) Zamanasımı*, DEÜHFD 2014, C. XVI, Özel Sayı, s. 3094.

³⁸⁸ Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 444; Seliçi, Ö.: *Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi*, İstanbul 1997, s. 6 vd.; Yıldırım (Hile), s. 246; Ertaş, s. 3094; Kanışlı, s. 576.

oluşur.³⁸⁹ Ayrıca bu durum, “sürekli borç ilişkilerinin varlığının korunması yararıyla” yani “olanın olduğu gibi korunması (*quieta non movere*)” ilkesi ile açıklanır. Bu nedenle, sözleşmenin geçmişe etkili olarak sona ermesi, güven ilişkisini zedeler.³⁹⁰ Çünkü, sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmeler ne kadar uzun sürerse, taraflar arasındaki güven ilişkisi artar ve sözleşmenin geriye etkili olarak sona erme olasılığı azalır.³⁹¹

Kanun koyucu, iptalin sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmeler üzerindeki etkisini düzenlememiştir.³⁹² Bu sebeple, iptal hakkının sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşmeyi geçmişe etkili (*ex tunc*) olarak mı yoksa ileriye etkili (*ex nunc*) olarak mı sona erdirdiği öğretide tartışmalıdır.³⁹³ Açıklamalara devam etmeden önce belirtilmesi gerekir ki, iptal hakkının sürekli borç ilişkilerinin geçerliliğine etkisi, sürekli borç ilişkilerinin ifasına başlanmaması veya sürekli borç ilişkisinin ifasına başlanması olarak iki başlık altında incelenmektedir. Sürekli borç ilişkisinin ifasına başlanmaması hâlinde iptalle birlikte sözleşmenin geçmişe etkili olarak sona ereceği ve kuruluş anından itibaren kesin hükümsüz hâle geleceği konusunda görüş ayrılığı yoktur. Ancak sürekli borç ilişkisinin ifasına başlanması hâlinde ise durum farklıdır. Öğretideki hâkim görüşe göre sürekli borç ilişkisinin ifasına başlanması hâlinde iptal

³⁸⁹ Seliçi, s. 36-38; Altınok Ormancı, s. 112.

³⁹⁰ Seliçi, s. 36-38; Altınok Ormancı, s. 112; Kanışlı, s. 576-577; Özer, s. 268.

³⁹¹ Kanışlı, s. 580.

³⁹² Özer, s. 268; TBK md.126 hükmünde, borçlunun temerrüdü hâlinde, ifasına başlanmış sürekli edimli sözleşmelerin alacaklı tarafından ileriye etkili (*ex nunc*) olarak sona erdirilebileceği düzenlenmektedir. Aynı zamanda, kanunda belirli sözleşme türlerinin ileriye etkili olarak sona erdirilmesine ilişkin bazı özel hükümler de bulunmaktadır. Örnek olarak, TBK md.394/3 hükmü uyarınca hizmet sözleşmesinin geçersizliği sonradan anlaşılırsa, hizmet ilişkisi sona erene kadar geçerli bir sözleşmenin tüm hüküm ve sonuçlarını doğuracağı belirtilmektedir. TBK md. 480/2 hükmü uyarınca götürü bedel üzerinden anlaşılan eser sözleşmelerinde, yüklenicinin sözleşmeden dönme hakkına sahip olduğu hâllerde ve dürüstlük kurallarının gerektirdiği durumlarda yüklenicinin sözleşmeyi yalnızca ileriye etkili olarak sona erdirebileceği belirtilmektedir. Bkz. Özer, s. 268, dn. 877; Kanışlı, s. 581-582.

³⁹³ Kanışlı, s. 576-577.

hakkı, ileriye etkili olarak sonuç doğurmaktadır.³⁹⁴ Bu görüş uyarınca iptal hakkı, olağanüstü fesih hakkına dönüşmektedir.³⁹⁵ Bu hâlde, iptal beyanında bulunulması anına kadar var olan hukuki durum ve sözleşmeyi iptal etmeden önce yerine getirilmiş olan edimler geçerliliğini koruyacaktır.³⁹⁶ Bu görüşe göre, ifasına başlanmış sürekli borç ilişkisinin geçmişe etkili olarak sona erdirilmesi, hukuken tatmin edici olmamakla birlikte uygulamada çözümü zor sorunlar yaratacaktır. Aynı zamanda sözleşme taraflarının menfaatleri açısından ağır ve hakkaniyete aykırı sonuçlar doğacaktır.³⁹⁷ Ayrıca, iptal anına kadar olan ilişkinin geçmişe etkili olarak geçersiz kılınması, taraflar arasındaki tasfiye ilişkisi açısından sorunlar doğuracak olup tarafların menfaatleri açısından uygun bir çözüm olmayacaktır. Çünkü, kullandırma ve iş görme edimlerinin, iptal sonrası tasfiye ilişkisinde “aynen iade kuralı” uyarınca hiçbir şekilde iadesi mümkün değildir. Bu nedenle, bu tür durumlarda sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanır. Ancak, sürekli borç ilişkilerinin yapısı nedeniyle söz konusu tasfiye düzeni, irade sakatlığı olmasaydı irade sakatlığından zarar gören tarafın malvarlığı hangi konumda olacaksa, o konuma getirmek (eski hâle iade) için genellikle yetersiz olacaktır.³⁹⁸ Burada özellikle önemli olan husus, ifa edilmiş edimin değerinin belirlenmesi sırasındaki zorluklar ve taraflar arasındaki sürekli bağlılığın sebep olduğu ayrıştırılması güç malvarlığı kaymalarıdır. Nitekim, portföy tazminatı talebi (*goodwill*), sadakat yükümü ya da yapmama yükümü gibi sürekli edimli sözleşmelerde ortaya çıkabilecek belli edim ve kazandırmaların nasıl değerlendirileceği

³⁹⁴ Tiftik (İptal), s. 80; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 444-445; Altınok Ormancı, s. 88, s. 166; Kanışlı, s. 578; Seliçi, s. 119; Kurşat (Hile), s. 69.

³⁹⁵ Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 444-445; Kanışlı, s. 578.

³⁹⁶ Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 444-445; Altınok Ormancı, s. 171-172; Özer, s. 268.

³⁹⁷ Buz (Tasfiye), s. 644; Seliçi, s. 37-38; Yıldırım (Hile), s. 244-245; Kurşat (Hile), s. 69; Altınok Ormancı, s. 166.

³⁹⁸ Eren, s. 477.

problemi, sözleşmenin ileriye etkili olarak sona erdirilmesi çözümünü gerektirmektedir.³⁹⁹

Öğretide ileri sürülen bir diğer görüş, bu konuda ayrıca irade sakatlıkları açısından ayrıma gidilmesinin uygun olacağını savunmaktadır. Bu hâlde, aldatan veya korkutan taraf, *ex nunc* sona ermeden kaynaklanan bir korumayı hak etmemektedir. Bu nedenle, sakat sözleşmenin ileriye etkili mi yoksa geçmişe etkili mi olarak sona ereceğine, aldatılan veya korkutulan taraf karar vermelidir. Aldatılan veya korkutulan taraf, sözleşmeyi ileriye etkili olarak sona erdirme konusunda zorlanmamalıdır. Çünkü, aldatma ve korkutma filleri toplumsal olarak kabul edilemez niteliktedir. Bu nedenle aldatana veya korkutana bu hakkın tanınması engellenmelidir.⁴⁰⁰

Öte yandan, öğretide ağırlıklı olarak kabul gören bir diğer görüşe göre ise TBK md.34/1 hükmü ile öngörülen dürüstlük kuralından hareket edilmelidir. Bu hâlde; geçmişe etkili olarak sona erme, hakkın kötüye kullanılması anlamına gelecekse, sözleşmenin ileriye etkili olarak sona erdiği kabul edilir.⁴⁰¹ Bu açıdan düşünülebilecek diğer bir yöntem ise konuya ilişkin genel bir düzenlemenin bulunmaması sebebiyle “kanunda boşluk bulunduğu” kabul edilmesidir. Örnek vermek gerekirse, bu boşluğun, hizmet sözleşmelerine ilişkin TBK md.394/3 hükmünün veya sürekli edimli bir sözleşmedeki borçlu temerrüdüne ilişkin TBK md.126 hükmünün kıyasen uygulanmasıyla doldurulacağı belirtilir.⁴⁰²

İptal hakkının ileriye etkili olarak sonuç doğuracağının kabul edilmesiyle birlikte ifasına başlanmış sürekli borç ilişkilerine dayalı edimlerin ifası geçerli olur. Kural olarak, her ne kadar ifasına başlanmış sürekli borç ilişkisinde iptal hakkının ileriye

³⁹⁹ Kanışlı, s. 578-579; Özer, s. 269; Kurşat (Hile), s. 69; Tiftik (İptal), s. 80; Seliçi, s. 48-56.

⁴⁰⁰ Yıldırım (Hile), s. 245; Kanışlı, s. 580; Kurşat (Hile), s. 69 vd.; Seliçi, s. 59.

⁴⁰¹ Oğuzman/Öz, s. 124; Kanışlı, s. 581; Özer, s. 272; Tiftik (İptal), s. 82; Gül, s. 219.

⁴⁰² Kanışlı, s. 581; Özer, s. 268, dn. 877; bkz. yuk. 2. Bölüm, IV, dn. 392.

etkili sonuç doğuracağı kabul edilse de, istisnaen belli durumlarda geçmişe etkili sonuçları da doğabilir. Sözleşmenin geçmişe etkili olarak sona erdirilmesi, tasfiye zorluklarına neden olmuyorsa ya da somut olayın özelliklerine göre daha uygun ve adil olduğu veya taraflardan birinin korunmaya değer bir menfaatinin bulunduğu anlaşılıyorsa, sözleşmenin geçmişe etkili olarak sonuç doğuracağı kabul edilebilir. Hâkim, dürüstlük kuralını ve somut olayın özelliklerini dikkate alarak sözleşmenin geçmişe etkili sonuçlarının olmasına da karar verebilir.⁴⁰³

Sonuç olarak, geçmişe etkili olarak sona erme hâli, sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerin “doğasıyla” uyumlu değildir.⁴⁰⁴ Sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmeler, ani edimli sözleşmelere kıyasen daha kuvvetli olarak sözleşmenin geçerliliğine ve yerine getirilecek olan edimin varlığını sürdüreceğine yönelik bir güven ilişkisine dayanmaktadır. Bu hâlde sözleşmenin geçmişe etkili olarak sona ermesi bu güven ilişkisinin ortadan kalkması anlamına gelir.⁴⁰⁵ Geriye etkili olarak sona erme hâli, bu sözleşme tipinde taraflar arasındaki tasfiye ilişkisini çok zor veya imkânsız hâle getirecektir.⁴⁰⁶

⁴⁰³ Eren, s. 477; Kanışlı, s. 579-580; Özer, s. 273; Gül, s. 219.

⁴⁰⁴ Aynen iade edilemeyecek edimlere örnek olarak iş görme, kullandırma ve tüketilebilen edimler verilebilir. Bu hâlde sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerde “iş görme”, “kullandırma” ve “tüketilebilen” edimlerin icrası gerçekleştirildikten sonra aynen iade edilememektedir. Bu nedenle aynen iadesi mümkün olmayan bu edimlerin geriye etkili olarak sona ermesi sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerin doğasına uyumlu olmamaktadır. Bkz. Seliçi, s. 46; Köroğlu (Korkutma), s. 219, dn. 171.

⁴⁰⁵ Seliçi, s. 36-38.

⁴⁰⁶ Eren, s. 477; Kurşat (Hile), s. 72-73; Özer, s. 271.

§ 7- İPTAL HAKKINI SONA ERDİREN HÂLLER

I. GENEL OLARAK

İrade sakatlığının etkisi altında sözleşme akdeden tarafın iki seçeneği vardır. İlk seçenek, çalışmamızda ayrıntılı olarak ele alındığı üzere, kanun tarafından belirlenen hak düşürücü süre içerisinde sözleşmeyi iptal etmek ve kesin hükümsüz kılmaktır. İkinci seçenek ise sözleşmeyi onamaktır. “İrade bozukluğunun giderilmesi” başlıklı TBK md.39/1 gereğince iradesi sakatlanmış olan taraf, yanılmayı ya da aldatmayı öğrendikten veya korkutmanın etkisinin kalkmasından itibaren bir yıl içinde “sözleşmeyle bağlı olmadığını bildirmediği veya verdiği şeyi geri istemediği” takdirde sözleşmeyi onamış sayılmaktadır.⁴⁰⁷ Buna göre; iptal hakkı sahibi, iptal beyanında bulunarak sözleşmeyi geçmişe etkili olarak ortadan kaldıracabileceği gibi sözleşmeyi onayarak sözleşmenin geçerliliğini sürdürmesine de karar verebilir.⁴⁰⁸ Onama, irade sakatlığını ortadan kaldırarak, sözleşmenin iptal edilme riskini ortadan kaldırır.⁴⁰⁹

⁴⁰⁷ von Tuhr (çev.: Edege), s. 303; Hatemi/Gökyayla, s. 109; Akyol, s. 246; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 270; Aybay, s. 69; Kılıçoğlu, s. 269, s. 270; Olgaç, s. 134; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 444; Tiftik (İptal), s. 83; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 230; Funk (çev.: Veldet/Selek), s. 50; Saymen, s. 199.

⁴⁰⁸ Eren, s. 477; Olgaç, s. 134; Akyol, s. 246; Özer, s. 305; Köroğlu (Korkutma), s. 242; Tiftik (İptal), s. 83; Saymen, s. 199; İsviçre Federal Mahkemesi’nin kararlarına konu olan öğretideki tartışmalardan biri de iradesi sakatlanan alıcının, iptal beyanında bulunmayarak ayıptan doğan sorumluluk hükümlerine başvurusunun “sözleşmeyi onamak anlamına gelip gelmediği” hususudur. Öğretideki baskın görüş ve aynı zamanda Federal Mahkeme’nin görüşü, satılan şeyde kaynaklanan ayıp nedeniyle iradesi sakatlanan alıcının, sözleşmeyi irade sakatlığı nedeniyle iptal etme hakkına ya da ayıptan doğan sorumluluk hükümlerine başvurma hakkına sahip olduğudur. Bu durumda “hükümlerin yarışması” gündeme gelecektir. Bkz. Buz (İrade Sakatlığı), s. 312 vd.; Atlan Gürer, s. 222, dn. 11; Aksi görüşte ise ayıptan doğan sorumluluk hükümlerinin özel nitelikte olmasından dolayı ilk olarak ayıptan doğan sorumluluk hükümlerine başvurulmasını, bu koşulların somut olaya uygulanamaması hâlinde irade sakatlığına ilişkin iptal hükümlerine başvurulması gerektiğine ilişkin görüş için bkz. Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 280-281.

⁴⁰⁹ Eren, s. 478; Yıldırım (Hile), s. 250.

Onamaya ilişkin irade beyanı şekle tabi değildir.⁴¹⁰ TMK md.6 hükmü uyarınca, sözleşmenin açık veya örtülü olarak onanması sözleşmenin diğer tarafının menfaatine olduğundan buna ilişkin ispat yükü, sözleşmenin diğer tarafına aittir.⁴¹¹ Sözleşmenin diğer tarafı, iradesi sakatlanmış olan tarafın irade sakatlığını öğrendikten sonra “sözleşmenin geçerliliğini devam ettirme niyetini” gösteren davranışlarını ispat etmelidir. Bu davranışlara; sözleşme konusu şeyin devredilmesi, tüketilmesi veya temlik edilmesi örnek verilebilir.⁴¹²

İptal hakkının sona ermesiyle, sözleşme baştan itibaren kesin olarak geçerli hâle gelir.⁴¹³ Ancak, TBK md.39/2 hükmü uyarınca sözleşmenin baştan itibaren kesin olarak geçerli hâle gelmesi yani onanması, iradesi aldatma ya da korkutma sonucu sakatlanmış tarafın tazminat talep etme hakkından feragat ettiği anlamına gelmez.

Özellikle iptal (bozulabilir geçerlilik) teorisi açısından TBK md.39 hükmünde yer alan “onama” (icazet) kavramının doğru bir kullanım olup olmadığı sorusu ortaya çıkabilir. Öğretide iptal (bozulabilir geçerlilik) teorisini benimsemiş olan Eren, TBK md.39/1 hükmünde “onama” kelimesinin kullanılmasının doğru anlamı taşımadığını

⁴¹⁰ von Tuhr (çev.: Edege), s.303; Funk (çev.: Veldet/Selek), s. 51; Olgaç, s. 135; Akyol, s. 246; Özkaya, s. 478; Tiftik (İptal), s. 83.

⁴¹¹ Funk (çev.: Veldet/Selek), s. 51; Akyol, s. 247; Yıldırım (Hile), s.253; Kanışlı, s. 628; Köroğlu (Korkutma), s. 249; Yarg. 1.HD, T. 02.10.2014, E. 2014/605, K. 2014/15404 sayılı kararına göre “..., Türk Borçlar Kanunu’nun 39. maddesindeki 1 yıllık sürenin öğrenme tarihinden itibaren başlayacağı, öğrenme tarihinin işlem tarihi olabileceği gibi, somut olayın özelliğine göre işlem tarihinden ileri bir tarihin de olabileceği, bir başka ifadeyle işlem tarihinde fark edilemeyen bir hilenin çeşitli nedenlerle sonraki bir tarihte öğrenilebileceği açıktır. Bu durumda, hak düşürücü sürenin hesabında davacının öğrenme tarihi olarak ileri sürdüğü tarihin esas alınması gerekir. Davalı tarafın bu tarihten daha önceki bir tarihte davacının hileyi öğrendiğini iddia etmesi durumunda bu iddiasını ispat zorunluluğunda olduğu da açıktır. Hâl böyle olunca; öncelikle, davacının dava konusu taşınmazdaki pay devrinin hile ile olduğunu ne zaman öğrendiğinin tespit edilmesi, ondan sonra eldeki davayı hak düşürücü süre içinde açıp açmadığının değerlendirilmesi, davanın süresinde açıldığının anlaşılması hâlinde yukarıda belirlenen ilkeler çerçevesinde bir inceleme ve araştırma yapılması, taraf delillerinin toplanması hasıl olacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekirken yanılğılı değerlendirmeye yazılı olduğu üzere davanın hak düşürücü süre nedeniyle reddine karar verilmiş olması doğru değildir.” (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/1-hukuk-dairesi-e-2014-605-k-2014-15404-t-2-10-2014>, Erişim Tarihi: 21.01.2022).

⁴¹² Yıldırım (Hile), s. 253; Gül, s. 196.

⁴¹³ Eren, s. 477; Kocayusufoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 444.

belirtmektedir.⁴¹⁴ *Eren*'e göre “onama” kelimesi yalnızca geçersiz olan sözleşmeler açısından kullanılabilir. Geçerli kurulan bir sözleşmenin onanması mümkün değildir. Yazar, iptal hakkı sahibinin bir yıl içinde sözleşmeyle bağlı olmadığını bildirmemesini veya verilen şeyin geri istenmemesini, “iptal hakkından feragat” olarak değerlendirir.⁴¹⁵ Öğretideki diğer yazarlar da, iradesi sakatlanan tarafın bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde açık veya örtülü şekilde iptal beyanında bulunmaması hâlinde sözleşmenin “onanmış sayılması” yerine “iptal hakkından feragat edilmesi/vazgeçilmesi”nden söz edilmesinin daha uygun olacağını belirtmektedir.⁴¹⁶ Aksi görüşte *Kanışlı*, bu görüşe katılmanın mümkün olamayacağını ifade eder. Yazara göre kanun koyucu “onama” kavramını herhangi bir teoriye işaret etmeksizin kullanmıştır. Yazar, geçersizlik (düzelebilir hükümsüzlük) ve iptal (bozulabilir geçerlilik) teorilerinin benimsenmesi hâlinde sözleşme ilişkinin devamı yönünde ileri sürülen beyanın, “onama” olarak adlandırılmasının sorun yaratmayacağını belirtmektedir. TBK md.39 hükmünün kenar başlığından hareket ederek, hangi teori benimsenmiş olursa olsun, “onama” ve “iptal hakkından feragat etme” kavramlarının “madalyonun iki yüzünü oluşturduğunu” ve birbirlerinin yerine kullanılabileceğini belirtmektedir.⁴¹⁷ Kanaatimizce, geçerli olarak kurulan bir sözleşmenin onanması mümkün olamayacağından *Eren*'in de belirttiği üzere “onama” kelimesi yerine “feragat” kelimesinin kullanılması isabetli olacaktır. İptal hakkı sahibi, bir yıllık hak

⁴¹⁴ *Eren*, s. 477.

⁴¹⁵ *Eren*, s. 477; Buz (Yenilik), s. 427, dn. 103; Yıldırım (Hile), s. 250, s. 253; Kurşat (Hile), s. 105, dn. 512; Özer, s. 305, dn. 1017; Kanışlı, s. 625.

⁴¹⁶ *Eren*, s. 478; Öğretide sözleşmenin “onanmış sayılması” yerine “iptal hakkından feragat edilmesi/vazgeçilmesi” kavramını tercih eden diğer yazarlar için bkz. Buz (Yenilik), s. 427; Olgaç, s. 134; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 280; Yıldırım (Hile), s. 250; Tiftik (İptal), s. 83; Kurşat (Hile), s. 105, dn. 512; Kılıçoğlu, s. 270; Özer, s. 305, dn. 1017; Tiftik (İptal), s. 83.

⁴¹⁷ Kanışlı, s. 624-626.

düşürücü süre içerisinde sözleşmeyle bağlı olmadığına ilişkin beyanda bulunmazsa bu durumda iptal hakkından feragat ettiği kabul edilmelidir.

TBK md.39 hükmü uyarınca sözleşmenin onanması “kanuni onama (kanuni icazet)” veya “iradi onama (iradi icazet)” şeklinde gerçekleşebilir.⁴¹⁸ Kanuni onama, TBK md.39/1 hükmünde de düzenlendiği üzere iptal hakkı sahibi tarafından bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde açık veya örtülü bir şekilde iptal beyanında bulunulmayıp, sessiz kalınması hâlidir. İradi onama ise iptal hakkı sahibi tarafından iptal beyanında bulunulmayıp aksine açık veya örtülü bir şekilde sözleşmeye onam verdiğini sözleşmenin diğer tarafına bildirmesi hâlidir. İptal hakkı sahibi tarafından sözleşmenin kanuni veya iradi onanması hâlinde bundan geri dönülmesi mümkün değildir.⁴¹⁹

Çalışmanın bu kısmında kanuni onama (kanuni icazet) ve iradi onama (iradi icazet) kavramlarının biraz daha yakından incelenmesi yararlı olacaktır.

II. KANUNİ ONAMA (KANUNİ İCAZET)

TBK md.39/1 hükmüne göre iptal hakkı sahibi, yanılma ya da aldatmayı öğrendiği tarihten veya korkutmanın etkisinin ortadan kalktığı tarihten itibaren bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde iptal hakkını kullanmazsa, sözleşme onanmış sayılır. Bu hâle, “kanuni onama (kanuni icazet)” denir. İradesi sakatlanan taraf, iptal hakkını

⁴¹⁸ Olgaç, s. 133; Özer, s. 306; Köroğlu (Korkutma), s. 243; Tiftik (İptal), s. 84.

⁴¹⁹ Oğuzman/Öz, s. 127; Kılıçoğlu, s. 270; Yıldırım (Hile), s. 251; Tiftik (İptal), s. 84; Özer, s. 306; Demirbaş, s. 124.

kullanması gereken bir yıllık süreyi susarak ya da hiçbir eylemde bulunmadan geçirirse, iptal hakkından feragat ettiği/vazgeçtiği kabul edilir.⁴²⁰

Bir yıllık hak düşürücü süre, iradesi sakatlanmış olan tarafa iptal beyanında bulunup bulunmayacağına ilişkin düşünme olanağı sağlamaktadır.⁴²¹ Kanuni onamın amaçlarından biri, sözleşmenin diğer tarafının sözleşmenin askıda olma durumunun belirli bir süre içerisinde sona ereceği beklentisini korumaktır.⁴²² Kural olarak iradesi sakatlanmış olan taraf; sözleşmeyi iptal etmek isterse, bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde açık veya örtülü iptal beyanında bulunmalı ve söz konusu irade beyanı sözleşmenin diğer tarafının hâkimiyet alanına ulaşmalıdır. Ne var ki, iradesi sakatlanmış olan taraf, bir yıllık hak düşürücü süre⁴²³ içerisinde açık veya örtülü şekilde bir iptal beyanında bulunmadığı takdirde sözleşmenin askı durumu sona erecek; sözleşme geçmişe etkili olarak geçerliliğini korumaya devam edecek ve kanunen onanmış sayılacaktır.⁴²⁴ İptal hakkı sahibi bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde sözleşmeyi onama niyeti olmaksızın sessiz kalmış ve iptal beyanında bulunmamış olsa dahi sözleşme onanmış sayılacaktır.⁴²⁵ TBK md.39’da düzenlenen karinenin “kesin kanuni karine” olması nedeniyle iradesi sakatlanmış olan taraf bunun aksini ispat edemeyecektir.⁴²⁶ Kesin kanuni karine, kanunun bir olay veya eyleme kesin bir sonuç bağlamasıdır. Bu karinenin aksi iddia edilemez veya ispatlanamaz.⁴²⁷

⁴²⁰ Eren, s. 479; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 231; Buz (İrade Sakatlıkları), s. 310; Yıldırım (Hile), s. 260; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 444; Kılıçoğlu, s. 270; Tiftik (İptal), s. 85.

⁴²¹ Özer, s. 315.

⁴²² Kanişlı, s. 632.

⁴²³ Bir yıllık hak düşürücü süreye ilişkin açıklamalar için bkz. yuk. 2. Bölüm, III, A, 3.

⁴²⁴ Eren, s. 479; Aybay, s. 69; Buz (İrade Sakatlıkları), s. 310; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 444; Kılıçoğlu, s. 270; Kanişlı, s. 630-631; Yıldırım (Hile), s. 260; Demirbaş, s. 127; Tiftik (İptal), s. 86.

⁴²⁵ Gül, s. 197.

⁴²⁶ Eren, s. 479; Yıldırım (Hile), s. 226, dn. 944; Özer, s. 311; Kanişlı, s. 630; Gül, s. 197; Karakaş, F.T.: *Karine Kavramı, Kanuni Karineler ve Varsayımlar*, AÜHFD 2013, C.LXII, S.3, s.729. Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 231; Tiftik (İptal), s. 85.

⁴²⁷ Tiftik (İptal), s. 85, dn. 150.

Kanuni onamın mevcudiyeti hâkim tarafından resen dikkate alınır.⁴²⁸ Öğretide ileri sürülen bir görüşe göre bir yıllık hak düşürücü sürenin başlangıç ve bitiş tarihlerini ispat etme yükü, iptal hakkının sona erdiğini iddia eden tarafa aittir.⁴²⁹ Bir diğer görüşe göre ise, iptal hakkının kanuni süre içerisinde kullanıldığının ispat yükü iradesi sakatlanan tarafa aittir.⁴³⁰

Sözleşmenin bir yıllık hak düşürücü sürenin geçmesi ile birlikte onanmış sayılması öğretide eleştirilmektedir. *Buz*'a göre, kavramsal olarak “hak düşürücü sürenin geçmesi” ve “iptal hakkından feragat” kavramları birbirinden farklıdır. Hak düşürücü sürenin geçmesi başka bir deyişle hak sahibinin hakkını süresi içinde kullanmaması, söz konusu hakkın artık kullanılamaması sonucuna yol açar. Bu sonucun ortaya çıkması, yani irade sakatlığı nedeniyle sözleşmeyi iptal etme hakkının ortadan kalkması, iradesi sakatlanmış tarafın irade sakatlığına rağmen sözleşmeyi açık ya da örtülü onamasından tamamen bağımsızdır. İradesi sakatlanmış tarafın, sakat sözleşmeden hoşnut olmadığına ilişkin irade beyanı ya da bu anlamın çıkarılacağı davranışları var olsa bile hak düşürücü süre içinde harekete geçmemiş ve hakkını

⁴²⁸ Buz (Yenilik), s. 264; Özer, s. 313; Kanışlı, s. 633; Yarg. 4.HD, T. 15.06.2021, E. 2021/1237, K. 2021/3055 sayılı kararı uyarınca “...*Bu süre hak düşürücü süre olup, mahkemece resen göz önüne alınması gerekir.*” (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/4-hukuk-dairesi-e-2021-1237-k-2021-3055-t-15-6-2021>, Erişim Tarihi: 10.02.2022). ; Yarg. HGK, T. 04.07.2012, E. 2012/208, K. 2012/443 sayılı kararına göre “...*Belirtilmelidir ki, hak düşürücü süre, hâkim tarafından kendiliğinden göz önünde tutulması gereken, davada “itiraz” olarak başvurulması zorunlu olan ve zamanaşımı gibi “kesme” ve “durma” hükümlerine bağlı olmayan, uyulmama hâlinde “hakkın” kaybına yol açan, diğer bir ifade ile hakkın özünü kaldıran süredir.*” (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/hgk-e-2012-208-k-2012-443-t-4-7-2012>, Erişim Tarihi:10.02.2022).

⁴²⁹ Oğuzman/Öz, s. 128; Özer, s. 313; Kanışlı, s. 633; Yarg. 1.HD, T. 17.02.2022, E. 2021/6894, K. 2022/1303 sayılı kararı uyarınca “... *6098 sayılı Borçlar Kanunu'nun 39. (eski Borçlar Kanunu'nun 31. maddesi) maddesinde öngörülen bir yıllık hak düşürücü sürenin hileye maruz kalan kimsenin bunu öğrendiği tarihten itibaren işlemeye başlayacağı, mağduru nöğrenme tarihi olarak ileri sürdüğü tarihin esas alınacağı belirgin olup; diğer tarafın öğrenmenin (ittilan) bu tarih değil de daha önce olduğunu iddia etmesi durumunda, bu iddiasını ispat zorunluluğunda olduğunda da kuşku bulunmamaktadır.*” (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>, Erişim Tarihi:10.02.2022).

⁴³⁰ Kanışlı, s. 633.

kullanmamış/kullanamamış olan tarafın hakkı ortadan kalkar.⁴³¹ Yazara göre onama, tamamen farklı bir hukuki kurumdur. Onama hâlinde iradesi sakatlanmış tarafın, irade sakatlığına rağmen sözleşmesel bağlılığın devam etmesini istediği ve iptal hakkını kullanmayacağını belirten açık ya da örtülü bir irade beyanı mevcuttur. Esasen öğretideki hâkim görüş; onamanın, irade sakatlığı sebebiyle sözleşmeyi “iptal hakkından feragat” anlamına geldiğini kabul etmektedir. Örtülü bir beyanla yapılsa bile onamadan söz edilebilmesi için iradesi sakatlanmış tarafın bu yönde bir iradesinin var olması gerekir. Ancak, bir yıllık hak düşürücü süre içinde iptal hakkını kullanmayan hak sahibinin harekete geçmemesinin; onun daima iptal hakkından vazgeçerek, sakat sözleşmeye onam verme niyetinden kaynakladığı söylenemez. Sonuç olarak, yazara göre hak düşürücü süre ve onama kavramları gereksiz yere birbirine bağlanmıştır. Bu görüş, *Kanıslı* tarafından da karşılaştırmalı hukuktan örnek verilerek desteklenmiştir. *Kanıslı*, Alman hukukunda bu ayrımın kanunda açıkça yer aldığını belirtir. Nitekim, BGB § 124’te yalnızca iptal hakkı için hak düşürücü süre öngörülmüştür. Yazar, ilgili kanun maddesinin yalnızca hak düşürücü süreyi düzenleyerek onamadan bahsedilmediğini belirtmektedir. Onama, farklı bir maddede ve hak düşürücü süreden bağımsız olarak BGB § 144’te düzenlenmektedir.⁴³² Yazar, örnek olarak “hukukun uyumlaştırılması metinlerinde” de benzer anlayışın var olduğunu belirtmektedir. Buna göre; PECL Art.4:113, DCFR Art.7:210, PICC Art.3.2.9. ve CESL Art. 52’de iptal hakkının süreye tabi olduğu; PECL Art.4:114, DCFR Art.7:211, PICC Art.3.2.10 ve CESL Art.53’ün ise sözleşmenin açık veya örtülü olarak onanabileceği düzenlenmiştir.⁴³³

⁴³¹ Buz (İrade Sakatlıkları), s. 310-311.

⁴³² Kanıslı, s. 630, dn. 1620.

⁴³³ Bkz. yuk. 1. Bölüm, §2, V-VIII.

İptal hakkı sahibinin bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde açık veya örtülü şekilde bir iptal beyanında bulunmaması hâlinde sözleşme geçmişe etkili olarak geçerliliğini korumaya devam edecek, onanmış sayılacak ve iptal hakkı sahibinden edimlerini ifa etmesi beklenecektir. Fakat edimleri ifa etmekten kaçınmak için iradesi sakatlanmış olan tarafa ek bir olanak tanınmıştır. Buna göre; irade sakatlığını bizzat gerçekleştirmiş olan⁴³⁴ sözleşmenin diğer tarafının, iradesi sakatlanmış olan tarafa edimlerin ifa edilmesi için istemde bulunması ya da dava açması hâlinde iradesi sakatlanmış tarafça TBK md.72/2 hükmü uyarınca haksız fiil def'i ileri sürülebilir.⁴³⁵ Başka bir anlatımla, aldatma ve korkutma eylemlerinin haksız fiil niteliğinde olması sebebiyle; sözleşmenin diğer tarafının ifa davasına karşı, aldatılan veya korkutulan tarafa def'i hakkı tanınmıştır. TBK md.72/2'ye göre *“Haksız fiil dolayısıyla zarar gören bakımından bir borç doğmuşsa zarar gören, haksız fiilden doğan tazminat istemi zamanaşımına uğramış olsa bile her zaman bu borcu ifadan kaçınabilir.”* Bu durumda, iki koşulun gerçekleşmesi hâlinde def'i hakkı kullanılabilir. İlk olarak, aldatma ya da korkutma sebebiyle iradesi sakatlanmış tarafın, kendi edimini yerine getirmemiş olması gerekir. İkinci olarak, sözleşmenin diğer tarafı edimin ifa edilmesini talep ve dava etmelidir. Def'i hakkı, iptal hakkında olduğu gibi, bir yıllık hak düşürücü süre ile sınırlandırılmamıştır. Ayrıca, TBK md.39/2 hükmü uyarınca feragat, aldatma ya da korkutma ile iradesi sakatlanmış tarafın talep edebileceği tazminat hakkından feragat etme anlamına gelmemektedir. Buna göre; aldatılan veya

⁴³⁴ İrade sakatlığı, sözleşmenin diğer tarafı yerine üçüncü bir kişi tarafından gerçekleştirildiği takdirde TBK md.72/2 uyarınca haksız fiil def'i ileri sürülememektedir. Bu nedenle, irade sakatlığına sebebiyet vermemiş olan sözleşmenin diğer tarafına yalnızca haksız fiillerde söz konusu olan haksız fiil def'i ileri sürülememektedir. (bkz. Köroğlu (Korkutma), s. 245, dn. 252.)

⁴³⁵ Eren, s. 479; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 284; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/ Serozan/Arpacı, s. 470, s. 472; Akıncı, s. 160, s. 167; Gül, s. 174.

korkutulan taraf, sözleşmeye iradesi dışında bir onam vermiş olsa da sözleşmenin diğer tarafından tazminat talep edebilecektir.⁴³⁶

III. İRADİ ONAMA (İRADİ İCAZET)

İradi onama (iradi icazet), iradesi sakatlanmış olan tarafın bilerek ve isteyerek sözleşmenin geçerliliğini devam ettirme gayesine sahip olduğu anlamına gelmektedir.⁴³⁷ TBK md.39/1 hükmünün lafzında açıkça düzenlenmemiş olmasına rağmen iradesi sakatlanmış olan tarafın sözleşmeyle bağlı kalmak istediğine ilişkin yönelteceği irade beyanı ile sözleşmeyi onaması mümkündür.⁴³⁸ İradi onama, bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde herhangi bir zamanda gerçekleştirilebilir.⁴³⁹ Hukuki niteliği itibariyle yenilik doğuran bir hak olan iradi onama, sözleşmenin diğer tarafının kabulüne gerek olmaksızın sonuç doğuracaktır.⁴⁴⁰ Yenilik doğuran bir hak olması nedeniyle iradi onamaya ilişkin beyan, şarta bağlı gerçekleştirilemez ve geri alınamaz.⁴⁴¹

İradi onama, şekle tabi olmayıp, herhangi bir şekilde gerçekleştirilebilir. Asıl sözleşmenin şekle tabi olması dahi bu durumu değiştirmemektedir.⁴⁴² Bunun nedeni,

⁴³⁶ Eren, s. 479; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 470, s. 472; Akıncı, s. 160; Reisoğlu, s. 129 vd.; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 224, s. 285, s.287.

⁴³⁷ Eren, s. 478; Akyol, s. 246; Yıldırım (Hile), s. 252; Kanışlı, s. 624; Gül, s. 188; Özer, s. 306.

⁴³⁸ Köroğlu (Korkutma), s. 247.

⁴³⁹ Eren, s. 478; Funk (çev.: Veldet/Selek), s. 50.

⁴⁴⁰ Yıldırım (Hile), s. 250; Kılıçoğlu, s. 265; Gül, s. 189; Özer, s. 306-307; Köroğlu (Korkutma), s. 247; Kanışlı, s. 624; Demirbaş, s. 125; Aksi görüşte *Buz*, onamın hukuki nitelik itibariyle yenilik doğuran bir hak olmadığını, herkese tanınan genel bir yetki niteliğine haiz olduğunu belirtmektedir. Bkz. *Buz* (Yenilik), s. 203, dn. 2.

⁴⁴¹ Kılıçoğlu, s. 270; Kuşat (Hile), s. 110; Yenilik doğuran hakların şarta bağlanamayacağına ve geri alınamayacağına ilişkin bkz. yuk. 2. Bölüm, III, A, 2.

⁴⁴² Eren, s. 478; Akyol, s. 246; Kılıçoğlu, s. 265; Yıldırım (Hile), s. 250; Özkaya, s. 479; Özer, s. 307; Demirbaş, s. 125; Gül, s. 189; Funk (çev.: Veldet/Selek), s. 51; “*Bu sözleşmenin kurulması için kanuni ya da iradi bir şekil şartı öngörülmüş olsa dahi durum aynıdır.*” (bkz. Demirbaş, s. 125, dn. 391).

onama ile birlikte taraflar arasında yeni bir sözleşme akdedilmemesi, yalnızca mevcut sözleşmeye ilişkin iptal imkânının ortadan kaldırılmasıdır⁴⁴³. Buna göre onama, sözleşmenin diğer tarafına iletilecek bir irade beyanı ile gerçekleştirilebileceği gibi sözleşmeden doğan borcun ifa edilmesi veya kendisine verilmiş olan şeyin kullanılması hâllerıyla de gerçekleştirilebilir.⁴⁴⁴ Açık onama, iradesi sakatlanan tarafın sözleşmenin diğer tarafına sözleşme ile bağlı olmak istediğini sözlü, yazılı veya işaretler aracılığıyla açık şekilde bildirmesidir.⁴⁴⁵ Onama ilişkin irade beyanı, sözleşmenin diğer tarafının hâkimiyet alanına ulaşması ile hüküm ve sonuçlarını doğuracaktır.⁴⁴⁶ Örtülü onama ise iradesi sakatlanan tarafın sözleşme ile bağlı olmak istediğini doğrudan doğruya davranışlarıyla göstermek yerine dolaylı olarak bu niyetini açıklayıcı davranışlarda bulunması hâlidir.⁴⁴⁷ Cebri icra ya da dava yoluna başvurulması, sözleşmeden doğan borcun ifa edilmesi veya kendisine verilmiş olan şeyin kullanılması da örtülü onam anlamını taşır.⁴⁴⁸ Açık onama, sözleşmenin diğer tarafının hâkimiyet alanına ulaştığı andan itibaren hüküm ve sonuçlarını doğurur. Örtülü onamada ise irade beyanının sözleşmenin diğer tarafına ulaşmasına gerek yoktur. Çünkü örtülü onamada irade; kullanma, devretme, tüketme vb. irade açıklamalarıyla ortaya çıkar.⁴⁴⁹

Bununla birlikte, iradesi sakatlanan tarafın davranışının örtülü onama anlamı teşkil edip etmediğinin belirlenmesinde sonuca varmanın her zaman kolay olmadığı ve

⁴⁴³ Yıldırım (Hile), s.251; Kuşat (Hile), s.107.

⁴⁴⁴ Eren, s. 478; Oğuzman/Öz, s. 126-127; Yıldırım (Hile), s. 252; Demirbaş, s. 126.

⁴⁴⁵ Eren, s. 478; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 430, s. 444.

⁴⁴⁶ Eren, s. 478; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 430, s. 444; Gül, s. 189; Kılıçoğlu, s. 270; Yıldırım (Hile), s. 251; Kanışlı, s. 626; Köroğlu (Korkutma), s. 248-249.

⁴⁴⁷ Kanışlı, s. 627; Demirbaş, s. 126.

⁴⁴⁸ Oğuzman/Öz, s. 127; Eren, s. 478; Kılıçoğlu, s. 270; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 444; Demirbaş, s. 126; Özer, s. 307-308; Köroğlu (Korkutma), s.249. Yıldırım (Hile), s. 252.

⁴⁴⁹ Kanışlı, s. 628.

detaylı bir inceleme gerektirdiği unutulmamalıdır.⁴⁵⁰ İradesi sakatlanmış olan tarafça, irade sakatlığının öğrenilmesinden sonra sözleşmeye ilişkin davranışlarının kategorik olarak onama anlamına geleceği kabul edilemez.⁴⁵¹ Çünkü, iradesi sakatlanan tarafın bazı davranışlarının onama olarak nitelendirilebilmesi için irade sakatlığına rağmen “sözleşmeyi kabul etme bilincinin” bulunması gerekir.⁴⁵² Güven ilkesi uyarınca sözleşmenin diğer tarafının yapacağı yorumla onamaya ilişkin iradenin var olup olmadığı anlaşılabilir.⁴⁵³ Örneğin; iradesi sakatlanmış olan tarafın, irade sakatlığını öğrendikten sonra da sözleşmenin konusunu oluşturan arabayı kullanmaya devam etmiş olması her durumda onama olarak nitelendirilemez. İradesi sakatlanan taraf, sözleşme konusu arabayı sözleşmenin diğer tarafına iade etmek istemesine rağmen olumsuz bir cevap alırsa veya mecburiyetten arabayı kullanmaya devam ederse onamadan söz edilemez.⁴⁵⁴

IV. SÖZLEŞMENİN KURULMASI SIRASINDA İRADE SAKATLIKLARI SEBEBİYLE SÖZLEŞMEYİ İPTAL HAKKINDAN FERAGAT

Öğretide irade sakatlıkları sebebiyle sözleşmeyi iptal hakkından “önceden” feragatin geçerliliği tartışmalıdır.⁴⁵⁵ İrade sakatlığı hâlinde iptal hakkından önceden feragat edilip edilemeyeceği sorusunun aldatma ve korkutma ile yanılma için ayrı ayrı cevaplandırılması gerekmektedir.⁴⁵⁶ Öğretide *Buz*, bu tartışmanın yersiz olduğunu

⁴⁵⁰ Akyol, s. 246-247; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 230-231; Köroğlu (Korkutma), s. 249.; Kanışlı, s. 627; Özkaya, s. 478; Gül, s. 190.

⁴⁵¹ Yıldırım (Hile), s. 252, dn. 1078; Kanışlı, s. 627; Gül, s. 190; Köroğlu (Korkutma), s. 249.

⁴⁵² Kanışlı, s. 627.

⁴⁵³ Funk (çev.: Veldet/Selek), s. 51; Kanışlı, s. 627; Özkaya, s. 478.

⁴⁵⁴ Akyol, s. 246-247; Gül, s. 190; Kanışlı, s. 627.

⁴⁵⁵ *Buz* (Yenilik), s. 420, dn. 77; Tartışmalar hakkında detaylı bilgi için bkz. Yıldırım (Hile), s. 253 vd.

⁴⁵⁶ Özer, s. 317.

belirtmektedir. Yazara göre, irade sakatlıkları sebebiyle sözleşmeyi iptal hakkı “önceden feragat – hakkın doğmasından sonra feragat” şeklinde ayrılmamalıdır. Çünkü; iptal hakkından önceden feragat, genellikle en erken irade sakatlığı nedeniyle geçersiz olacak olan sözleşmenin kurulduğu anda yapılır. Feragati içeren bir sözleşme akdedildiğinde, hak sahibi bunu sonradan öğrense bile, iptal hakkı zaten doğmuş olacaktır.⁴⁵⁷

Genel görüş, aldatma ve korkutma hâllerinde iptal hakkından önceden feragat edilemeyeceği yönündedir. Bu görüş, aldatma ve korkutmanın haksız fiil niteliğine dayanmaktadır. Buna göre, bir kişinin iradesinin sakatlanması diğer bir deyişle irade özgürlüğünden yoksun bırakılması, TMK md.23 hükmü uyarınca kişilik hakkı ihlali olarak görülmektedir. Yasa koyucu, irade özgürlüğünü koruyabilmek için aldatılan ve korkutulan tarafa sözleşmeyi iptal hakkı ve uğradıkları zararın tazminini talep etme imkânı öngörmüştür. Bu nedenle, aldatma ve korkutma hâllerinde iptal hakkından önceden feragat edilmesinin kabulü, TBK md.27 hükmü uyarınca hukuka ve ahlaka aykırılık teşkil edecektir.⁴⁵⁸

Yanılma hâlinde ise iptal hakkından önceden feragat edilip edilemeyeceği tartışma konusudur. Öğretide bir görüşe göre irade sakatlığına dair kanunda yer alan hükümler, sözleşme ve irade serbestisini korumak için getirilmiştir. Bu sebeple, bu hükümler emredici niteliktedir. O hâlde, aldatma ve korkutmada olduğu gibi yanılanın yanıldığını öğrenmesinden önce iptal hakkından feragat etmesi mümkün değildir.⁴⁵⁹ Öğretideki diğer bir görüş ise irade sakatlığına dair kanunda yer alan hükümleri yedek hukuk kuralı olarak kabul eder. Çünkü, aldatma ve korkutmada kişinin iradesinin

⁴⁵⁷ Buz (Yenilik), s. 420, dn. 77.

⁴⁵⁸ Yıldırım (Hile), s. 254; Tiftik (İptal), s. 84-85; Köroğlu (Korkutma), s. 250; Özer, s. 317-318.

⁴⁵⁹ Yıldırım (Hile), s. 254, dn. 1086; Kurşat (Hile), s. 106, dn. 517.

sakatlanması haksız fiil sonucu ortaya çıkarken; yanılmada irade sakatlığı kişinin kendisinden kaynaklanır. Bu hâlde, yanılma hâlinde iptal hakkından önceden feragat edilmesi, irade serbestisinin hukuka ve ahlaka aykırı bir şekilde sınırlandırılması olarak yorumlanmaktadır. Yanılma hâlindeki menfaatler durumu, aldatma ve korkutma hâlinde sözleşme tarafları arasındaki menfaatler durumundan farklılık gösterir. Yanılan taraf irade sakatlığı nedeniyle kurulmuş olan sözleşmeye bağlıdır. Ancak sözleşmenin diğer tarafının sözleşmenin geçerliliğine olan güveni de korunmalıdır. Bu nedenle, yanılma hâlinde iptal hakkından önceden feragat edilebileceği kabul edilmelidir.⁴⁶⁰

§ 8-TAZMİNAT HAKKI

I. GENEL OLARAK

İradesi sakatlanan taraf, çalışmanın daha önceki bölümlerinde de detaylıca belirtildiği üzere hem BK hem de TBK uyarınca irade sakatlığı nedeniyle sözleşmeyi kanunda belirtilen süre içerisinde iptal etme hakkına sahiptir. Bunun yanı sıra iradesi sakatlanan tarafa, sözleşmeyi iptal etme hakkı dışında uğramış olduğu zararların tazminini talep etme hakkı da tanınmıştır.⁴⁶¹ İradesi sakatlanmış olan tarafın açık veya örtülü şekilde sözleşmeyi onamış olması tazminat hakkından feragat ettiği anlamına

⁴⁶⁰ Kanışlı, s. 629; Özer, s. 318-319.

⁴⁶¹ Saymen, s. 201; Gönensay, S.: Borçlar Hukuku, C. I, S. 353, İstanbul 1948, s. 117.

gelmemektedir.⁴⁶² Tazminat talebinden doğan haklar ve sorumluluklar; yanıltma, aldatma ve korkutma hâli bakımından farklı sonuçlar doğurur.⁴⁶³

Yanıltma hâlinde yanıltan tarafın tazminat ödeme yükümlülüğünün ön koşulu, sözleşmenin iptal edilebilmesidir. Bu nedenle, burada tazminat ödeme yükümlülüğü, iptal hakkının kullanılmasının bir sonucu olarak ortaya çıktığı için iptale bağlıdır. Aldatma ya da korkutma hâlinde ise aldatan veya korkutan tarafın tazminat ödeme yükümlülüğü, iptal talebinden bağımsız olarak ortaya çıkar. Bunun sebebi, aldatma veya korkutma eylemlerinin hukuki niteliği itibariyle haksız fiil teşkil etmesidir. Aldatma veya korkutma hâlinde hukuka aykırılık, bir kişinin irade özgürlüğünün ihlal edilmesi ile birlikte ortaya çıkar. Bu nedenle, aldatma veya korkutma hâlinde sözleşmenin iptal edilebilmesi tazminat talep etmek için bir ön koşul değildir.⁴⁶⁴ Bu hâlde, kanun koyucunun irade sakatlığına uğrayan tarafı kusurlu olsa dahi korumak istediği izahtan varestedir.⁴⁶⁵ Aynı zamanda önemle belirtmek gerekir ki; irade sakatlığına uğrayan tarafı korumaya yönelik söz konusu düzenleme, iyi niyetle hareket eden sözleşmenin diğer tarafının güven ve çıkarlarıyla çatışabilmektedir. Bu nedenle sözleşmenin geçerliliğine dayalı ve iyi niyetle hareket eden sözleşmenin diğer tarafının güveninin korunması gerekmektedir.⁴⁶⁶

İradesi sakatlanan tarafa, sözleşmeyi iptal etme hakkı dışında uğramış olduğu zararların tazminini talep etme hakkı da tanınmıştır (TBK md.39/2). Aynı zamanda sözleşmenin diğer tarafının (TBK md.35 ve TBK md.37) tazminat isteme hakkı ve

⁴⁶² Gönensay, s. 117; Köroğlu (Korkutma), s. 252.

⁴⁶³ Baş, s. 209.

⁴⁶⁴ Yakışık, M.: *İrade Sakatlığına Bağlı Olarak Tazminat Talebi*, Türkiye Adalet Dergisi 2012, S. 10, s. 277; Kurşat (İrade), s. 272.

⁴⁶⁵ Tiftik (Tazmin), s. 399; Akıncı, s. 155.

⁴⁶⁶ Eren, s. 455; Özer, s. 280-281; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 236; Akyol, s. 254; Tiftik (Tazmin), s. 399.

tazminat ödeme yükümlülüğü de TBK’da ayrıca düzenlenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde yanılma, aldatma ve korkutma hâlinde tazminat borcunu doğuran hâller incelenecektir.

II. YANILMA HÂLİNDE TAZMİNAT TALEP ETME HAKKI

A. Genel Olarak

Sözleşmenin akdedilmesi sırasında yanılan taraf, kusurlu olsa dahi Kanun’da belirtilen süre içerisinde sözleşmeyi iptal edebilir. Yanılan taraf, iptal hakkını kullanarak sözleşmeyi geçmişe etkili olarak sona erdirebilir. Yanılan tarafın bu hakka sahip olmasına rağmen sözleşmenin diğer tarafının bu hakka karşı korunmasız bırakılması riski bulunmaktadır. Sözleşmenin iptal edilmesiyle birlikte sözleşmenin diğer tarafının sözleşmenin geçerliliğine olan güveni boşa çıkmaktadır. Bu nedenle, sözleşmenin diğer tarafının uğradığı zararın tazmini gündeme gelir. Yasa koyucu, sözleşmenin diğer tarafının menfaatlerini göz önünde bulundurarak, TBK md.35 hükmü ile yanılan tarafın tazminat ödeme yükümlülüğünü düzenlemiştir.

Yanılma hâlinde zarar tazmininin söz konusu olabilmesi için iptal hakkını kullanan tarafın kendi kusuruyla hataya düşmüş olması gerekir. TBK md.35/1 hükmü sözleşmenin taraflarının karşılıklı menfaatleri arasında denge sağlanması amacına hizmet etmektedir.⁴⁶⁷ TBK md. 35/1 uyarınca “*Yanılan, yanılmasında kusurlu ise, sözleşmenin hükümsüzlüğünden doğan zararı gidermekle yükümlüdür. Ancak, diğer*

⁴⁶⁷ Tiftik (Tazmin), s. 399; Reisoğlu, s. 92.

taraf yanılmayı biliyor veya bilmesi gerekiyorsa, tazminat istenemez.” O hâlde, kusuru kendisine ait olmasına rağmen yanılmayı ileri sürerek sözleşmeyi iptal etmek isteyen taraf, sözleşmenin diğer tarafının sözleşmenin kesin olarak hükümsüz olmasından dolayı uğramış olduğu zararları tazmin etmekle yükümlüdür. Ancak sözleşmenin diğer tarafının yanılmayı bildiği ya da bilmesi gerektiği hâllerde tazminat yükümlülüğü ortadan kalkacaktır.⁴⁶⁸ TBK md.35, öğretide “*sui generis*” bir sorumluluk türü olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, hukuka aykırılık taşımayan bir fiil gerçekleştirilmiş olmasına rağmen tazminat sorumluluğunu doğurduğu için kanunda tazminata ilişkin var olan düzenlemelerden farklılık taşımaktadır.⁴⁶⁹

Öğretideki hâkim görüşe göre, yanılanın tazminat sorumluluğunun yasal dayanağı, *culpa in contrahendo*⁴⁷⁰ (sözleşme görüşmelerinden doğan sorumluluk)

⁴⁶⁸ Eren, s. 455; Reisoğlu, s. 92.

⁴⁶⁹ Özer, s. 281-282.

⁴⁷⁰ Öğretide *culpa in contrahendo* (sözleşme görüşmelerinden doğan) sorumluluğunun hukuki niteliği tartışmalıdır. Bu konuya ilişkin “haksız fiil görüşü”, “sözleşme sorumluluğu görüşü” ve “kendine özgü sorumluluk görüşü” olarak üç görüş ileri sürülmüştür. “Haksız fiil” görüşünü savunan yazarlara göre sözleşme görüşmelerinden doğan zarardan sorumluluğun haksız fiil hükümlerine dayandırılması gerekmektedir. Sözleşme görüşmeleri sırasında kusurlu davranış ile sözleşmenin diğer tarafına zarar veren kişi, haksız fiil esasına göre sorumlu tutulacaktır. Zira sözleşme görüşmeleri sırasında tarafların arasında kurulmuş olan bir sözleşme bulunmamaktadır. Sözleşmeden doğan sorumluluk, sözleşmenin akdedilmesini ve sözleşmede yer alan yükümlülüklerin ihlal edilmesini gerektirir. Ancak burada söz konusu olan, sözleşme öncesi davranıştan kaynaklanan zararlardan sorumluluktur. Bu sebeple, sözleşme görüşmelerinden doğan zararın tazmini TBK md.49 hükmüne tabidir. Yardımcı kişilerin sorumluluğu ise TBK md.66’ya tabi olacaktır. Tazminat talebi, TBK md.72’ye göre iki yıllık zamanaşımına tabi olur. Sözleşmeden doğan sorumluluk için geçerli olan TBK md.146 hükmü ise burada uygulanmaz. “Sözleşme sorumluluğu” görüşünü savunan yazarlara göre, sözleşme görüşmelerinden doğan zarardan sorumluluk, sözleşme sorumluluğu ya da sözleşme sorumluluğu benzeri sorumluluktur. Sözleşme müzakerelerinin başlaması, müzakere eden taraflar arasında sözleşme benzeri bir güven ilişkisi yaratır. Müzakere edilen sözleşme daha sonra akdedilsin ya da akdedilmesin, geçerli ya da geçersiz olsun, bu ilişki müzakere eden taraflara özen, aydınlatma ve koruma yükümlülüğü yükler. Bu yükümlülüğün ihlali, sözleşmeden doğan yükümlülüğün ihlali gibi sözleşmeden doğan sorumluluğa yol açar. Bu ilişkinin temeli güvene dayanır. Görüşme, hukuki ilişkidir. Taraflar arasında hukuki bir ilişki kurulduğunda, yükümlülüğün ihlali haksız fiil olarak nitelendirilemez. Çünkü haksız fiilde taraflar arasında önceden kurulmuş bir hukuki ilişki yoktur. Bu sebeple, güven ilişkisinin ihlaline kıyasen sözleşme sorumluluğuna ilişkin hükümler (TBK md.112) uygulanmalıdır. Yardımcı kişilerin sorumluluğu ise TBK md.116’ya tabidir. Sözleşme görüşmelerinden doğan sorumluluk, sözleşme sorumluluğu olduğundan tazminat talebi TBK md.146’ya göre on yıllık zamanaşımı süresine tabidir. Öğretide bazı yazarlar, sözleşme görüşmelerinden doğan sorumluluğun hukuki niteliği itibariyle ne sözleşme sorumluluğu ne de haksız fiil sorumluluğu olduğu görüşündedir. Burada “kendine özgü bir sorumluluk” türü vardır. Bu görüş, özellikle Bucher, Gauch/Schlupe ve İsviçre Federal Mahkemesi tarafından savunulmaktadır. Bucher’e göre, kendine özgü nitelik taşıyan görüşme sorumluluğu TMK

sorumluluğudur.⁴⁷¹ Bu bağlamda, sözleşmenin diğer tarafının hem ifaya ilişkin menfaati hem de sözleşmenin akdedilmesine dair güvenine ilişkin menfaati korunmaktadır. *Culpa in contrahendo* sorumluluğu; sözleşmenin akdedilmesinden önceki safhada görüşen taraflardan birinin ya da yardımcılarının, diğer görüşmeciye ya da onun koruma alanında bulunan kişi/kişilere, aralarındaki dürüstlük kuralına uygun kurulan sözleşme benzeri güven ilişkisini ihlal ederek vermiş olduğu zarardan doğan sorumluluk anlamına gelir.⁴⁷² Kaynağını TMK md.2'den alan özel bir sorumluluk tipi olarak kabul edilen *culpa in contrahendo* sorumluluğu, sözleşme sorumluluğu ve haksız fiil sorumluluğu arasında yer almaktadır⁴⁷³. Bu nedenle,

md.2'ye dayanmaktadır. Ancak Bucher, tazminat talep etme hakkının TBK md.146 hükmü uyarınca on yıllık zamanaşımına tabi olduğunu belirtir. Yardımcı kişilerin sorumluluğu ise TBK md.116'ya tabidir. Dolayısıyla, sonuç itibarıyla sözleşme sorumluluğuna daha yakındır. Gauch/Schulep ise kendine özgü niteliği olan *culpa* sorumluluğuna sözleşme hukuku kurallarının uygulanacağını öngörmektedir. İsviçre Federal Mahkemesi de ilk olarak sözleşme görüşmelerinden doğan sorumluluk için haksız fiil görüşünü kabul etmiş ancak daha sonra otuzlu ve kırklı yıllarda öğretiyi hâkim olan ve sözleşme öncesi özen yükümlülüğünün ihlalini sözleşme yükümlülüğünün ihlali olarak kabul eden görüşe paralel olarak, sözleşme sorumluluğu görüşünü benimsemiştir. Tazminat taleplerini ise borca aykırılık hükümlerine dayandırmıştır. Öte yandan, bazı yazarlar bu sorumluluğu, sözleşme sorumluluğuna ya da haksız fiil sorumluluğuna dâhil etmenin zorunlu olmadığını, aksine sözleşme sorumluluğuna ya da haksız fiil sorumluluğuna ilişkin hükümlerin, sorumluluğun nedeni ve durumun özellikleri dikkate alınarak vaka bazında uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Eren, s. 1278-1280; Tiftik (Tazmin), s. 401-407; Kılıçoğlu, s. 279; Oğuzman/Öz, s. 497-498.

⁴⁷¹ Eren, s. 457, s. 462; Oğuzman/Öz, s. 110; Serozan, R.: *Yürürlükteki İfa Engelleri ve Haksız Fiil Hukukunun Yetersizlikleri ve Bu Yetersizliklerin Aşılmasında Giderek Önemi Artan Kavramlar: "Sözleşmenin Müspet İhlali" ve "Culpa in Contrahendo"*, İÜMHAD 1990, C. XV, S. 18, s. 39; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 282; Akyol, s. 253; Tiftik (Tazmin), s. 401; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 236; Kocayusufoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 454; Atlan Gürer, s. 231; Akıncı, s. 155, s. 159; Kılıçoğlu, s. 278; Köroğlu, E.: *İrade Bozukluğu Hallerinden Korkutmada Korkutulanın Culpa in Contrahendo Sorumluluğu Kapsamında Sahip Olduğu Tazminat Hakkı*, İnÜHFD 2022, C. XIII, S. 1, s. 84.

⁴⁷² Eren, s. 1275; Oğuzman/Öz, s. 495; Serozan, R./Baysal, B./Sanlı K.C.: *Borçlar Hukuku Genel Bölüm: İfa-İfa Engelleri-Haksız Zenginleşme, Gözden Geçirilmiş 8.Bası*, İstanbul 2022, s. 346 vd.; Yarg. HGK, T. 15.06.2021, E. 2017/2625, K. 2021/766 sayılı kararına göre "...Gerçekten de; sözleşme bir süreçtir. Bir anda kurulup meydana gelen hukuki bir işlem değildir. Sözleşme kurulmadan önce taraflar sözleşmenin muhtevası, şartları, içerdiği hak ve yükümlülükler üzerinde görüşmeler yaparlar; bu görüşmeler kısa veya uzun sürebilir. Görüşmelerin başlamasıyla görüşmeciler arasında hukuki bir ilişki kurulur. Bu ilişki, sözleşme benzeri bir güven ilişkisidir. Güven ilişkisi, MK md.2/1'de düzenlenmiş bulunan dürüstlük kuralına dayanır. Buna göre, görüşmeler esnasında görüşmecilerin muhtevası ve şartları hakkında birbirlerini aydınlatması, dürüstlük kuralına uygun davranması, birbirlerinin kişilik ve mal varlığı değerlerine zarar vermemek için gerekli özeni göstermesi, koruma yükümlülüklerine uyması gerekir. Görüşmeciler bu yükümlülüklere kusurlu olarak aykırı davranıp, görüşmelerin başlamasıyla aralarında kurulmuş bulunan güven ilişkisini ihlal ettikleri takdirde bundan doğan zarardan sorumludurlar." (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 17.03.2023).

⁴⁷³ Baş, s. 211.

sözleşmeye aykırılık hükümleri kıyasen uygulanmalıdır. Sözleşme müzakereleri başladığında taraflar arasında bir borç ilişkisi doğmakta ve bu ilişki, taraflara bazı yükümlülükler yüklemektedir. Kendi kusuru ile hataya düşen taraf, iyi niyetle hareket eden sözleşmenin diğer tarafının güven ve çıkarlarıyla bağdaşmayacak şekilde dürüstlük ve özen borcunu ihlal etmektedir. Bu nedenle, zarara uğrayan sözleşmenin diğer tarafının tazminat talebi haklı ve yerinde bir talep olacaktır. Sonuç olarak, *culpa in contrahendo* sebebiyle ödenecek olan tazminat; haksız fiil tazminatı değil, aksine sözleşmeye aykırılık tazminatıdır.⁴⁷⁴

TBK md. 35 hükmü uyarınca tazminat talep edilebilmesi için gerekli şartların ve tazmini talep edilebilecek zararların daha yakından incelenmesi yararlı olacaktır.

B. Tazminat Yükümlülüğünün Şartları

TBK md.35/1 hükmü kapsamında sözleşmenin iptal edilmesiyle birlikte sözleşmenin diğer tarafına ödenecek tazminat, sözleşme sorumluluğu şartlarına tabidir. Bu durumda, sözleşmenin iptali hâlinde sözleşmenin diğer tarafının TBK md.35 uyarınca tazminat talep edebilmesi için belli şartların varlığı aranmaktadır. Bu şartlar; yanılma sebebiyle sözleşmenin iptal edilmesi, yanılan tarafın kusurlu olması, sözleşmenin iptalinin sözleşmenin diğer tarafının zararına sebep olması, iptal ve zarar arasında illiyet bağının bulunması ve sözleşmenin diğer tarafının yanılmayı bilmemesi veya bilebilecek durumda olmaması olarak sayılabilir.⁴⁷⁵

⁴⁷⁴ Serozan (Culpa in Contrahendo), s. 40; Oğuzman/Öz, s. 496; Kanışlı, s. 649; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 454.

⁴⁷⁵ Kurşat (İrade), s. 270; Reisoğlu, s. 92; Ekmekçi, Ö./Baysal, B./Yayvak Namlı, İ.: Uygulamalı Tazminat Hukuku, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ders Kitapları Dizisi, İstanbul 2022, s. 5.

TBK md.35/1'e göre tazminat yükümlülüğünün söz konusu olabilmesi için yanılan tarafın kusurlu olması gerekir. Sözleşmenin temsilci vasıtasıyla yapılması hâlinde ise tazminat sorumluluğunun doğabilmesi için temsilcinin ihmali aranacaktır.⁴⁷⁶ Buradaki kusur ile kastedilen ihmaldir.⁴⁷⁷ Kişinin kasten yanılmaya sebep olması mümkün olmadığından dolayı TBK md.35 lafzında düzenlenen “kusur” ibaresinden “ihmal” anlamının çıkarılacağı açıktır. Kusur, açıklama yanılmalarında her zaman var olabilir. Ancak temel yanılmaları için aynı şey söylenemez. Bir kişi, herhangi bir kusuru olmaksızın temel yanılmasına düşebilir. Yanılan tarafın, yanılmada kusuru bulunmuyorsa, sözleşmenin diğer tarafı tazminat talep edemez.

Kusur yalnızca yanılmanın meydana geldiği anda değil, sözleşmenin iptal edilmesine kadar geçen süre içinde de dikkate alınarak tazminat sorumluluğuna neden olabilir. Yanılan tarafın *culpa in contrahendo* sorumluluğu ve buna bağlı olarak güven ilişkisi, sözleşmenin akdedilmesinden sonra da devam eder. Bu bağlamda, bir yıllık süre içinde iptal hakkının kullanılmasındaki gecikme de kusur olarak yanılana atfedilebilir. Bu gecikme nedeniyle herhangi bir zarar doğmuşsa, bu zararı yanılanın tazmin etmesi gerekir.⁴⁷⁸

Tazminat yükümlülüğünün bir diğer şartı, sözleşmenin iptali sonucunda sözleşmenin diğer tarafının zarara uğramış olmasıdır. TBK md.35/1 hükmü uyarınca “Yanılan, yanılmasında kusurlu ise, sözleşmenin hükümsüzlüğünden doğan zararı gidermekle yükümlüdür. Ancak, diğer taraf yanılmayı biliyor veya bilmesi gerekiyorsa, tazminat istenemez.” Bu hükme göre, kural olarak yanılan tarafın tazminle yükümlü olduğu zararlar, sözleşmenin diğer tarafının uğradığı menfi

⁴⁷⁶ Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 236; Akıncı, s. 155; Özer, s. 286; Reisoğlu, s. 92.

⁴⁷⁷ Eren, s. 455; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 282; Akyol, s. 253, s. 255; Özer, s. 284; Özçelik, s. 14 vd.; Ekmekçi/Baysal/Yayvak Namlı, s. 7; Kanışlı, s. 650.

⁴⁷⁸ Özçelik, s. 14 vd.; Baş, s. 213; Kanışlı, s. 652-653.

(olumsuz) zararlar.⁴⁷⁹ İrade sakatlığı nedeniyle iptal edilen sözleşmenin kesin olarak hükümsüz hâle gelmesi ve sözleşmenin diğer tarafının sözleşmenin geçerli olarak kurulacağına ve yükümlülüklerin yerine getirileceğine duyduğu güvenin boşa çıkmasından mütevellit mal varlığında doğacak olan zarara menfi zarar denir.⁴⁸⁰ Menfi (olumsuz) zarar tazmin edilerek, sözleşmenin diğer tarafının sözleşmeye bağlı olmaması hâlinde ekonomik olarak var olacağı duruma geri getirilmesi söz konusu olmaktadır.⁴⁸¹ Lakin kanun koyucu, TBK md.35/2 hükmünde talep edilecek tazminatın üst sınırı açısından sınırlama öngörmüştür. Bu hâlde, hâkim hakkaniyetin gerektirdiği durumlarda, ifadan beklenen yararı aşmamak kaydıyla, daha fazla tazminata hükmedebilecektir. Burada hâkim, menfi (olumsuz) zararı aşacak şekilde bir tazminata hükmedebilir. Bu durumda hâkim, TBK md.35/2 hükmü uyarınca bilhassa irade sakatlığına uğrayanın ağır kusuru⁴⁸² hâlinde sözleşmenin diğer tarafının müspet (olumlu) zararını da talep edebileceğine karar verebilecektir.⁴⁸³ Müspet (olumlu) zarar, sözleşmeden doğan borcun hiç ya da gerektiği şekilde veya zamanında ifa edilememesinden doğan zarardır.⁴⁸⁴ Ancak, zarara hükmedilirken bir dizi husus dikkate alınmalıdır. Hâkim, hakkaniyet gerektiriyorsa, menfi (olumsuz) zararı aşan

⁴⁷⁹ von Tuhr (çev.: Edege), s. 291; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 237; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 282; Eren, s. 456, s. 463; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 446; Tunçomağ, s. 242; Reisoglu, s. 92; Akyol, s. 255; Tiftik (Tazmin), s. 399; Akıncı, s. 155, s. 159; “...Hemen belirtmek gerekir ki, sözleşme yapılırken hataya düşen tarafın kusurlu bulunması sözleşmenin iptaline engel değildir. Ne var ki, T.B.K.nun 35. maddesinde öngörüldüğü gibi hatayı bilmeyen veya bilecek durumda bulunmayan ve kusursuz olan karşı tarafın menfi, gerektiğinde müspet zararının ödenmesi gerekir.” Karar metinleri için bkz. Yarg. 1.HD, T. 04.03.2020, E. 2016/17570, K. 2020/1511; Yarg. 1.HD, T. 23.09.2020, E. 2018/5304 K. 2020/4374; Yarg.1.HD, T. 22.03.2021, E. 2020/748, K. 2021/1619; Yarg. 1.HD, T. 26.04.2021, E. 2020/1353, K. 2021/2520; Yarg. 1.HD, T. 17.03.2022, E. 2022/33, K. 2022/2205. (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 20.03.2023).

⁴⁸⁰ Eren, s. 1271; Saymen, s. 188.

⁴⁸¹ Eren, s. 456, s. 1271; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 282;; Tiftik (Tazmin), s. 400; Ergüne, M.S.: Olumsuz Zarar, İstanbul 2008, s. 39-40; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 447.

⁴⁸² Eren, s. 457; Özer, s. 292.

⁴⁸³ Tiftik (Tazmin), s. 400; Akıncı, s. 159; Kurşat (İrade), s. 271.

⁴⁸⁴ Eren, s. 457, s. 1195, s. 1263; Tercier/Pichonnaz/Develioğlu, s. 283; Saymen, s. 188; Tiftik (Tazmin), s. 400; Ergüne, M.S.: *Culpa in Contrahendo Sorumluluğunda Olumlu Zararın Tazmini*, Prof. Dr. Rona Serozan’a Armağan, C. I, İstanbul 2010, s. 918; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 447.

ancak müspet (olumlu) zararın tamamından daha az miktarda tazminat ödenmesine karar verebilir.⁴⁸⁵ Hâkim tazminatı belirlerken TBK md.51 uyarınca sözleşmenin her iki tarafının kusur dereceleri ve ekonomik durumlarını göz önünde bulunduracaktır.⁴⁸⁶ Menfi (olumsuz) zarar ve müspet (olumlu) zarar birlikte tazmin edilemez. Bu nedenle, tazminat miktarının bir kısmının menfi (olumsuz) zarar bir kısmının ise müspet (olumlu) zarar olarak takdir edilemeyeceğini belirtmek gerekir.⁴⁸⁷

Son olarak, TBK md.35/1'e göre sözleşmenin diğer tarafının tazminat talebinde bulunabilmesi yanılmayı bilmemesi ya da bilebilecek durumda olmaması şartına bağlıdır. İyi niyetle hareket eden sözleşmenin diğer tarafının güveninin korunması gerekmektedir.⁴⁸⁸ Sözleşmenin diğer tarafı, yanılmayı biliyorsa ya da bilmesi gerekiyorsa tazminat talep edemez. Hâkim tarafından sözleşmenin diğer tarafının iyi niyetli olup olmadığının detaylıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, hâkim tarafından yapılan değerlendirme sonucunda iyi niyete ilişkin şüphenin var olması hâlinde sözleşmenin diğer tarafının tazminat talebinin kabul edilmesinin imkânı yoktur.⁴⁸⁹

⁴⁸⁵ Oğuzman/Öz, s. 111; Reisoğlu, s. 90; Kanışlı, s. 667-668; Tiftik (Tazmin), s. 400; Özer, s. 289-292.

⁴⁸⁶ Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 237.

⁴⁸⁷ Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 447; Ergüne (Olumlu Zarar), s. 922; Ergüne (Olumsuz Zarar), s. 167.

⁴⁸⁸ Eren, s. 455; Özer, s. 280-281; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 236; Akyol, s. 254, s. 256; Tiftik (Tazmin), s. 399.

⁴⁸⁹ Oğuzman/Öz, s. 112; Akyol, s. 256; Tiftik (Tazmin), s. 399; Özer, s. 288; Atlan Gürer, s. 236.

C. Özel Durum: Yanılanın Sözleşmenin Diğer Tarafından Tazminat Talep Etmesi

TBK md.35 hükmü yanılanın yalnızca kusurlu olması hâlinde tazminat ödemekle yükümlü olduğunu açıkça belirtmektedir. Dikkate alınması gereken bir konu, yanılanın kusurlu olmadığı ve yanılmaya sözleşmenin diğer tarafının neden olduğu durumlarda yanılanın, sözleşmenin diğer tarafından tazminat talep edip edemeyeceğidir. TBK’da bu duruma ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Yasa koyucu, bu durumu yalnızca yanılanın tazminat sorumluluğu açısından düzenlemiş ve sözleşmenin diğer tarafı “yanılmayı biliyorsa ya da bilmesi gerekiyorsa, tazminat istenemez” demekle yetinmiştir.⁴⁹⁰ Yasa koyucu ayrıca sözleşmenin diğer tarafının yanılma hükümleri uyarınca tazminat yükümlülüğünün var olup olmadığını belirtmemiştir. Sözleşmenin diğer tarafının, yanılanı aldatmadan da kusuruyla yanılabilmesi mümkündür. Bir diğer ifadeyle, sözleşmenin diğer tarafının yanılmaya sebep olduğu her durumda, onun yanılanı aldattığını varsaymak doğru değildir.⁴⁹¹ Çünkü, aldatmanın var olması için yanılanın aldatma “kastıyla” yanılmış olması gerekir. Hâlbuki, sözleşmenin diğer tarafının bilgi verme ve aydınlatma yükümlülüğünü “ihmal” etmesiyle de yanılmaya sebebiyet vermesi mümkündür. Bu durumda, yanılan sözleşmeyi iptal edebilir ve sözleşmenin diğer tarafından sözleşmenin geçerliliğine dair duyduğu güvenin boşa çıkması nedeniyle tazminat talep edebilir.⁴⁹² Sözleşmenin diğer tarafı, kusurlu yanılanın sorumluluğuna benzer şekilde, sözleşme görüşmelerinde davranış yükümlülüğüne aykırı hareket etmiştir. Bu nedenle

⁴⁹⁰ Kanışlı, s. 673.

⁴⁹¹ Ergüne (Olumsuz Zarar), s. 244-245.

⁴⁹² Ergüne (Olumsuz Zarar), s. 244-245; Kanışlı, s. 674.

sözleşmenin diğer tarafının tazminat sorumluluğunun yasal dayanağı, *culpa in contrahendo* olacaktır.⁴⁹³

III. ALDATMA HÂLİNDE TAZMİNAT HAKKI

A. Genel Olarak

Aldatma sebebiyle iradesi sakatlanan taraf, iptal hakkına sahip olduğu gibi tazminat talep etme hakkına da sahiptir. TBK md.39/2 hükmü uyarınca “*Aldatma veya korkutmadan dolayı bağlayıcılığı olmayan bir sözleşmenin onanmış sayılması, tazminat hakkını ortadan kaldırmaz*”. Yasa koyucu, bu hüküm ile aldatılan tarafı korumayı amaçlamıştır. Aldatılan taraf, sözleşmeyi iptal edebilir veya iptalden vazgeçerek (öğretideki hâkim görüşe göre onamayla) sözleşmenin geçerliliğini korur. Tazminat talep etme hakkı, bu iki hâlde de mevcuttur.⁴⁹⁴ Aldatmaya ilişkin tazminat talebi, haksız fiil veya *culpa in contrahendo* sorumluluğuna dayandırılır.⁴⁹⁵

Tazminat talebinin haksız fiil sorumluluğuna dayandırılmasının sebebi taraflardan birinin diğer tarafı yanıltarak sözleşme akdetmesine neden olmasıdır. Çünkü aldatma

⁴⁹³ Kanışlı, s. 674-675.

⁴⁹⁴ Eren, s. 463.

⁴⁹⁵ Kurşat (İrade), s. 273; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 471.

fiili ile aldatılanın sözleşmenin geçerliliğine ilişkin güveni, hukuken korunan değeri, irade özgürlüğü ve bütünlüğü ihlal edilir.⁴⁹⁶ *Culpa in contrahendo* sorumluluğuna dayandırılmasının sebebi ise sözleşme görüşmeleri sırasında taraflardan birinin özen ve aydınlatma yükümlülüğünü ihlal etmiş olmasıdır. Güven ilişkisi gereğince sözleşme görüşmeleri sırasında tarafların birbirlerinin menfaatini korumaları ve birbirlerini aldatmamaları beklenir.⁴⁹⁷ Dolayısıyla; aldatılan, aldatma sonucunda uğradığı zararın tazminini haksız fiil veya *culpa in contrahendo* hükümleri çerçevesinde talep edebilir.⁴⁹⁸

Sözleşmenin diğer tarafının aldatması ve üçüncü kişinin aldatması hâli farklı sonuçlar doğurduğundan, bu iki durum ayrı ayrı değerlendirilecektir.

B. Sözleşmenin Diğer Tarafının Aldatması Hâli

TMK md.36/1 hükmü uyarınca sözleşmenin diğer tarafının aldatması sonucu bir sözleşme akdeden kişi, yanılması esaslı sayılmasa bile sözleşmeyi iptal etme hakkına sahiptir. Sözleşmenin iptali zarara yol açarsa, aldatılan kişi zararın tazmin edilmesini de talep edebilir. Lakin, sözleşme iptal edilmese dahi uğranılan zararlar nedeniyle tazminat talep etme hakkı saklıdır. Aldatma fiili aynı zamanda haksız fiil niteliğine sahiptir. Bu nedenle, sözleşme ilişkisinin varlığına rağmen aldatılana iptal hakkı tanınmaktadır.⁴⁹⁹ Zira, aldatan taraf kasıtlı olarak aldatılanın sözleşmenin geçerliliğine ilişkin güvenini, hukuken korunan değerini, irade özgürlüğünü ihlal eder.⁵⁰⁰ Bu

⁴⁹⁶ Eren, s. 462; Kurşat (Hile), s. 124; Kurşat (İrade), s. 273.

⁴⁹⁷ Eren, s. 462; Kurşat (Hile), s. 124; Kurşat (İrade), s. 273.

⁴⁹⁸ Eren, s. 463; Kurşat (İrade), s. 273.

⁴⁹⁹ Eren, s. 462; Kurşat (Hile), s. 133; Yıldırım (Hile), s. 266.

⁵⁰⁰ Eren, s. 462; Kurşat (Hile), s. 124; Kurşat (İrade), s. 273.

nedenle aldatılan, aldatma sonucunda uğradığı zararın tazminini haksız fiil hükümleri çerçevesinde talep edebilir. Öte yandan, güven ilişkisi gereğince sözleşme görüşmeleri sırasında tarafların birbirlerinin menfaatini korumaları ve birbirlerini aldatmamaları beklenir.⁵⁰¹ Ancak aldatan taraf, aldatılan tarafı sözleşme ilişkisine girmeye ikna etmek için yanlış bir kanaat uyandırarak veya mevcut yanlış bir kanaati sürdürerek sözleşme ilişkisinden doğan yükümlülüklerle aykırı hareket edebilir.⁵⁰² Bu durumda, aldatma sonucunda uğranılan zararın tazmini için *culpa in contrahendo* sorumluluğuna gidilecektir. Haksız fiil sorumluluğu ile *culpa in contrahendo* sorumluluğundan doğan hakların yarışması söz konusudur. Bu nedenle aldatılan taraf, zararlarının tazmini için ya haksız fiil sorumluluğuna ya da *culpa in contrahendo* sorumluluğuna başvurabilir.⁵⁰³ Haksız fiil hükümlerine dayanılması hâlinde tazminat talebi, TMK md.72 hükmü uyarınca iki ve on yıllık zamanaşımı süresine tabidir. Yardımcı kişilerin sorumluluğu açısından ise TBK md.66 geçerlidir. *Culpa in contrahendo* hükümlerine dayanılması hâlinde ise tazminat talebi, TBK md.146 hükmü uyarınca on yıllık zamanaşımı süresine tabidir. Yardımcı kişilerin sorumluluğu açısından ise TBK md.116 hükmü uygulanacaktır. Ancak önemle belirtmek gerekir ki, her bir sorumluluk sebebi birbirinden bağımsızdır. Bu nedenle aldatılan hangi sorumluluk sebebine dayanmak isterse, o sorumluluk sebebine ilişkin hükümler uygulanır.⁵⁰⁴ Sonuç olarak, sözleşmenin aldatma nedeniyle iptal edilmesi hâlinde aldatılan taraf, tazminat talebinde bulunma hakkına sahiptir. Bu hâlde aldatılan taraf, haksız fiil veya *culpa in contrahendo* hükümlerine başvurarak sözleşmenin diğer

⁵⁰¹ Eren, s. 462; Kurşat (Hile), s. 124; Kurşat (İrade), s. 273.

⁵⁰² Eren, s. 458.

⁵⁰³ Eren, s. 463; Kurşat (Hile), s. 128; Kurşat (İrade), s. 273.

⁵⁰⁴ Kurşat (Hile), s. 128-129.

tarafından menfî (olumsuz) zararının tazminini talep etme hakkına sahiptir.⁵⁰⁵ TBK md.39/2 hükmü uyarınca sözleşmenin onanması hâlinde ise talep edilebilecek tazminat miktarı müspet (olumlu) zararı aşamaz.⁵⁰⁶

C. Üçüncü Kişinin Aldatması Hâli

Aldatma, sözleşme ilişkisinde yer almayan üçüncü bir kişi tarafından da gerçekleştirilebilir. Bu hâlde, aldatılanın sözleşmeyi iptal edebilmesi için sözleşmenin diğer tarafının aldatmayı bilmesi ya da bilebilecek durumda olması gerekir. Sözleşmenin diğer tarafı aldatmayı bilmiyorsa ya da bilebilecek durumda değilse aldatılan sözleşmeyle bağlı olacaktır.⁵⁰⁷ Aldatma eyleminin üçüncü bir kişi tarafından gerçekleştirilmesi hâlinde ise kural olarak aldatılan taraf, üçüncü kişiden haksız fiil hükümlerine dayanarak (TBK md.49 vd.) uğramış olduğu zararının tazminini talep edebilecektir. *Culpa in contrahendo* sorumluluğu ise üçüncü kişinin sözleşme görüşmelerine katılmamış olması nedeniyle mümkün değildir.⁵⁰⁸ Öğretide Kurşat, bazı ihtimallerde üçüncü kişinin *culpa in contrahendo* sorumluluğunun gündeme gelebileceğini öne sürer. Yazar; üçüncü kişi ve aldatılan tarafın aldatma sonucunda akdedilen sözleşmeden farklı bir sözleşme için görüşme yapması ihtimalini ele almıştır. Buna göre; bu görüşmeler sırasında üçüncü kişi, diğer tarafı aldatabilir. Böyle bir ihtimalin mevcut olması hâlinde aldatılan taraf, *culpa in contrahendo* sorumluluğu çerçevesinde tazminat talep edebilecektir.⁵⁰⁹

⁵⁰⁵ Eren, s. 463; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 238; Reisoğlu, s. 95; Yıldırım (Hile), s. 268; Kurşat (İrade), s. 274; Kurşat (Hile), s. 130 vd.

⁵⁰⁶ Kurşat (Hile), s. 130 vd.; Yıldırım (Hile), s. 269.

⁵⁰⁷ Eren, s. 462.

⁵⁰⁸ Kurşat (Hile), s. 129; Kocayusufoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 472.

⁵⁰⁹ Kurşat (Hile), s. 129-130.

IV. KORKUTMA HÂLİNDE TAZMİNAT HAKKI

A. Genel Olarak

Sözleşmenin akdedilmesi sırasında korkutulan taraf, tazminat talep etme hakkına sahip olduğu gibi tazminat ödemekle yükümlü de olabilir. TBK md.39/2'ye göre *“Aldatma veya korkutmadan dolayı bağlayıcılığı olmayan bir sözleşmenin onanmış sayılması, tazminat hakkını ortadan kaldırmaz”*. O hâlde, TBK md.39/2 hükmü uyarınca korkutulan tarafın tazminat talebinin sözleşmenin iptal edilmesi şartına bağlı olmadığı anlaşılmaktadır.⁵¹⁰ Öte yandan; korkutulan taraf, tazminat ödemekle de yükümlü olabilir. TBK md.37/2 hükmü uyarınca *“korkutan bir üçüncü kişi olup da diğer taraf korkutmayı bilmiyorsa veya bilebilecek durumda değilse, sözleşmeyle bağlı kalmak istemeyen korkutulan, hakkaniyet gerektiriyorsa, diğer tarafa tazminat ödemekle yükümlüdür”*. TBK md.37/2’de öngörülen bu yükümlülük, sözleşmenin üçüncü bir kişinin korkutması nedeniyle iptal edilmesi hâlinde doğar. Korkutulanın tazminat talep etme hakkı (TBK md.39/2) ve korkutulanın tazminat ödeme yükümlülüğü (TBK md.37/2) ayrı ayrı ele alınacaktır.

⁵¹⁰ Köroğlu (Korkutma), s. 254; Baş, s. 220.

B. Korkutulanın Tazminat Talep Etme Hakkı

Korkutulanın tazminat talep etme hakkı, korkutma fiilini gerçekleştiren kişiye karşı ileri sürülmelidir. Korkutma fiili, sözleşmenin diğer tarafınca veya üçüncü kişi tarafından gerçekleştirilmiş olabilir. Bu nedenle; korkutulan taraf, korkutan sıfatını taşıyan sözleşmenin diğer tarafına veya korkutma teşkil eden fiili gerçekleştiren üçüncü kişiye karşı tazminat talebinde bulunabilir.⁵¹¹ Korkutulanın TBK md.39/2 kapsamında tazmin edilmesini talep edebileceği zararlar, iptal hakkını kullanmış olmasına rağmen malvarlığında ortaya çıkan zararlardır. Korkutulan taraf, sözleşmeyi onanmış olsa bile, kendisi için daha iyi koşullara sahip bir sözleşme akdetme fırsatından mahrum bırakılmıştır. Bu nedenle, korkutulan yaşadığı menfaat kaybının tazminini talep edebilir. Korkutulanın tazminat hakkının hukuki dayanağı ve sonuçları, korkutma fiilinin sözleşmenin diğer tarafı veya üçüncü kişi tarafından gerçekleştirilmesine göre farklılıklar gösterir.⁵¹² Bu nedenle korkutulanın tazminat talep etme hakkı, sözleşmenin diğer tarafının korkutması hâli ve üçüncü kişinin korkutması hâli şeklinde ikili bir ayrımında incelenecektir.

1. Sözleşmenin Diğer Tarafının Korkutması Hâli

Korkutma teşkil eden bir fiil, sözleşmenin diğer tarafı veya onun temsilcisi ya da yardımcısı tarafından gerçekleştirilebilir. Korkutma fiili, korkutulanın irade serbestisini ihlal eden hukuka aykırı bir fiildir. Diğer bir deyişle, korkutma fiili hukuki niteliği itibariyle bir haksız fiildir. Korkutma fiili kusurun en ağır şekli olan kast ile

⁵¹¹ Reisoğlu, s. 98; Köroğlu (Korkutma), s. 255.

⁵¹² Reisoğlu, s. 98; Köroğlu (Korkutma), s. 255.

gerçekleştirilir. Bu nedenle, korkutulan haksız fiile ilişkin hükümler çerçevesinde (TBK md.49 vd.) zararın tazminini talep edebilir.⁵¹³ Öte yandan, sözleşmenin diğer tarafının *culpa in contrahendo* sorumluluğu da ortaya çıkabilir. Çünkü korkutma teşkil eden bir fiil, taraflar arasındaki sözleşme ilişkisinden doğan güven ilkesine aykırıdır.⁵¹⁴ Bu hâlde korkutan, korkutulanla sözleşme akdedilmesi için görüşmeler ya da müzakereler yaparken korkutma teşkil eden bir fiilde bulunmuştur. Korkutan kusurlu bir şekilde hareket ederek, korkutulanın iradesi üzerinde baskı kurduğu için zarar vermekten kaçınma yükümlülüğünü ihlal etmektedir.⁵¹⁵ *Culpa in contrahendo* sorumluluğunun tazminat talebinin kaynağını oluşturabilmesi için korkutma, fer'i korkutma niteliğinde olmalıdır. Dolayısıyla asli korkutmada, *culpa in contrahendo* sorumluluğuna dayalı bir tazminat talebi mümkün değildir. Korkutulanın uğradığı zararın tazmini yalnızca haksız fiil hükümleri uyarınca talep edilebilir. Korkutulan, haksız fiil veya *culpa in contrahendo* sorumluluğuna başvurmakta serbesttir. Korkutulan bunlar arasında seçim yaparken, kendi menfaatlerine en iyi hizmet eden yolu tercih etmelidir.⁵¹⁶

Korkutma sonucunda akdedilen sözleşmenin iptal edilmesi hâlinde kural olarak menfi (olumsuz) zarar tazmin edilebilir. Uğranılan zararın menfi zarar miktarını aşması hâlinde tazminat miktarı müspet (olumlu) zarar miktarını aşamaz. Bu sonuca TBK md.35/2'nin kıyasen uygulanmasıyla da ulaşılabilir.⁵¹⁷

⁵¹³ Eren, s. 468; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 480; Tiftik (Tazmin), s. 412; Reisoğlu, s. 98; Ergüne (Olumsuz Zarar), s. 149, dn. 42; Kurşat (Hile), s. 123 vd.; Kurşat (İrade), s. 273; Yıldırım (Hile), s. 266.

⁵¹⁴ Kurşat (İrade), s. 273; Kurşat (Hile), s. 123 vd.; Tiftik (Tazmin), s. 412; Helvacı, s. 74; Ergüne (Olumlu Zarar), s. 919, dn. 21; Sarıgöllü, s. 36.

⁵¹⁵ Köroğlu (Korkutma), s. 257.

⁵¹⁶ Köroğlu (Korkutma), s. 257.

⁵¹⁷ Eren, s. 468; Köroğlu (Korkutma), s. 262-263; Ergüne (Olumsuz Zarar), s. 171; Ergüne (Olumlu Zarar), s. 919, dn. 21.

2. Üçüncü Kişinin Korkutması Hâli

Korkutma eylemi, üçüncü kişi tarafından da gerçekleştirilebilir. Sözleşmenin diğer tarafının, korkutmayı bilmemesi ya da bilebilecek durumda olmaması hâlinde tazminat sorumluluğunun dayanağı kural olarak haksız fiildir. Zira korkutma eylemi, kusurlu ve hukuka aykırı bir fiildir. Burada *culpa in contrahendo* sorumluluğu doğmamaktadır.⁵¹⁸ Çünkü üçüncü kişi, korkutulanın korkutma sonucunda akdetmek zorunda kaldığı sözleşme ilişkisinin tamamen dışındadır.⁵¹⁹ İstisnai durumlarda, üçüncü kişi ile korkutulan arasında “*yakın işleme dayalı bir ilişki durumu*” ortaya çıkabilir.⁵²⁰ Başka bir deyişle; üçüncü kişi, korkutulanın akdetmek zorunda kaldığı sözleşmenin tarafı olmasa da korkutulanla sözleşmeye ilişkin görüşmeler ya da müzakereler yapmış olabilir.⁵²¹ Böyle bir durumda, korkutulan kişi ile üçüncü kişi arasında “*yakın işleme dayalı bir ilişki*” nedeniyle TMK md.2 temelinde güven ilkesine dayalı edim yükümlülüğünden bağımsız bir borç ilişkisi doğar.⁵²² Bu durumda; korkutulan taraf, üçüncü kişinin korkutması nedeniyle bir sözleşme akdetmek zorunda kalırsa, bu korkutma sözleşmeye aykırılığa neden olur. O hâlde, korkutulan *culpa in contrahendo* sorumluluğu uyarınca üçüncü kişiden tazminat talep etme imkânına sahiptir.⁵²³

Üçüncü kişinin korkutması hâlinde korkutanın sorumluluğu kural olarak haksız fiile dayandığından korkutan, korkutulan tarafın uğradığı zararları tazmin edecektir.

⁵¹⁸ Eren, s. 468; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 480; Kurşat (İrade), s. 274; Helvacı, s. 74; Ergüne (Olumlu Zarar), s. 919, dn. 21; Ergüne (Olumsuz Zarar), s. 175; Kurşat (Hile), s. 129.

⁵¹⁹ Köroğlu (Korkutma), s. 264.

⁵²⁰ Ergüne (Olumsuz Zarar), s. 175.

⁵²¹ Kurşat (Hile), s. 129.

⁵²² Köroğlu (Korkutma), s. 264.

⁵²³ Kurşat (Hile), s. 129-130; Ergüne (Olumsuz Zarar), s. 176; Köroğlu (Korkutma), s. 264; Köroğlu (Tazminat), s. 89.

Bu durumda, üçüncü kişi, TBK md.49 uyarınca menfi zarar oranında tazminat ödemekle yükümlüdür.⁵²⁴ Aksi görüşte *Ergüne*, üçüncü kişinin korkutması hâlinde korkutanın sorumluluğunun haksız fiile dayanması nedeniyle, korkutanın korkutulanın uğradığı tüm zararları tazmin etmek zorunda olduğunu belirtmektedir.⁵²⁵

Sözleşmenin diğer tarafı, üçüncü kişinin korkutmasını bilmediği ya da bilebilecek durumda olmadığı için korkutulan tarafın zararını tazmin etmekle yükümlü değildir. Korkutulanın sözleşmeyi üçüncü bir kişinin korkutması nedeniyle iptal ettiği hâllerde, hakkaniyet gerektirdiği takdirde sözleşmenin diğer tarafına da tazminat ödenmesi gerekir. Korkutulanın sözleşmeyi iptal ettiği sırada sözleşmenin diğer tarafı, üçüncü kişinin korkutmasından haberdar değilse TBK md.37/2 hükmü uyarınca korkutulanın tazminat yükümlülüğü doğar. Yasa koyucu bu hükümle, korkutma teşkil eden fiili bilmeyen ya da bilebilecek durumda olmayan sözleşmenin diğer tarafının sözleşmenin iptal edilmesi sebebiyle daha fazla zarar görmesini engellemeyi ve korkutulan ile arasındaki menfaat dengesini sağlamayı amaçlamıştır.⁵²⁶ Korkutulanın tazminat yükümlülüğü bir sonraki başlık altında incelenecektir.

C. Korkutulanın Tazminat Yükümlülüğü

TBK md.37/2 hükmü uyarınca korkutulan taraf, tazminat ödemekle yükümlü kılınabilir. TBK md.37/2'ye göre “*Korkutan bir üçüncü kişi olup da diğer taraf korkutmayı bilmiyorsa veya bilebilecek durumda değilse, sözleşmeyle bağlı kalmak istemeyen korkutulan, hakkaniyet gerektiriyorsa, diğer tarafa tazminat ödemekle*

⁵²⁴ Eren, s. 468; Reisoğlu, s. 98.

⁵²⁵ *Ergüne* (Olumlu Zarar), s. 919-920, dn. 21; *Ergüne* (Olumsuz Zarar), s. 175.

⁵²⁶ Kurşat (Hile), s. 149; Kurşat (İrade), s. 272; Köroğlu (Korkutma), s. 266.

yükümlüdür". Bu hâlde, sözleşmenin diğer tarafı korkutulandan zararının tazmin edilmesini talep edebilir. Sözleşmenin diğer tarafının tazminat talebinde bulunabilmesi için korkutmayı bilmemesi ya da bilebilecek durumda olmaması gerekir.⁵²⁷ Bu durumda tazminat yükümlülüğünün doğması için ne hukuka aykırı bir fiil ne de korkutulan tarafın kusuru gerekir. Bu durum, fedakarlığın denkleştirilmesi ilkesinin (hukuka uygun fiilden doğan tazminat ödeme hâli) bir uygulamasıdır.⁵²⁸ Öğretide *Ergüne*, TBK md.37/2 hükmünün hakkaniyet esasına dayandığını belirtir. Bu nedenle TBK md.37/2 *culpa in contrahendo* sorumluluğuna yabancı nitelikte bir hükümdür. Ancak *Ergüne*, TBK md.37/2'nin istisnai hâllerde *culpa in contrahendo* sorumluluğuna da yol açabileceğini belirtmektedir. Buna göre, korkutulan taraf sözleşme görüşmeleri sırasında sözleşmenin diğer tarafına üçüncü bir kişi tarafından korkutulduğunu bildirme fırsatına sahiptir. Ancak, bu fırsattan yararlanılmaması özen yükümlülüğünün ihlali olarak kabul edilir. Böyle bir durumda, *culpa in contrahendo* sorumluluğu kapsamında korkutulan tarafın, sözleşmenin diğer tarafının zararını tazmin etmesi gerekebilir.⁵²⁹

TBK md.37/2 hükmü uyarınca sözleşmenin diğer tarafına tazmin edilecek zarar, menfi (olumsuz) zarardır.⁵³⁰ Sözleşmenin diğer tarafına tazminat ödenmesinin ilk şartı, korkutmanın üçüncü bir kişi tarafından yapılmış olmasıdır. Korkutulan taraf, üçüncü kişinin korkutması nedeniyle sözleşmeyi iptal etmiş olmalıdır. Korkutma teşkil eden eylem, sözleşmenin diğer tarafının temsilcisi ya da yardımcısı tarafından

⁵²⁷ Eren, s. 469; Kuşat (İrade), s. 273; Köroğlu (Korkutma), s. 266; Yakışık, s. 295; Furrer/Muller-Chen/Çetiner, s. 238.

⁵²⁸ Eren, s. 469; Tiftik (Tazmin), s. 413; Kuşat (İrade), s. 271-272; Ergüne (Olumsuz Zarar), s. 168-169; Gül, s. 257.

⁵²⁹ Ergüne (Olumsuz Zarar), s. 169-170.

⁵³⁰ Ergüne (Olumlu Zarar), s. 921; Ergüne (Olumsuz Zarar), s. 167; Sözleşmenin diğer tarafının uğradığı zarar, menfi zararı aşabilir. Bu hâlde uğranılan zararın tazmin edilip edilemeyeceği, edilecekse hangi hükümlerin uygulanacağı öğretide tartışmalıdır. Öğretideki tartışmalara ilişkin detaylı bilgi için bkz. Köroğlu (Korkutma), s. 270-272.

gerçekleştirilebilir. Bu kişiler üçüncü kişi sayılmadığından, TBK md.37/2 hükmü uygulanamaz. Bu durumda, sözleşmenin diğer tarafının temsilcilerinin veya yardımcılarının korkutması, sözleşmenin diğer tarafının korkutması olarak kabul edilecektir. Dolayısıyla; sözleşmenin diğer tarafı, TBK md.39/2 hükmü uyarınca korkutulana korkutma nedeniyle tazminat ödemekle yükümlü olur.⁵³¹ İkinci olarak, sözleşmenin diğer tarafının tazminat talebinde bulunabilmesi için korkutmayı bilmemesi ya da bilebilecek durumda olmaması gerekir. Ancak bu şartların varlığı, korkutulanın tazminat yükümlülüğü altına girmesi için yeterli değildir. Korkutulan tarafın tazminat yükümlülüğü ancak hakkaniyetin gerektirdiği durumlarda ortaya çıkar. Hâkim, sözleşmenin diğer tarafının tüm zararlarının karşılanması yerine hakkaniyetin gerektirdiği miktarın karşılanmasına hükmeder.⁵³²

Korkutulan, TBK md.37/2 hükmü uyarınca sözleşmenin diğer tarafına tazminat ödedikten sonra zararını karşılaması için üçüncü kişi korkutana rücu edebilir.⁵³³ Zira, korkutulanın ilgili sözleşmeyi yapmasına ve dolayısıyla sözleşmenin diğer tarafına tazminat ödemesine neden olan üçüncü kişi korkutandır.⁵³⁴

⁵³¹ Ergüne (Olumsuz Zarar), s. 168.

⁵³² Eren, s.469; Köroğlu (Korkutma), s. 266; Ergüne (Olumsuz Zarar), s. 170.

⁵³³ Ergüne (Olumsuz Zarar), s. 170; Helvacı, s. 74.

⁵³⁴ Köroğlu (Korkutma), s. 269.

SONUÇ

Bu çalışmada irade sakatlıkları nedeniyle iptal hakkı ve sonuçları incelenmiştir.

Bu çalışma sonucu varılan belli başlı sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

İrade ile irade beyanı arasında istenmeden meydana gelen bir uygunsuzluk türü olan irade sakatlığı hâlinde irade sakatlığına uğramış olan tarafa sözleşmeyi geçmişe etkili olacak şekilde ortadan kaldırma imkânı tanıyan iptal etme hakkı tanınmıştır. İptal hakkı, bozucu yenilik doğuran bir haktır. İptal beyanında sözleşmenin iptal edildiğinin açıkça belirtilmesi ve iptal için sebep gösterilmesi gerekli değildir. İptal edilebilir bir sözleşmede iptal hakkına sahip olan taraf, iptal hakkını kullanmadığı takdirde sözleşmenin diğer tarafı veya üçüncü kişiler, kesin hükümsüzlükten farklı olarak sözleşmenin geçersizliğini ileri süremez ve iptal hakkına sahip olan taraf yerine iptal hakkını kullanamaz.

TBK md.39 hükmünün kaleme alınış biçimi nedeniyle “sözleşme ile bağlı olmama” kavramından ne anlaşılması gerektiğine ilişkin olarak öğretide çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Türk-İsviçre hukukunda “sözleşme ile bağlı olmama” ifadesinin anlamına ilişkin olarak “Geçersizlik (Düzelebilir Geçersizlik) Teorisi”, “Bölünmüş Geçersizlik Teorisi” ve “İptal (Bozulabilir Geçerlilik) Teorisi” olarak adlandırılan üç farklı anlayış mevcuttur. TBK’nın irade sakatlığının sözleşmenin geçerliliği üzerindeki etkisine ilişkin öğretide ileri sürülen teorilerden hangisini benimsediği ise tartışma konusudur. Kanaatimizce, gerek öğretide gerekse içtihatlarda “sözleşme ile bağlı olmama” ifadesinin anlamına ilişkin olarak hâkim olan iptal (bozulabilir geçerlilik) teorisinin benimsenmesi isabetli olacaktır. İptal teorisi uyarınca irade sakatlığına rağmen sözleşme her iki taraf için de baştan itibaren geçerli olarak

kurulmakta, hüküm ve sonuçlarını doğurmaktadır. Ancak irade sakatlığına uğramış olan tarafın kanuni süre içerisinde yönelteceği iptal beyanı ile sözleşme geçmişe etkili olarak ortadan kalkacak ve kesin hükümsüz hâle gelecektir. Kanaatimizce, iptale kadar geçerli olan bir sözleşmenin varlığının kabul edilmesi, sözleşmeden doğan edim yükümlülükleri bakımından daha adil bir sonuç yaratmaktadır. Bu nedenle, iptal teorisi diğer teorilere kıyasla daha tutarlı ve anlaşılır niteliktedir. Lakin iptal teorisine karşı ileri sürülen temel argümanlardan biri, irade sakatlıklarını düzenleyen hükümlerde “sözleşme ile bağlı olmama” ifadesinin kullanılmasıdır. Ancak, irade sakatlığı sonucunda “bağlamazlık” kavramının, bir sözleşmenin baştan itibaren hükümsüz olarak anlaşılmasına daha elverişli olduğu fikrinin hiçbir dayanağı olmadığı gerekçesiyle geçersizlik teorisinin de reddedilmesi gerekir. Kanun hükümlerinin yorumlanması yalnızca lafzi yoruma bağlı olmayacaktır. Kanun koyucunun bu ifadesi, belli bir teorisin tercih edildiği şeklinde de yorumlanmamaktadır. Zira ilgili hükümlerde sözleşmenin hangi tarafının sözleşme ile bağlı olmama hakkına sahip olacağı ve sonuçlarının neler olacağı belirtilmiştir.

Hukuki niteliği itibariyle yenilik doğuran hak olan iptal hakkı; tek taraflı varması gereken bir işlemle kullanılması, şarta bağlı olmaması, kanunda belirlenmiş olan hak düşürücü süreye tabi olması, bozucu niteliğe haiz olması ve geri alınmaması gibi özelliklere sahiptir.

İradesi sakatlığa uğrayan tarafça iptal beyanının yöneltileceği kişi, sözleşmenin diğer tarafıdır. Sözleşmenin birden fazla tarafının bulunduğu hâllerde ise iptal beyanı sözleşmenin diğer tarafı olan tüm kişilere yöneltilmelidir. İptal beyanının kullanılmasına ilişkin söz konusu bir yıllık süre hukuki mahiyeti gereği zamanaşımı süresi olmayıp, hak düşürücü süredir. TBK md.39/1 hükmü iptal hakkının

kullanılmasına ilişkin bir yıllık hak düşürücü süre öngörmektedir. İradesi sakatlanan taraf, yanıltma ya da aldatmayı öğrendiği veya korkutmanın etkisinin ortadan kalktığı andan itibaren bir yıllık hak düşürücü süre içinde sözleşme ile bağlı olmadığını bildirebilir veya verdiği şeyi geri isteyebilir. Aynı zamanda iptal beyanı, sözleşmenin diğer tarafının hâkimiyet alanına da ulaşmalıdır. İptal beyanında bulunmak için bir yıllık hak düşürücü süre belirlenmiş olmasına rağmen bu hakkın kullanılmasına ilişkin bir üst sınır öngörülmemiştir. İrade sakatlığı hâlinde sözleşmenin iptali için TBK md.39/1 hükmünde öngörülmemiş olmasına rağmen iptal hakkının kullanılmasının azami bir süreye tabi tutulup tutulamayacağı tartışmalıdır. Türk hukukunda hâkim görüş, irade sakatlıklarının iptali için azami bir süre öngörülmemesi gerektiği yönündedir. Hâkim görüşe göre; kanun koyucu irade sakatlıklarının iptaline ilişkin azami bir süre öngörmediği sürece iptal hakkının kullanılması da azami bir süre ile sınırlandırılmaz. İptal hakkı, yalnızca dürüstlük kuralı ile sınırlandırılabilecektir.

TBK, iptal beyanının ne şekilde kullanılması gerektiğine ilişkin açık bir düzenleme getirmemiştir. TBK md.39/1 uyarınca iradesi sakatlanan tarafın, bir yıllık süre içerisinde “sözleşme ile bağlı olmadığını bildirmemesi ya da verdiği şeyi geri istememesi” ifadelerinden, iptal beyanının açık veya zımni olarak yapılabileceği anlaşılmaktadır. TBK md.39 hükmü uyarınca sözleşmenin onanması “kanuni onama” veya “iradi onama” şeklinde gerçekleşebilir. Kanuni onama, TBK md.39/1 hükmünde düzenlendiği üzere iptal hakkı sahibi tarafından bir yıllık hak düşürücü süre içerisinde açık veya örtülü bir şekilde iptal beyanında bulunulmayıp, sessiz kalınması hâlidir. İradi onama ise iptal hakkı sahibi tarafından iptal beyanında bulunulmayıp aksine açık veya örtülü bir şekilde sözleşmeye onam verdiğini sözleşmenin diğer tarafına bildirmesi hâlidir. İptal hakkı sahibi tarafından sözleşmenin kanuni veya iradi

onanması yönünde irade beyanında bulunulduktan sonra bu beyandan geri dönülmesi mümkün değildir.

İptal hakkının kullanılması sonucunda irade sakatlığının etkilerinin ortadan kalkması için tarafların irade sakatlığı olmasaydı hangi durumda olacaklarsa o duruma geri döndürülmeleri gerekir. Sözleşmenin tasfiyesinin ne şekilde gerçekleştirileceği kanunda açıkça düzenlenmemiştir. Öğretide bu hususa ilişkin olarak “klasik tasfiye teorisi” ve “sözleşmesel tasfiye teorisi” olmak üzere iki teori ileri sürülmüştür. Klasik tasfiye teorisi uyarınca iradesi sakatlanan tarafın kanunda düzenlenmiş olan hak düşürücü süre içerisinde iptal beyanında bulunması hâlinde, iade edilecek olan edimlerin hukuki sebebini meydana getiren sözleşme, geçmişe etkili olarak kesin olarak hükümsüz hâle gelmektedir. Sözleşmesel tasfiye teorisi uyarınca iradesi sakatlanan tarafın kanunda düzenlenmiş olan hak düşürücü süre içerisinde iptal beyanında bulunması hâlinde sözleşme geçmişe etkili olarak kesin olarak hükümsüz hâle gelmemektedir. Kanaatimizce, kanuni düzenleme yapılarak edimlerin iadesine ilişkin yeknesak kuralların yaratılması uygun olacaktır.

İptal edilebilir bir sözleşmenin yalnızca bir kısmının iptal sebebiyle sakatlandığı hâllerde, TBK md.27/2’nin kıyasen uygulanması suretiyle kısmi iptal gerçekleşebilir. Sözleşmenin mümkün olduğunca ayakta tutulması ilkesini öngören TBK md.27/2 hükmü irade sakatlıkları için de geçerli olacaktır. Sözleşmenin kısmi iptali, kesin hükümsüzlük türlerine benzer şekilde üç farklı görünüm de arz edebilir. Bu görünümeler, “basit kısmi iptal”, “değiştirilmiş kısmi iptal” ya da “genişletilmiş kısmi iptal” şeklinde olabilir.

İrade sakatlığına dayalı iptal beyanı ile kesin hükümsüz hâle getirilen sözleşmenin sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme olması hâlinde hükümsüzlüğün sonuçları

farklılık göstermektedir. Sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmeler, tek bir edimle sona ermeyip, borçlu tarafından belirli süre devam ettirilen ve edim yükümlülüğünün kesintisiz olarak devam ettiği sözleşmelerdir. Kanun koyucu, iptalin sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmeler üzerindeki etkisine ilişkin bir hüküm düzenlememiştir. Bu nedenle öğretide iptal hakkının sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşmeyi geçmişe etkili (*ex tunc*) olarak mı yoksa ileriye etkili (*ex nunc*) olarak mı sona erdirdiği tartışmalıdır. Kanaatimizce, geçmişe etkili olarak sona erme hâli, sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerin “doğasıyla” uyumlu değildir. Sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmeler, ani edimli sözleşmelere kıyasen daha kuvvetli olarak sözleşmenin geçerliliğine ve yerine getirilecek olan edimin varlığını sürdüreceğine yönelik bir güven ilişkisine dayanmaktadır. Bu hâlde sözleşmenin geçmişe etkili olarak sona ermesi bu güven ilişkisinin ortadan kalkması anlamına gelir. Geriye etkili olarak sona erme hâli, bu sözleşme tipinde taraflar arasındaki tasfiye ilişkisini imkânsız hâle getirecektir.

İradesi sakatlanan tarafa, sözleşmeyi iptal etme hakkı dışında uğramış olduğu zararların tazminini talep etme hakkı da tanınmıştır. İptal hakkının kullanılmasından kaynaklanan zarar, menfi zarardır. Menfi zarar, sözleşmenin geçerliliğine olan güvenin yitirilmesinden kaynaklanan zarardır. Hâkim, hakkaniyet gerektiriyorsa, menfi (olumsuz) zararı aşan ancak müspet (olumlu) zararın tamamından daha az miktarda tazminat ödenmesine karar verebilir. Müspet (olumlu) zarar, sözleşmeden doğan borcun hiç ya da gerektiği şekilde veya zamanında ifa edilememesinden doğan zarardır. İradesi sakatlanan tarafın veya sözleşmenin diğer tarafının tazminat sorumluluğu iptal sebepleri açısından farklı koşullara tabidir. Tazminat sorumluluğu ve tazminat talep etme hakkı, her bir irade sakatlığı türüne göre ayrı ayrı

değerlendirilmelidir. Yanılma nedeniyle irade sakatlığına uğrayan kişi, uğradığı zararı bir başkasına tazmin ettiremez. Bu durumda zarara kendisi katlanacaktır. Yanılan, yanılmasında kusurunun var olması hâlinde karşı tarafın zararlarını da tazmin etmekle yükümlüdür. TBK md.35/1 hükmü sözleşmenin taraflarının karşılıklı menfaatleri arasında denge sağlanması amacına hizmet etmektedir. Kusuru kendisine ait olmasına rağmen yanılmayı ileri sürerek sözleşmeyi iptal etmek isteyen taraf, sözleşmenin diğer tarafının sözleşmenin kesin olarak hükümsüz olmasından dolayı uğramış olduğu zararları tazmin etmekle yükümlüdür. Ancak sözleşmenin diğer tarafının yanılmayı bildiği ya da bilmesi gerektiği hâllerde tazminat yükümlülüğü ortadan kalkacaktır. Aldatma ve korkutma nedeniyle iptal hakkının kullanılması hâlinde ise aldatılan veya korkutulan tarafın zararlarını sözleşmenin diğer tarafı tazmin etmekle yükümlüdür. Aldatma ya da korkutma hâlinde aldatan veya korkutan tarafın tazminat ödeme yükümlülüğü, iptal talebinden bağımsız olarak ortaya çıkar. Bunun sebebi, aldatma veya korkutma eylemlerinin hukuki niteliği itibarıyla haksız fiil teşkil etmesidir. Aldatma veya korkutma hâlinde hukuka aykırılık, bir kişinin irade özgürlüğünün ihlal edilmesi ile birlikte ortaya çıkar. Öte yandan, aldatma ve korkutma üçüncü bir kişi tarafından gerçekleştirilebilir. Bu hâlde, aldatılanın veya korkutulanın sözleşmeyi iptal edebilmesi için sözleşmenin diğer tarafının aldatmayı/korkutmayı bilmesi ya da bilebilecek durumda olması gerekir. Sözleşmenin diğer tarafı aldatmayı/korkutmayı bilmiyorsa ya da bilebilecek durumda değilse, aldatılan/korkutulan sözleşmeyle bağlı olacaktır. Aldatma veya korkutma eyleminin üçüncü bir kişi tarafından gerçekleştirilmesi hâlinde ise kural olarak aldatılan/korkutulan taraf, üçüncü kişiden haksız fiil hükümlerine dayanarak uğramış olduğu zararının tazminini talep edebilecektir. Bu durumda, üçüncü kişi, TBK md.49 uyarınca menfi zarar oranında

tazminat ödemekle yükümlüdür. Korkutma hâli açısından eklenmesi gereken bir diğer husus ise TBK md.37/2 uyarınca korkutulan tarafın tazminat yükümlülüğüdür. Korkutan bir üçüncü kişi olup da diğer taraf korkutmayı bilmiyorsa veya bilebilecek durumda değilse, sözleşmeyle bağlı kalmak istemeyen korkutulan, hakkaniyet gerektirdiği takdirde, sözleşmenin diğer tarafına tazminat ödemekle yükümlü olacaktır. Bu durum, fedakarlığın denkleştirilmesi ilkesinin (hukuka uygun fiilden doğan tazminat ödeme hâlinin) bir uygulamasıdır. TBK md.37/2 hükmü uyarınca sözleşmenin diğer tarafına tazmin edilecek zarar, menfi (olumsuz) zarardır.

KAYNAKÇA

Acemoğlu, K.: *İrade Bozuklukları Yüzünden Sözleşme ile Bağlı Kalmak İstemediğini Bildirme Bir Üst Süre İle Sınırlandırılmış Mıdır?*, İÜHFM 1964, C. XXX, S. 3-4, s. 915-920.

Akçura Karaman, T.: *Sona Ermiş veya Geçersiz Sözleşmelerde Tarafların İfa Etmiş Oldukları Edimlerin İadesi*, GÜHFD 2018, S. 1, s. 285-333.

Akkurt, S.S.: *Hukuki İşlemlerde Geçersizlik Olgusuna Genel Bir Bakış*, AKÜHFD 2014, C. IV, S.1, s. 99-131.

Akıncı, Ş.: *Borçlar Hukuku Bilgisi Genel Hükümler*, 13.Baskı, Konya 2022.

Akıntürk, T. / Ateş, D.: *Borçlar Hukuku (Genel Hükümler- Özel Borç İlişkileri)*, 29.Baskı, İstanbul 2020.

Akyol, Ş.: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler I*, İstanbul 1995.

Altın Yolcu, F.Z.: *İsviçre Federal Mahkemesi'nin Kapıdan Satış Sözleşmelerinde Cayma Hakkının Kullanılması ile Doğacak İade Taleplerinin Hukuki Niteliğine ve Bu Taleplere Uygulanacak Zamanaşımı Süresine İlişkin BGE 137 III 243 No.lu Kararı ve Benzer Uyuşmazlıkta Yargıtay'ın Tutumu*, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, MÜHFHAD 2019, C. XXV, S. 2, s. 541-564.

Altınok Ormanlı, P.: *Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebep Feshi*, Ankara 2011.

Atamer, Y.M.: *Revize Edilmiş Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'na İlişkin Değerlendirme ve Teklifler*, Hukuki Perspektifler Dergisi 2006, S. 6, s. 8-36.

Ateş, D.: *Sözleşme Özgürlüğü Yönünden Dürüstlük Kuralları*, TBB Dergisi 2007, C. XX, S. 72, s. 75-93.

Atlan Gürer, H.: *Aldatmanın Etkisiyle Yapılan Sözleşmenin Onanması Hâlinde Talep Edilebilecek Tazminat*, Ankara Barosu Dergisi 2022, C. LXXX, S. 3, s. 215-254.

Aybay, A.: *Borçlar Hukuku Dersleri Genel Bölüm*, 14.Basıdan 15.Bası, İstanbul 2020.

Ayrancı, H.: *Sözleşmelerin Yüklenilmesi (Devri)*, Ankara 2003.

Baş, S.: *Türk Borçlar Hukukunda İptal Edilebilirlik Yaptırımı*, Ankara 2022.

Başpınar, V.: *Borç Sözleşmelerinin Kısmi Butlanı*, Ankara 1998.

Baysal, B.: *Fransız Borçlar Hukuku Reformuna İlişkin Ön Tasarıya (Avant-Projet de Reform du droit des Obligations) Genel Bir Bakış*, İÜHFM, C. LXIV, S. 2, s. 215-233.

Bezemek, C.: *Die Geschäftsgrundlage im österreichischen Zivilrecht: Strukturfragen und Synopse*, Vienna 2009.

Bucher, E.: *Schweizerisches Obligationrecht Allgemeiner Teil ohne Deliktsrecht*, 2.Baskı, Zürich 1988.

Burcuoğlu, H.: *Taşınır Mülkiyetinin Devrinde Sebebe Bağlılık ve Soyutluk Kavramları ve Bu Kavramlar Kapsamında Sebepsiz Zenginleşme*, İAÜHFD 2018, C. IV, S. 1, s. 57-82.

Buz, V.: *Borçlunun Temerrüdünde Sözleşmeden Dönme*, 1.Basıdan Tıpkı 2.Bası, Ankara 1998 (Sözleşmeden Dönme).

Buz, V.: *Gabin Hâlinde Edimler Arasındaki Aşırı Oransızlığın Giderilerek Sözleşmenin Ayakta Tutulması*, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi 1998, C. XIX, S. 4, s. 53-84 (Gabin).

Buz, V.: *Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar*, Ankara 2005 (Yenilik).

Buz, V.: *İrade Sakatlığı ile Malul Bir Satım Sözleşmesinde Alıcının Ayıba Karşı Tekeffül Hükümlerine Başvurmasının Satım Sözleşmesine İcazet Verme Anlamına Gelip Gelmeyeceği Sorunu*, Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan, Ankara 2006, s. 295-317 (İrade Sakatlığı).

Buz, V.: *Kamu İhâle Sözleşmelerinin Kuruluşu ve Geçerlilik Şartları*, Ankara 2007 (İhâle).

Buz, V.: *Akamete Uğrayan Sözleşme İlişkilerinin Tasfiyesi*, Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan, C. I, İstanbul 2010, s. 611-622 (Tasfiye).

Camcı, S.: *Sözleşmeye Katılma*, Ankara 2022.

Çağa, T.: *Rızadaki Fesat Sebeplerinden Biri veya Gabin ile Malul Sözleşmelerde Fesih Beyanı ve Bunun Süresi*, DEÜHFD 1980, C. I, S. 1, s. 39-49.

Çağlayan Aksoy, P.: 6098 Sayılı Yeni Türk Borçlar Kanunu'nun İrade Sakatlıkları ve Gabine (Aşırı Yararlanmaya) İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi, AÜHF 90. Yıl Kuruluş Yıldönümü Armağanı, Ankara 2017, s. 489-506.

Çavdar, P.: İsviçre Borçlar Kanunu 2020 Tasarısı'nda Aşırı Yararlanma ve İrade Sakatlığı Hükümlerinin Düzenlenişi ve Türk Borçlar Kanunu ile Karşılaştırılması, MÜHFAD 2019, C. XXV, S. 1, s. 434-449.

Cihan, H.: Temsilci Bakımından İrade Sakatlıklarının Özellikleri, HHFD 2016, C. VI, S. 2, s. 171-176 (İrade Sakatlıkları).

Cihan, H.: Temsil Yetkisinin Verilmesi ve Kapsamının Belirlenmesi, İstanbul 2011 (Temsil).

Dalcı Özdoğan, N.: Sözleşmelerin Tasfiyesinde Uygulanacak Kuralların Tespiti, ÇÜHFD 2016, C. III, S. 6, s. 13-20.

Demirbaş, H.: Türk Borçlar Kanunu'nda Korkutmanın (İkrah) Şartları ve Sonuçları, İstanbul Üniversitesi 2012, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Develioğlu, M.: Fransa'da Sözleşmeler Hukuku Alanındaki Reformda Yer Alan Sözleşmenin Kurulması ile İlgili Bazı Önemli Düzenlemeler, İKÜHFD 2016, C. XV, S. 2-1, s. 601-613.

Dural, M. / Oğüz, T. / Gümüş, M.A.: Türk Özel Hukuku: Aile Hukuku, C. III, 17.Baskı, İstanbul 2022.

Dural, M. / Öz, T.: Türk Özel Hukuku: Miras Hukuku, C. IV, 18. Baskı, İstanbul 2022.

Edis, S. / Zevkliler, A. / Ertaş, Ş. / Tezcan, D. / Petek, H.: *Yenilik Doğurucu İşlemden Rücu Etmek Mümkün Müdür? (Bir Yargıtay Kararının Düşündürdükleri)*, Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan, İzmir 2001, s. 29-44.

Ekmekçi, Ö. / Baysal, B. / Yayvak Namlı, İ.: *Uygulamalı Tazminat Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ders Kitapları Dizisi, İstanbul 2022.

Erbek, Ö.: *Taşınır Mülkiyetinin Devrinde Sebebe Bağlılık (İllilik) – Soyutluk (Mücerretlik) Meselesi*, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi 2013, C. VIII, s. 937-985.

Eren, F.: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 27.Baskı, Ankara 2022.

Ergüne, M.S.: *Olumsuz Zarar*, İstanbul 2008 (Olumsuz Zarar).

Ergüne, M.S.: *Culpa in Contrahendo Sorumluluğunda Olumlu Zararın Tazmini*, Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan, C. I, İstanbul 2010, s. 909-926 (Olumlu Zarar).

Ertaş, Ş.: *Sürekli Borç İlişkilerinde (Dauerschuldverhaeltnisse) Zamanaşımı*, DEÜHFD 2014, C. XVI, s. 3093-3104.

Funk, F.: *Borçlar Kanunu Şerhi I Umumi Hükümler* (çev.: Hıfzı Veldet/Cemal Hakkı Selek), İstanbul 1938.

Furrer, A. / Muller-Chen, M. / Çetiner, B.: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul 2021.

Gauch,P./ Schluep, W.R./ Schmid, J./ Emmenegger, S.: Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil: ohne ausservertragliches Haftpflichtrecht, Band.I, 10. Auflage, Zürich 2014.

Gönensay, S.: Borçlar Hukuku, C. I, S. 353, İstanbul 1948.

Grunmann, S. / Schafer, M.S.: *The French and the German Reforms of Contract Law*, European Review of Contract Law 2017, V. XIII, I. 4, s. 459-490.

Gül, İ.: İrade Bozukluğunun Sonucu Olarak İptal Edilebilirlik, Ankara 2020.

Güven, K.: *Taşınır Mülkiyetinin Devren Kazanılmasında Sebebe Bağlılık (İllilik) Sorunu*, BÜHFD 2021, C. VII, S. 1, s. 11-36.

Hatemi, H.: Medeni Hukuka Giriş, Gözden Geçirilmiş 10.Baskı, İstanbul 2021.

Hatemi, H. / Gökyayla, E.: Borçlar Hukuku Genel Bölüm, 5.Baskı, İstanbul 2021.

Helvacı, İ.: Turkish Contract Law, İstanbul 2017.

Honsell, H.: *İsviçre Borçlar Kanunu/OR 2020'ye İlişkin Eleştiriler Düşünceler*, (çev.: Ümmühan Kaya), YBHD 2017, S. 2, s. 189-197.

Ismail, M.: *Contract Breach and Remedies in French Law According The Reform in 2016*, Journal of Southwest Jiatong University 2022, V. LVII, N. 6, s. 1104-1111.

İpek, N.: *Roma Hukukunda Korkutma (Metus)*, MÜHFHAD 2017, C. XXIII, S. 3, s. 97-184.

Kanırlı, E.: İsviçre-Türk Borçlar Hukukuna Göre Sözleşmenin Kurulmasında Yanılma, İstanbul 2018.

Kara, D.: *İsviçre Türk Hukuku'yla Karşılaştırmalı Olarak Fransız Medeni Kanunu Uyarınca Fransız Hukuku'nda Satıcının Ayıptan Sorumluluğu*, GSÜHFD 2021, C. MMVIII, S. 1, s. 1047-1112.

Karabey, F.: *Türk Borçlar Hukukunda Hile Kavramı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi 2018, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Karakaş, F.T.: *Karine Kavramı, Kanuni Karineler ve Varsayımlar*, AÜHFD 2013, C. LXII, S. 3, s. 729-760.

Kavak, Y.: *Medeni Hukukun Temel Kavram ve Kurumları*, 2.Baskı, İstanbul 2019 (Medeni).

Kavak, Y.: *Medeni Hukukta Dürüstlük ve İyi Niyetin Korunması*, İstanbul 2019 (Dürüstlük).

Kılıçoğlu, A.: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Gözden Geçirilmiş 26.Baskı, Ankara 2022.

Kottnig, C.: *Folgen der Anfechtung von Dauerschuldverhältnissen*, Universität Linz 2018, Doctoral Dissertation.

Kocaçimen, C.: *Avrupa Sözleşme Hukuku İlkeleri (Ole Lando İlkeleri)*, Terazi Hukuk Dergisi 2007, C. II, S. 15, s. 105-117.

Kocayusufpaşaoğlu, N.: *Güven Nazariyesi Karşısında Borç Sözleşmelerinde Hata Kavramı*, İstanbul 1968 (Güven).

Kocayusufpaşaoğlu, N.: *Değişik Kısmi Hükümsüzlük ve Genişletilmiş Kısmi Hükümsüzlük Kavramları ile İlgili Düşünceler*, Prof. Dr. Selim Kaneti'ye Armağan, İstanbul 1996, s. 25-33 (Kısmi Hükümsüzlük).

Kocayusufpaşaoğlu, N. / Hatemi, H. / Serozan, R. / Arpacı, A.: *Borçlar Hukuku Genel Bölüm, C. I, Yenilenmiş Genişletilmiş Tamamlanmış 4'üncü Bası'dan 7'inci Tıpkı Bası*, İstanbul 2017.

Köroğlu, E.: *Türk Borçlar Hukukunda İrade Bozukluğu Hâllerinden Korkutma*, Aralık 2020 (İrade Bozukluğu).

Köroğlu, E.: *İrade Bozukluğu Hâllerinden Korkutmada Korkutulanın Culpa in Contrahendo Sorumluluğu Kapsamında Sahip Olduğu Tazminat Hakkı*, İnÜHFD 2022, C. XIII, S. 1, s. 79-93 (Tazminat).

Kurt, L.M.: *Yenilik Doğuran Bir Hakkın Kullanıldıktan Sonra Geri Alınması*, BATİDER 2011, C. XXVII, S.2, s. 247-252.

Kurşat, Z.: *Borçlar Hukuku Alanında Hile Kavramı*, İstanbul 2003 (Hile).

Kurşat, Z.: *İrade Sakatlıkları*, Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Konferansları I, İstanbul 2014, s. 241-274 (İrade).

Litvinoff, S.: *Vices of Consent, Error, Fraud, Duress and an Epilogue on Lesion*, Louisiana Law Review 1989, V. L, N. 1, s. 6-115.

McKendrick, E.: *Contract Law, 12th Edition*, London 2017.

Mekki, M.: *France-The French Reform of Contract Law: The Art of Redoing Without Undoing*, 10 Journal of Civil Law Studies 2017, V. X, N. 1, s. 222-259.

Nadew, L.: *Void Agreements and Voidable Contracts: The Need to Elucidate Ambiguities of Their Effects*, Mizan Law Review 2010, V. II, N. 1, s. 92-109.

Nomer, H.N.: *İrade Sakatlıklarında Kısmi İptal Mümkün Müdür?*, Prof. Dr. İlhan Ulusan'a Armağan, C. III, Ankara 2016, s. 523-533 (Kısmi İptal).

Nomer, H.N.: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Gözden Geçirilmiş 13.Baskı, İstanbul 2013 (Borçlar).

Oba, M.E.: *Anasyonel Hukuk Kuralları ve Uygulama Alanı*, TBB Dergisi 2017, C. XXIX, S. 129, s. 297-320.

Oğuz, A.: *Sözleşmeler Hukuku Alanında Hukukun Birleştirilmesi*, AÜHFD 2000, C. XLIX, S. 1, s. 31-65.

Oğuzman, M.K.: *Bir Akdın Hile Sebebiyle İptali Azami Bir Müddetle Tahdit Edilmiş Midir?*, İBD 1953, C. XXII, S. 4, s. 177-189.

Oğuzman, M.K. / Öz, T.: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, C.1, Güncellenip Genişletilmiş 20.Baskı, İstanbul 2022.

Oğuzman, K. / Barlas, N.: *Medeni Hukuk (Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar)*, 27.Bası, İstanbul 2021.

Oktay, S.: *Uzun Süreli Sözleşmelerin Geçerliliği ve Sona Erme Düzeni*, İÜHFMD 1997, C. LV, S. 3, s. 209-234.

Olgaç, S.: Hukuk Davalarında Gabin-Hata-Hile-İkrah, Ankara 1975.

Öz, T.: *Borçlu Temerrüdünde Sözleşmeden Dönmenin Bu Sözleşme Gereğince Kazanılmış Ayni Haklara Etkisi ve Klasik Dönme Kuramı ile Yeni Dönme Kuramının Kısa Bir Karşılaştırmalı Eleştirisi*, İÜMHAD 1996, C. XIII, S. 16, s. 131-172 (Sözleşmeden Dönme).

Öz, T.: Öğreti ve Uygulamada Sebepsiz Zenginleşme, İstanbul 1990 (Sebepsiz Zenginleşme).

Özcelik, Ş.B.: *Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sebeplerle Borcun İfa Edilmemesi ve Mücbir Sebep Kayıtları*, Ankara Üniversitesi 2009, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Özer, T.: Medeni Hukukta Hata Kavramı, İstanbul 2019.

Özmen, S. / Ürem, M.: *Geçerli Sebebe Dayanmaksızın Kullanılan Bozucu Yenilik Doğuran Hakkın Hukuki Sonuçları ve Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı Eleştirisi*, İBD 2016, C. XC, S. 3, s. 193-218.

Özkan, Z.: *Avrupa Özel Hukukunun Uyumlaştırılması*, AÜHFD 2017, C. LXVI, S. 1, s. 157-199.

Özkaya, E.: Yanılma, Aldatma, Korkutma (Hata, Hile, İkrah) Davaları, 4.Güncellenmiş Baskı, Ankara 2019.

Öztan, B.: Kişiler Hukuku: Gerçek Kişiler, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 11.Baskı, Ankara 2021.

Öztürk, Ö.: *Roma Hukukunda İrade Bozukluğu Hâlleri*, Leges Hukuk Dergisi 2020, C. III, S. 130-131, s. 279-296.

Piotet, P.: *Picasso Kararı Hakkında – İrade Sakatlığı Nedeniyle İptal ve Borçlu Olunmayan Şeyin Geri Alınması Davasında Zamanaşımı*, (çev.: Kemal Dayınlarlı), Yargıtay Dergisi 1975, C. XVI, S. 61-62, s. 210-214.

Reisoğlu, S.: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Güncelleştirilmiş ve Genişletilmiş 14.Baskı*, İstanbul 2000.

Sarıgöllü, E.: *İrade Sakatlıklarının Sonuçları*, Adalet Dergisi 1987, S. 1, s. 23-38.

Saymen, F.H.: *Borçlar Hukuku Dersleri Umumi Hükümler*, C. I, İstanbul 1950.

Sayın Korkmaz, B.: *Roma Hukuku'nda Hile (Dolus) Kavramı*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2017, C. VII, S. 2, s. 425-438.

Schaefer, J.A.: *Beyond a Definition: Understanding the Nature of Void and Voidable Contracts*, Campbell Law Review 2010, V. XXXIII, I. 1, s. 193-209.

Seliçi, Ö.: *Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi*, İstanbul 1977.

Serozan, R.: *Sözleşmeden Dönme, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı*, İstanbul 2007. (Sözleşmeden Dönme).

Serozan, R.: *Taşınır Eşya Mülkiyetinin Devrinde: Ayni Tasarruf Sözleşmesinin Borçlanma Sözleşmesinden Ayrılığı ve Soyutluğu*, Prof. Dr. Tahir Çağa'nın Anısına Armağan, İstanbul 2000 (Taşınır).

Serozan, R.: *Yürürlükteki İfa Engelleri ve Haksız Fiiller Hukukunun Yetersizlikleri ve Bu Yetersizliklerin Aşılmasında Giderek Önemi Artan Kavramlar: “Sözleşmenin Müspet İhlali” ve “Culpa in Contrahendo”*, İÜMHAD 1990, C. XV, S. 18, s. 27-42 (Culpa in Contrahendo).

Serozan, R. / Baysal, B. / Sanlı, K.C.: Borçlar Hukuku Genel Bölüm: İfa-İfa Engelleri-Haksız Zenginleşme, Gözden Geçirilmiş 8.Baskı, İstanbul 2022.

Sevindik, E.: *Borçlar Hukukunda İkra*”, Marmara Üniversitesi 2008, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Sirmen, L.: Eşya Hukuku, 10.Baskı, Ankara 2022.

Sürücü, M.: *İrade Sakatlığı Hâllerinde İyiniyetin Korunması*, Prof. Dr. Şener Akyol’a Armağan, İstanbul 2011, s. 673-697.

Steiner, E.: The Law of Contract, French Law: A Comparative Approach, 2nd Edition, Oxford 2018.

Stockmar, K. / Wittwer, A.: *Die Pflicht zur Empfangsbestätigung von elektronischen Bestellung im Spiegel der Reschtsprechung*, Computer und Recht, V. XXI, N. 2, 2005, s. 118-126.

Stone, R./Devenney, J.: The Modern Law of Contract, 11th Edition, 2015.

T.C. Adalet Bakanlığı: Türk Borçlar Kanunu Tasarısı Hakkında Gelen Görüşler, Ankara 2005.

Tekinay, S.S. / Akman, S. / Burcuoğlu, H. / Altop, A.: Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7.Baskı, İstanbul 1993.

Tercier, P. / Pichonnaz, P. / Develioğlu, H.M.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler,
2.Baskı, İstanbul 2020.

Tiftik, M.: *Borç Sözleşmelerinin İrade Sakatlığı Sebebiyle İptalinde Uğranılan Zararların Tazmini*, EÜHFD 2006, C. X, S. 3-4, s. 397-417 (Tazmin).

Tiftik, M.: *Borç Sözleşmelerinin İptali*, BATİDER 2006, C. XXIII, S. 3, s. 55-97 (İptal).

Tokat, H.: Ayni Akit, Ankara 2022.

Tunçomağ, K.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C.I, Üzerinde Çalışılmış 5.Bası,
İstanbul 1972.

Turan Başara, G. / Başara, İ.: *Borçlar Kanunu Tasarısında İrade Sakatlıkları*,
Prof. Dr. Fırat Öztan'a Armağan, C. I, Ankara 2010, s. 335-351.

Uçaryılmaz, T. / Emiroğlu, H.: *Roma Hukukunda Haksız Fiil ve Suç İlişkisi Işığında Tazminatın Cezalandırıcı Fonksiyonu*, AÜHFD 2020,
C. LXIX, S. 2, s. 835-868.

Umar, B.: *İsviçre-Türk Hukukunda İrade Fesatları Karşısında Hâkimin Rolü*,
İÜHFM 1967, C. XXXIII, S. 3-4, s. 228-247.

Uyar, T.: *Yargıtay Kararlarında “Dürüstlük (Objektif İyi Niyet)” Kuralı (MK.2/I) ve “Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı (MK.2/II)*, Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan, İzmir 2000, s. 439-465.

von Tuhr, A.: Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı, C. I-II, (çev.:Cevdat Edege),
Ankara 1983.

Yağcıoğlu, A.H.: Model Bir Kanun Tasarısı Niteliğindeki “İsviçre Borçlar Kanunu’nun Genel Hükümleri Hakkındaki 2020 Tasarısı (OR 2020)” Hükümlerine İlişkin Açıklamalar, Ankara 2021.

Yakışık, M.: *İrade Sakatlığına Bağlı Olarak Tazminat Talebi*, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 2012, S. 10, s. 277-298.

Yavuz, C.: Türk-İsviçre ve Fransız Hukukunda Dolaylı Temsil, İstanbul 1983.

Yavuz, E.: *Türk ve İngiliz Hukukunda “Hile” Kavramına Bakış*, İstanbul Bilgi Üniversitesi 2007, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yeşiller, M.: *Roma Hukukunda Hükümsüzlük Hâlleri*, GAÜHFD 2011, C. XV, S. 3, s. 77-94.

Yıldırım, M.F.: *Borçlar Kanunu Tasarısında İrade Sakatlığı Hâlleri*, Prof. Dr. Ali Naim İnan’a Armağan, Ankara 2009, s. 931-944 (Tasarı).

Yıldırım, M.F.: Borçlar Hukukuna Göre Sözleşmenin Kuruluşunda Hile, Ankara 2002 (Hile).

Yılmaz, E.: Öğrenciler İçin Hukuk Sözlüğü, Yenilenmiş 8.Baskı, Ankara 2021.

Zimmermann, R.: The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition, Oxford 1996.

Zweigert K.: *Mukayeseli Hukuk Açısından Hata Kavramı ile İlgili Hatalı Görüşler*, (çev.: Ahmet Cemal), İÜMHAD 1969, C. III, S. 5, s. 403-418.